

بسم الله الرحمن الرحيم

منکرات (ناپسندهای) رایج در مساجد و تضادها در مسجد

تغسیل المساجد - تنویر المساجد - تطهیر المساجد - بایدها و نبایدها

مقدمه:

مسجد اولین و تنها خانه و بهترین محل زیست گاه برای بشریت و نظام و جامعه اسلامی است و هر روز همه امور جامعه اسلامی از مسجد شروع و تمام راه حلها با مسجد ختم می شود و در تعمیر و احیای مسجد، انسانیت، کامل و زندگی شیرین می شود و جامعه اسلامی بدون مسجد، گسسته و عمران و امارتی ندارد.

تطهیر معنوی مسجد به اندازه ای در تبلیغ و ارشاد موثر است که خداوند بین نعمت ها و فضائل و مسئولیت انبیاء (خصوصاً ابراهیم علیه السلام) فقط برای تطهیر، تعهد گرفته، عبارتی تطهیر مسجد هم وظیفه و هم تکلیف زن و مرد و هم افتخار انبیاء و هم امتیاز هر قوم و ملتی است که هر کس لایق آن نبوده و نخواهد بود.

تطهیر مسجد بهترین تبلیغ تمام دین و ترویج شریعت و فلاح هر گمراه و ارشاد هر طالب هدایت است. وحدت امت اسلامی و نابود شدن فرقه های ضاله و مدعیان دروغین در گرو تطهیر مسجد است و تفرقه و فتنه و رشد فرقه ها از جدایی از مسجد و آلوده شدن آن است.

چون تطهیر امری نسبی است هر چه مسجد پاک باشد جامعه مطهر و احساس بیشتری به تطهیر ایجاد می کند و هر کس در هر مرتبه ای که باشد دوستدار تطهیر بهتر و بیشتر است

وقتی پیامبران مامور به تطهیر باشند توان و اندازه ما مشخص می شود به امید روزی که هر کس و در هر مرتبه ای که باشد با تطهیر مسجد جامعه و فرهنگ و زندگی را تطهیر کند.

هرگاه هر اندازه و هرگونه آلودگی به مسجد نزدیک شود کارکرد مسجد مخدوش و معکوس و بنیان جامعه متزلزل و فتنه ها خودنمایی کرده و گسستگی ها و شکستگی ها فراوان می شود.

در صورت تطهیر مسجد کارکردهای متعدد و مخفی آن بارزتر می گردد و شاید بهاین دلیل خداوند از حضرت ابراهیم علیه السلام تعهد گرفته که کان کشف آلودگی آسان نیست چنانچه در داستان کشف و افشاء مرکز ضرار خداوند به پیامبر صلی الله علیه و آله بصیرت داده و دستور داده معلوم می شود خود پیامبر یا قادر نبود یا تصمیم نداشت «لا تقم فیه ابدا» چون قیام در مسجد، بستگی به عدم قیام در مراکز ضرار دارد.

اگر مسجد تطهیر نشود جامعه قوام و قیام نخواهد داشت و نماز در آن «اقامه» نخواهد بود و نتیجه آن «تنهی عن الفحشا و المنکر» نمی باشد و نماز و مسجد، هر دو اضاعه و ضایع خواهد شد چه رسد به قرآن و اهل بیت علیهم السلام و علما که بدون مسجد تعریف و جایگاه بایسته های ندارند.

بهترین تبلیغ و ترویج دین، معرفی مسجد است و بهترین معرفی مسجد زدودن غبارها و بدعت ها و ناپسندها و نبایدهایی است که در مسجد وجود دارد و باید هایی است که در مسجد نیست؛ لذا تطهیر مسجد از تعمیر مسجد اولی و افضل است چرا که تطهیر مسجد را خداوند تعهد گرفته (و عهدنا) و ما باید زمینه آنرا فراهم کنیم در حالیکه تعمیر مسجد در صورتی است که شرایط فراهم باشد نه اینکه آنرا ایجاد کنیم

لذا خدمت پیامبران به مسجد، تطهیر آن است لذا کتابهایی در این موضوع منتشر شده است مثل: إصلاح المساجد من البدع والعوائد (نوشته محمد جمال الدین بن محمد القاسمی)، المشروع والممنوع فی المسجد نوشته فالح بن محمد الصغیر)، المشروع والممنوع فی المسجد (نوشته محمد بن علی العرفج)

چون مسجد در ادیان محبوب است و منکرات و بدعت ها در مسجد زائیده کارکردهای متضاد و متنوع است چون ممکن است عملی در مسجد در زمانی به دلیل کارکردی مجاز و در زمان دیگر به دلائلی ممنوع باشد مثل خواب و صدای بلند که در موردی جایز و در موردی جایز نیست

بکار بردن (رجس، نجاست، دنس، خباثت) و هتن مسجد است بعضی حتی محرمات و مکروهات را ناروا دانسته و از کلمه منکرات استفاده کرده اند که هم جامع محرمات و مکروهات باشد و ما از کلمه ناپسند و نباید ها استفاده می کنیم تا آنچه را که نه در مسجد حرام است و نه مکروه بلکه بی ادبی یا ادب خلاف آنرا اقتضا می کند شامل شود چنانچه در آیه «خذوا زینتکم عند کل مسجد» زینت را به مردم نسبت داده اند یعنی شاید زینت نباشد ولی گروهی آنرا زینت می دانید در مسجد مراعات شود.

نکاتی که تقدیم می شود یا برگرفته از روایات و آیات است و یا مغایر با آیات و روایات نیست شاید موافق هم نباشد ولی آنرا زینت می دانند (مثل لباس محلی) و ترک آنرا بی ادبی می شمردند.

متن را به حاشیه و حاشیه را به متن بردن با تمامیت و کاملیت دین منافات دارد. احکام و معارف دین در مسجد همانند جدولی است که نکات افقی و عمودی آن باید هماهنگ باشد

بعضی منکرات را انجام می دهیم و افضل می دانیم مثل صدای بلند و منع زنان از مسجد؛ فضایل مسجد اختصاص به مردان ندارد و ما نسنجیده زنان را از مسجد محروم میکنیم شاید حضورشان افضل از مردان باشد بعضی مستحبات را تا مرز حرام جلو می بریم مانند غذا خوردن در مسجد محرماتی که واجب می دانیم مانند بیدار کردن کسی که در مسجد خوابیده است بعضی از منکرات و ناپسندها را ائمه موقتاً اجازه داده اند مثل مناره و کنگره. برخی منکرات از روی ناچاری است مثل سقف در مناطق گرم یا سرد برخی دلیل حدیثی ندارد ولی بهداشتی است مانند جوراب

بعضی از آداب منطقه ای است مثل لباس بلوچی که در مناطق دیگر لباس زیر محسوب می شود فضائلی که کمتر از آن بهره مندیم مثل نیابت، اجرت، وصیت، نذر و قسم برای حضور در مسجد که شریف ترین اجرت، مفیدترین عبادت، آسان ترین وصیت و نذرش رجحان دارد در بعضی موارد شیوه اجرایی اشتباه و غلط است مثل اینکه امام را مدیر و معلم را مربی می دانیم

تذکر:

اجرائی کردن نکات و دوری از منکرات ضروری ولی انجام آنها به یکباره امکان پذیر نیست؛ زیرا این منکرات قرن ها به آن عمل شده و به سنت تبدیل شده و نمی توان دفعتاً آن را برطرف کرد چون علاوه بر ایجاد شبهه گاهی نتیجه معکوس شده لذا برای تطهیر آن کارشناسی، فرصت سازی و برنامه ریزی لازم است. بعضی از منکرات قابلیت اجرایی ندارد و صرفاً جهت اطلاع است. برخی مربوط به خودمان و در شرایطی باید خود عامل باشیم و هدف آن است که خادمان فرهنگی، مروج و موید این منکرات باشیم

تطهیر برخی نیاز به محبوبیت و مقبولیت دارد.

در هر صورت مطالب سرّی بوده و برای ایجاد انگیزه برای متفکران و نقّادان می باشد نه عموم مردم.

فصل دیدگاه ها و مبانی:

- ۱- مراکز فرهنگی مقدماتی هستند که ذی المقدمه نداشته و نخواهند داشت
- ۲- مسجد هدف است نه ابزار. مسجد موضوعیت دارد و عبادت؛ ظرف عبادت و مقدمه نیست
- ۳- مشکل مساجد ما نداشتن مدیر و مدیریت نیست بلکه نبود امام مهارت دیده و متعادل است
- ۴- استحمار داخلی فتنه و خطرناک تر از استعمار خارجی است
- ۵- اقامه نماز مطرح است نه خواندن
- ۶- مسجد ضرار بغیر مورد خاص اطلاق نشده است حتی مسجد شاهان و خلفاء.
- ۷- علم در اسلام علوم انسانی است و علوم تجربی و فیزیکی و شیمی فن و صنعت است و دانشگاه دارالفنون است.
- ۸- حوزه های علمیه، مستقر در مسجد بوده است و جدا کردن حوزه از مسجد آسیب هایی داشته که باید تحلیل شود
- ۹- کرسی برای درس و موعظه و روضه است و منبر محل نشستن نبوده بلکه محل ایستادن و خطبه خوانی است. (اولین کسی که روی منبر نشست و خطبه جمعه خواند معاویه بود)
- ۱۰- طیبٌ دوّارِ بطّبه می خوانیم و دوّارٌ بطّباته عمل می کنیم (دکتر جراح در غیر اتاق عمل، جراحی نمی کند)
- ۱۱- مسجد خودش مدیر و اداره کننده فرد و جامعه است لذا مدیریت مسجد معنی ندارد
- ۱۲- چون وقف مسجد، فک الملک است در اختیار نیست تا مدیر داشته باشد
- ۱۳- مسجد برای همه است در اختیار اشخاص نیست وقف مسجد برای افراد و گروه و طایفه خاص جایز نیست.
- ۱۴- چون افراد سلیقه خاص دارند لذا تحت سلیقه مدیر نمی آید
- ۱۵- مسجد و روحانی حرف تازه ندارد همه از گذشته و انبیاء و ائمه علیهم السلام است (خلفاء طرح تازه و حرف نو دارند)
- ۱۶- هر سنت (نوآوری) که با سنت های اصیل تضاد یا آنها را تحت الشعاع قرار دهد بدعت است (من سنّ سنّه حسنّه، من سنّ سنّه سیئه - قال علی علیه السلام ما ابدع أحد بدعه إلا ترک بها سنّه - الوافی، ج ۱، ص: ۲۶۰)
- ۱۷- دینداری ملاک است نه دین دانی. در کنار علم دین، درایت دینی نیز لازم است؟ لذا فقاقت شرط است نه علم دین
- ۱۸- انسان نیازمند و عاشق امام (ولایت) است و از مدیر، کفیل، وزیر، رئیس فراری است
- ۱۹- چراغی که به خانه رواست به مسجد حرام است خلاف قواعد احکام و عقاید و عقل است. حتی سلاطین هم مساجد را بهتر از خانه های خود می ساختند
- ۲۰- مراد از حرم و بیت در قرآن، مسجد است (اول بیت - البیت المسجد و نحن اهل البیت)
- ۲۱- اماکن مذهبی، مسجد بحساب نمی آید
- ۲۲- اساس مسجد بر تفویج و فوج کردن است نه تجمع مردم و برگزاری مراسمات لذا ۱۰۰ مسجد ۱۰۰ متری از یک مسجد ده هزار متری بهتر است

فصل تبلیغ و مسجد

- ۲۳- تبلیغ و تفسیر با اعمال و رفتار موثر است نه فقط گفتار. سخنرانی جُهد العاجز است. تاثیر بینایی به مراتب بیشتر از شنیدن است و تبلیغ از راه چشم موثرتر از گویش است
- ۲۴- پیامبر و ائمه علیهم السلام سخنرانی بین دو نماز و بعد از نماز نداشتند و در غیر وقت نماز اگر ضرورتی بود مردم را فرا می خواندند (الصلاة الجامعة) سه سال آخر عمر پیامبر صلی الله علیه و آله هفته‌های یک مرتبه بعد از نماز صبح با فاصله زیاد (عند الطلوع) چند جمله ای موعظه و نصیحت می فرمودند مردم تقاضای بیشتر کردند، فرمود صلی الله علیه و آله ملول می شوید
- ۲۵- تکرار بیش از ۳۰۰ «قل» علاوه بر «بَلِّغْ، انذر، بشر» در قرآن حاکی از آن است پیامبر کم حرف و بیشتر گوش میداده و «أُذِّنْ» بوده است
- ۲۶- عموم روایات، سوال و جواب است (سلونی قبل ان تفقدونی) و خطبه ها کمتر از چند درصد است و در فقه کمتر از خطبه استفاده می شود و رساله های عملیه با کلمه اگر شروع میشود.
- ۲۷- امام مسجد الگوی عملی است و نیازی به سخنرانی ندارد هر چه بخواهد بگوید با عمل نشان میدهد. (کونوا دعاة الناس بغير السنتکم)
- ۲۸- مردم بیشتر نگاه میکنند ببینند آنچه خطیب میگوید در چهره‌هاش مشاهده میشود یا خیر. چنانچه در سی دی صوت ۱۰۰- فیلم و تصویر صدها برابر صوت حجم نیاز دارد
- ۲۹- مسجد زیر ساخت امور است و دیر بازده نه روبنایی و زود بازده، لذا بعد از ۷ سال اثر می کند نه ۷ روز
- ۳۰- بعد از ۷ سال نظم و مقاومت امام، مردم به او اعتماد می کنند (نه ده روز و یک ماه)
- پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از ۱۳ سال و امام خمینی رحمته الله علیه بعد از ۱۵ سال (۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷) جهش پیدا کرد و بالاترین نفوذ بعد از مرگ است (اذا مات العالم ثلم فی الاسلام ثلمه لا یسدها شی)
- ۳۱- بهترین نوع تبلیغ یک دهه و یک ماه رفتن نیست بلکه اگر دائماً در یک مسجد حضور پیدا کند موثر است نه در چند مسجد یا یک وعده بودن در مسجد.
- ۳۲- چنان آثار و برکاتی امام دارد که براحتی جایگزین نمیشود (اذا مات العالم ثلم فی الاسلام ثلمه لا یسدها شی)
- ۳۳- ائمه مساجد موفق، کمتر سخنرانی می کنند چون خودشان الگوی عملی هستند و سخنرانی دلیل بر ضعف امامت است مگر اینکه تدریس باشد.
- ۳۴- مهارت امامت مسجد تاثیر گذار است نه علم و مدرک و حکم
- ۳۵- حلقه حلقه شدن مردم موثر تر و بهتر از سخنرانی است.
- ۳۶- بعضی سخنرانی را بهتر میدانند در حالیکه سوال و جواب به سیره ائمه معصومین علیهم السلام نزدیکتر است.
- ۳۷- برای پنجاه نفر، پنجاه دقیقه صحبت کردن بهتر است یا با هر کدام یک دقیقه احوالپرسی کنیم؟
- ۳۸- هماهنگی نیاز مستمع با هدف سخنران سخت است.
- ۳۹- گاهی مطلبی گفته می شود که مستمع ضد آنرا برداشت می کند مثل روضه ای که برداشت می کند حق با یزید است
- ۴۰- گاهی مطلبی گفته می شود و مستمع ناخودآگاه به مطلبی دیگر دست میابد (مثل چشم بادامی)
- ۴۱- وقتی مستمع کم است نیاز مخاطب آسانتر و اگر جمعیت زیاد باشند تشخیص نیاز مستمعین مشکل است
- ۴۲- مرض های اخلاقی و روانی را مریض از بیان آن ناتوان است لذا با سوال مشکل مردم را پیدا کنیم

۴۳- به مقدار مطالب سخنرانی به برخوردها توجه داشتیم موفق تریم.

۴۴- محیط پاک و مقدس مسجد، تاثیرگذارتر از سخن و سخنران است. بیش از ۸۰ درصد تاثیر تبلیغ به فضای مقدس و زمان آن است. پیامبر ﷺ اهتمام داشت در مسجد مردم را هدایت کند (همانند اینکه شب قدر بهتر از هزار ماه است) اگر برای زمان و مکان سخنرانی و برخورد و رفتارمان فکر کنیم کمتر آسیب می بینیم

۴۵- ما فقط تبلیغ می گوئیم در حالیکه اسلام نیاز به تبلیغ کردن دارد

۴۶- عالم همانند مسجد کارکردهایی دارد که دیده نمی شود (اذا مات العالم ثلم فی الاسلام ثلمه لا یسدها شیء)

۴۷- گفتن مطالبی که به آن نمی توانیم عمل کنیم، تاثیر منفی بر سایر سخنان ما دارد

۴۸- سلامت و صداقت بیشتر از سخنرانی تاثیر دارد

۴۹- هدف از تبلیغ هدایت است نه رضایت مردم

فصل سیمای مسجد:

۵۰- مسجد دارالزیاره و دارالتشریف است نه دارالعباده

۵۱- نه فقط خانه خدا بلکه محل زیارت خداست

۵۲- مسجد خانه مردم است نه احزاب و مذاهب

۵۳- با تعدد و تنوع رسانه ها، هنوز مسجد معتبر ترین رسانه است

۵۴- مسجد مرکز مبادله اخبار و وقایع مفید است نه گزارش و بیان حوادث (ناگوار و تلخ) که گاهی تشییع فاحشه است و امثال آن.

۵۵- مسجد در تمام مذاهب یک حکم و معنی دارد

۵۶- نشستن در مسجد حکم نماز دارد ۲

۵۷- مردم بدلیل اشتغال به مسجد نمی روند، درحالیکه حضور در مسجد روزی را زیاد می کند (الْجُلُوسُ فِي الْمَسْجِدِ

بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ أَسْرَعُ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ مِنَ الضَّرْبِ فِي الْأَرْضِ بحار الانوار ۱۰ ۸۹

۵۸- مسجد علی علیه السلام و معاویه، شاه و امام علیه السلام در فضیلت و ثواب تفاوتی ندارد

۵۹- نماز و حضور در مصلی و حسینیه ۲ برابر هم ثواب ندارد چه رسد به هزاران برابر

۶۰- مسجد بدیل ندارد. نمازخانه و مصلی ارزش مسجد ندارد چه رسد به حسینیه و تکیه

۶۱- رفتن به مسجد مستحب عینی نه واجب کفایی ۰۹

۶۲- رفت و آمد به مسجد ملاک است نه ماندن و برای چه ماندن ۰۹

۶۳- بعضی به بهانه اینکه مسجد دور است یا رفت و برگشت بیش از زمان حضور در مسجد، وقت می برد نسبت

به زیارت مسجد بی انگیزه می شوند و حال آنکه کسانی که دهها روز پیاده به زیارت امام حسین علیه السلام می روند

بیش از چند ساعتی در حرم نیستند لذا در زیارت مسجد وقت را حساب می کنند نه عمل و کیفیت آن را. این

موضوع در روایات مورد تشویق قرار گرفته است: عَنْهُ علیه السلام قَالَ مَشِيكَ إِلَى الْمَسْجِدِ وَ أَنْصِرَافُكَ إِلَى أَهْلِكَ فِي

الْأَجْرِ سَوَاءٌ بَحَارِ الْأَنْوَارِ ۲۱۳/۸۹

۶۴- هر چه مقدمات رفتن به مسجد طولانی تر شود ارزش بیشتری دارد

- ۶۵- دور بودن از مسجد مانع از حضور نیست لذا برای کسانی که می توانند راه بروند خانه ی دور و کسانی که نمی توانند، خانه نزدیک مسجد انتخاب کنند.
- ۶۶- رفت و آمد در آن ملاک است^۱ (من اختلف الى المسجد)
- ۶۷- تولیت نداشتن مسجد امتیازاتی دارد که با مدیریت از امتیازات کاسته می شود. مدیریت با کارکردهای مسجد سازگار نیست لذا مسجد اداره نیست تا مدیر داشته باشد
- ۶۸- هیچ گروهی صاحب امتیاز نیست
- ۶۹- روایات فضایل مسجد در زمانی است که ائمه ای امامت مسجد نداشته اند^۲
- ۷۰- مسجد مراتب ندارد مدارج دارد،
- ۷۱- مسجد شیعه و سنی فرقی نمی کند لذا وحدت بین شیعه و سنی در مسجد است نه در تفسیر و عقاید.
- ۷۲- مساجد همانند پیامبران ﷺ لا نفرق بین احدهم) و ما فرق نمی گذاریم، هرچند خداوند فرق گذاشته است (فضلنا بعضهم على بعض)
- ۷۳- پرتددترین مکان عمومی است
- ۷۴- هیچ گونه تجهیزاتی لازم ندارد
- ۷۵- هیچ ضرر و زیانی ندارد
- ۷۶- شلوغی آن ملال انگیز نیست
- ۷۷- منکرات را کم و معروفات را زیاد می کند
- ۷۸- نه کودکانستان است نه سرای سالمندان و نه باشگاه جوانان
- ۷۹- تعریف و تمجید از اشخاص بگونه ای که بی احترامی به دیگران باشد ممنوع است
- ۸۰- حضور در آن مصونیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارد (وَقَالَ ﷺ: مَنْ رَأَيْتُمُوهُ يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ جَمَاعَةً فَظَنُّوا بِهِ كُلَّ خَيْرٍ^۲)
- ۸۱- مرخصی و معافیت برای حضور در مسجد وجود ندارد حتی اگر جنب و حائض باشد. اموری که مانع نماز میشود مانع حضور در مسجد نمیشود مثل جنابت و حیض^۳
- ۸۲- حضور در آن هم عبادت است و هم اطاعت
- ۸۳- نور و آب در مسجد اسراف نیست
- ۸۴- سکوت در مسجد از فریاد در غیر مسجد اثر بیشتری دارد
- ۸۵- تعمیر مسجد واجب هرچند استفاده نشود
- ۸۶- اسم آن در قرآن با عظمت برده شده و باید برده شود
- ۸۷- رونق و روشنایی مسجد به جمعیت است نه چلچراغ

فصل احکام حقوقی مسجد

- ۸۸- ولایت بر دماء و نفوس می توان داشت اما بر مسجد نمی توان.

^۱ - اختلف به معنی رفت و آمد به جایی است که همیشه کسی در آنجا باشد تا کسی نیامده این نرود

^۲ . عوالی اللالی العزیزة فی الأحادیث الدینیة، ج ۱، ص: ۳۴۱

- ۸۹- اگر گناهی در مسجد صورت بگیرد همه مسئولند نه فقط بانی و خادم چون مسجد فک الملک است و تطهیر و نگهداری آن بعهده فقط بانی نیست بخلاف دیگر مراکز که بانی باید با شروطی راههای خلاف را ببندد.
- ۹۰- مسجد مصونیت حقوقی دارد. شکایت از مسجد از منکرات است .
- ۹۱- هر گونه مصوبه‌های که خلاف احکام و شئون مسجد باشد از هر گروه یا سازمانی که باشد ممنوع است
- ۹۲- مصداق شئون مسجد را احکام و آداب مسجد تعیین می کند نه سازمان ها و ارگان ها
- ۹۳- احکام و قوانین مسجد بگونه ای است که نیازی به مصوبات هیئت امناء و دولت ندارد
- ۹۴- هیئت امناء و خادم هیچگونه اختیاری بیش از بقیه مردم ندارند
- ۹۵- با تصویب دولت و هیئت امناء، احکام و آداب مسجد تغییر نمی کند
- ۹۶- احکام مسجد هر شرط و قیدی را نمی پذیرد حتی از واقف.
- ۹۷- هیئت امناء نمی توانند به اسم مسجد پول بگیرند و در مثل سرویس بهداشتی و صندوق و کانون و بسیج مصرف کنند مگر اینکه اعلام کنند
- ۹۸- اجاره دادن یا در اختیار قرار دادن یا در اختیار گرفتن مسجد یا تجهیزات، همه یا بعض آن توسط هیئت امناء و امثالهم جایز نیست .
- ۹۹- اعلام نجاست مسجد حرام است مگر اینکه از عهده آن شخص بیرون باشد
- ۱۰۰- اگر تطهیر مسجد نیاز به تخریب کل یا بعض مسجد و بازسازی داشته باشد واجب است.
- ۱۰۱- مسجدی که قابل استفاده است ، بشرطی میتوان خراب و نوسازی کرد که استفاده تعطیل نشود و یا اگر شد سریع و بدون فوت وقت بازسازی شود.
- ۱۰۲- اگر مسجد چند ماهه ساخته و یا تعمیر می شود طولانی کردن آن جایز نیست فوراً باید قابل بهره برداری کنند (مگر تخریب و تعمیر قسمتی از مسجد که مزاحم اهل مسجد نیست).
- ۱۰۳- مسجدی که قابل استفاده است لکن عده ای می گویند تا خراب نکنیم مردم کمک نمی کنند خراب کردن چنین مسجدی و نیمه تمام گذاشتن و تاخیر در بهره برداری به دلیل کمبود بودجه جایز نیست مگر حین تخریب و ساخت و ساز امکان استفاده از مسجد وجود داشته باشد و توهین به مسجد نباشد.
- ۱۰۴- برای تعمیر و تطهیر قسمتی از مسجد، تمام مسجد را نمی توان تعطیل و مسدود کرد لذا اگر در حال تعمیر یا ساخت می توان از مسجد استفاده کرد منع کردن مردم از مسجد جایز نیست هرگونه تاخیر در ساخت و تعمیر که مزاحم حضور مردم باشد اشکال دارد ۰۰۹
- ۱۰۵- بعضی تعمیر مسجد را طول می دهند یا آماده است ولی بهره برداری از مسجد را موکول به مناسبت خاص یا افتتاح به دست شخص خاصی می کنند تاخیر در افتتاح مسجد به هر دلیل حتی چند ساعت جایز نیست
- ۱۰۶- کاندیداها که برای تبلیغات خود به مسجد می روند اگر حضورشان خلاف شأن مسجد باشد جایز نیست خصوصاً اگر عده ای را دلزده از مسجد یا مسجد را جناحی می کنند.
- ۱۰۷- استفاده از مسجد و تجهیزات آن برای کارهایی که در شأن مسجد نیست جایز نیست و گرچه کانون یا بسیج یا دستور دولت باشد.
- ۱۰۸- فرش مسجد را در خانه خادم یا امام نمی شود استفاده کرد.

۱۰۹- مقداری که نمی دانیم جزء مسجد است مثل داخل شبستان که هیچ علامتی از نظر معماری و رنگ و تجهیزات نیست اصل مسجدیت است و اگر بیرون مسجد است اصل عدم مسجدیت است.

۱۱۰- گرچه فضائل مسجد متفاوت است مثل تفاوت مسجد الحرام با مسجد بازار ولی حضور در بعضی مساجد اولویت دارد با اینکه فضیلت کمتری دارد و اولویت بعد از استحباب در حکم وجوب است مثل اینکه رفتن به مسجد جامع فضیلت زیادی دارد اما مسجد همسایه بی رونق می شود که در این مورد اولویت با مسجد همسایه است

فصل وقف و نذر:

۱۱۱- وقف حبس الملك است و مسجد فك الملك، همانند طلاق همسر و آزاد شدن برده است که نمی توان شرطی را به او تحمیل کرد خصوصا شرطی که مغایر مسجدیت باشد حتی از طرف واقف.

۱۱۲- در حالیکه مسجد وقف است اما احکام وقف را ندارد

۱۱۳- مسجد بهترین وقف است چون:

✓ عمومی ترین وقف است

✓ نیاز به صیغه وقف ندارد

✓ موقت ندارد

✓ کارکرد مسجد عوض نمی شود به خلاف کاروانسرا و آب انبار و حمام که بلااستفاده شده است.

✓ چون برای همه اقشار جامعه است

✓ چون بانی و موسس حق اولویت ندارد

✓ چون حفظ و نگهداری آن برای همه واجب است

✓ تعمیر آن واجب است حتی اگر قابل استفاده نباشد

✓ تخریب هر یک تخریب همه است

✓ هیچ گونه آسیبی به موسس و بانی نمی زند بخلاف بعض موقوفات

✓ بر خلاف موقوفات دیگر که واقف می تواند متولی تعیین کند، مسجد تولیت ندارد.

۱۱۴- بهترین وقف، وقف عطر و پذیرایی از زائران خداست.

۱۱۵- تولیت بر موقوفات مسجد سبب تولیت بر مسجد نمی شود

۱۱۶- مسجد از همه موقوفات آسانتر و بواسطه نماز بقصد مسجد هم وقف میشود.

۱۱۷- وقف شرط پذیر است و مسجد هر شرطی را نمیپذیرد.

۱۱۸- تجهیزات آن جزء مسجد نیست می شود فرش و امثال آنرا وقف موقت کرد

۱۱۹- اشیا و تجهیزات داخل مسجد حکم وقف را دارد بخلاف خود مسجد ۰۹

۱۲۰- وقف بر اولاد و اشخاص جاری می شود اما مسجد را نمی توان وقف بر عده خاصی کرد.

۱۲۱- بیع وقف اگر جایز باشد بیع مسجد جایز نیست

۱۲۲- در کشورها وقف انصراف به مسجد و برای مسجد است اما در ایران انصراف به امامزادهها و روضه سیدالشهداء دارد.

- ۱۲۳- هر مسجدی که موقوفه دارد مشکل خدمات دارد چون معمولاً درآمد وقف کافی نیست و مردم بدلیل اینکه موقوفه دارد کمک نمی کنند
- ۱۲۴- قبرستان ها ، کاروانسراها و حمام هایی که کنار مسجد است و قابل استفاده نیست چون تعمیر آن واجب نیست در صورت نیاز می توان کاروانسرا را تبدیل به پارکینگ مسجد و حمام را سرویس بهداشتی کرد چون نزدیک به مصرف آن است و قبرستان را تبدیل به مسجد کرد
- ۱۲۵- هر معبدی را می توان تبدیل به مسجد کرد، اما مسجد ضرار و معابد فرق ضاله را هیچگاه نمی توان تبدیل مسجد کرد.
- ۱۲۶- اگر مسجدی به ضرورت تبدیل به خیابان شد اگر زمانی ضرورت برطرف گردید، مسجد می شود و جایز نیست غیر مسجد شود
- ۱۲۷- مساجد فضایی (وقف یا ساخت مسجد در یکی از طبقات برجها) اشکال ندارد
- ۱۲۸- حسینیّه و تکیه، مرافق مسجد نیست و ضمیمه کردن آن به مسجد اشکال دارد. به خلاف حیاط یا باغچه مسجد که می توان جز مسجد قرار داد
- ۱۲۹- قدر متیقن تخوم الارض الی وسط (عنان) السماء، مخصوص کعبه است
- ۱۳۰- اگر دولت مالک فضا یا زیر زمین باشد، باید در وقف به آن توجه داشته باشند.
- ۱۳۱- وقف موقوفاتی که مسجد را تولید دار می کند یا اینکه مردم را نسبت به مسجد بی اعتنا کنند، ناپسند است ۰۹
- ۱۳۲- حاکم شرع قبل از وقف شدن مسجد اختیار دارد نه بعد از وقف شدن، مسجد ضرار قبل از وقف شدن تخریب شد ولی اگر پیامبر ﷺ در آن نماز میخواند تخریب آن مشکل بود
- ۱۳۳- بهترین وقف، مسجد است چون کاربرد آن عوض نمی شود و تعمیر آن واجب و تخریب آن حرام است
- ۱۳۴- اسم مسجد از خود مسجد جداست. اگر واقف اسمی برای مسجد گذاشت نمیشود اسم را تغییر داد
- ۱۳۵- نوشتن اسم بانی بر تجهیزات کراهت ندارد بلکه تبلیغ و تشویق است و منافاتی با خلوص ندارد چون خودش نمی نویسد تا ریا محسوب شود و رضایت بانی هم شرط نیست و محو کردن آن جایز نیست.
- اکثریت در مسجد:**
- ۱۳۶- زیاد رفتن ملاک است نه زیاد ماندن
- ۱۳۷- زیاد بودن مسجد ملاک است نه بزرگ بودن
- ۱۳۸- زیاد بودن نفرات مهم است نه شخصیت بودن آنان
- ۱۳۹- کمیت مهم است نه کیفیت
- ۱۴۰- رضایت بیشتر از امام ملاک است نه علم بیشتر
- فصل ضرار المسجد:**
- ۱۴۱- مسجد ضرار، مسجد نیست. و غیر مسجد، ضرار است و آیه شریفه قابل تسری و توسعه و تنقیح مناط نیست.
- ۱۴۲- مسجد ضرار قابل تسری به هر مسجدی نیست چون ائمه اطهار علیهم السلام به هیچ مسجدی ضرار نگفتند حتی به مساجدی که در آن سبّ امیرالمومنین علیه السلام رایج بود.
- ۱۴۳- هر مرکز فرهنگی که مردم رابه مسجد بی رغبت کند، ضرار است و گرچه اسمش مقدس باشد.

۱۴۴- هر مرکزی غیر مسجد ضرار است و گرچه فعالیتش مقدس باشد.

۱۴۵- هر چه مسجد است ضرار نیست و هرچه غیر مسجد است بی ضرر نیست

۱۴۶- نزدیک بودن مسجد به مسجد ضرار نیست چون فاصله بین دو مسجد در معارف اسلامی بیان نشده است. بسیاری از مراکز و شغلها و مطب ها که با هم رقابت دارند در کنار همدیگر قرار دارند و کسی آنرا مذمت نمیکند)

۱۴۷- هزاران مسجد اگر کنار هم قرار بگیرد ضرار نیست چون کارکرد همه آنها یکسان است

فصل احکام (ویژه) اختصاصی مسجد:

۱۴۸- در تعارض احکام مسجد با سایر احکام، احکام مسجد اولویت و ورود و یا حکومت دارد

۱۴۹- مستحب است با کسی که در مسجد حاضر نمی شود غذا نخورد ، (رابطه دوستی برقرار نکند) در کارها با او مشورت نکند، همسایه نشوند، از او زن نگیرند و به او زن ندهند. (توضیح المسائل مسئله ۸۹۷) نه قید جماعت دارد نه قید نماز، صرف عدم حضور در مسجد این عواقب و پیامدها را دارد

۱۵۰- بلند کردن کودک از جای خود در مسجد و خواندن نماز در آن مکان غضب و نماز باطل است

۱۵۱- با احتمال جنابت و ادرار خوابیدن در مسجد جایز است و ممنوع نیست ۲

۱۵۲- هر لبخندی در مسجد مکروه نیست، بلکه قهقهه و خنده تمسخر اشکال دارد

۱۵۳- هر حرفی در مسجد اشکال ندارد چون مسجد محل گفتگوست جدال و لغو و تفاخر و تکاثر منع شده است ۲

۱۵۴- اگر تعمیر نکردن، توهین و بی احترامی به مسجد حساب شود، تعمیر آن واجب میشود

۱۵۵- کف و سوت اگر در غیر مسجد جایز باشد در مسجد جایز نیست

۱۵۶- در مواردی نماز ساقط میشود اما هیچگاه و هیچ کس از مسجد رفتن معاف نیست.

۱۵۷- تا تطهیر نشود نماز در آن باطل است

۱۵۸- توهین و تحقیر مسجد بهر نحو جایز نیست

۱۵۹- احرام در مسجد محقق می شود

۱۶۰- لعان در خارج مسجد معنی ندارد

۱۶۱- ظهار در خارج مسجد مفهوم ندارد

۱۶۲- بهترین نذر، نذر مسجد است (مصدق بارز نذر، مسجد است نه اطعام)

۱۶۳- بهترین نیابت، در مسجد رفتن است.

۱۶۴- شریف ترین درآمد، اجرت مسجد رفتن است

۱۶۵- قسم در خارج مسجد محقق نمی شود

۱۶۶- هدف از سفر، زیارت مسجد است نه غیر (لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ ...)

۱۶۷- شد رحال جایز نیست الا برای سه مسجد

۱۶۸- تنها مکانی که رفتن مکرر به آن باعث سبک شدن نمی شود

۱۶۹- هنگام تحیر، شک و تردید، مسجد بهترین انتخاب است

- ۱۷۰- پوشش سیاه در مسجد کراحت دارد۰۹
- ۱۷۱- تکیه یا نماز خانه را بعنوان مسجد معرفی کردن، جایز نیست.
- ۱۷۲- عجله در خروج از مسجد مکروه و باعث فقر می شود
- ۱۷۳- بردن گمشده به مسجد اشکال ندارد ولی اعلام گمشده در مسجد مکروه است
- ۱۷۴- غیبت در مسجد نهی و مذمت بیشتری شده است
- ۱۷۵- اعلام فوت در مسجد جایز نیست چون خبرنگار در مسجد ممنوع است مگر خبر شهادت
- ۱۷۶- استقبال از غیر مسجد بی ادبی به مسجد است
- ۱۷۷- بدرقه از غیر مسجد اگر بی ادبی به مسجد باشد حرام است (سفرهای پیامبر از مسجد بوده است)
- ۱۷۸- هدیه بردن به مسجد پسندیده است و گرچه هدیه خدمت به مسجد باشد
- ۱۷۹- آوردن هدیه برای خانواده هنگام بازگشت از مسجد سفارش شده است.
- ۱۸۰- در ورود به مسجد تعارف نکنیم چون مسابقه در خیرات است (فاستبقوا الخیرات)
- ۱۸۱- در خروج از مسجد تعارف نکنیم چون امر به منکر است (و من اظلم ممن منع مساجد الله)
- ۱۸۲- فقط برای سرویس بهداشتی به مسجد رفتن توهین است
- ۱۸۳- لباس تنگ پوشیدن در مسجد نهی شده است
- ۱۸۴- لباس اجنبی (دشمنان اسلام) پوشیدن در مسجد نهی شده است.
- ۱۸۵- پوشیدن لباس رزم در مسجد خالی از اشکال نیست
- ۱۸۶- پوشیدن لباسی که در مجالس گناه یا اهل گناه می پوشند در مسجد نهی شده است.
- ۱۸۷- سر برهنه رفتن در مسجد کراحت دارد.
- ۱۸۸- جلوی دهان را پوشاندن در مسجد کراحت دارد.
- ۱۸۹- بازی های دو وجهی که وجه حرام هم دارد مانند شطرنج در مسجد نهی شده است.
- ۱۹۰- بازی کردن خصوصا بازی های خارجی در مسجد و بازی خانه قرار دادن مسجد نهی شده است.
- ۱۹۱- صنعت در مسجد مثل ریسندگی، بافندگی، دوزندگی و آهنگری کراحت دارد.
- ۱۹۲- مسجد جای وتو و اعمال نظر و سلیقه شخصی نیست، اگر صد نفر گفتند بلند بخوانید و یک نفر گفت که آهسته، حق با یک نفر است۰۹
- ۱۹۳- در همه جا کیفیت غیر از کمیت است در مسجد کیفیت همان کمیت است
- ۱۹۴- اتصال صفوف در خارج مسجد به مسجد حکم مسجد دارد
- ۱۹۵- عورت بودن زانو تا ناف مخصوص مسجد است.
- ۱۹۶- تصویرانسان یا موجود زنده هر جای مسجد باشد کراحت دارد چه موقع نماز چه غیر آن و گرچه پشت به قبله یا در صفحات کتاب یا در کمد باشد. ۲
- ۱۹۷- مراد از خرید و فروش ممنوع، بازار کردن مسجد است. چون در صدر اسلام بساط کردن و مغازه کردن مساجد رایج بوده که لازمه آن عدم رعایت شان مسجد است از جمله جار زدن و فریاد کشیدن، و ربا در مسجد حرمت بیشتری دارد و ولی عقد قرار داد و خرید و فروش یا نوشتن قبالة یا قولنامه بعنوان تبرک نه مکروه است بلکه

- مطلوب است. إياکم وهیسات الأسواق " النهایه [۵ / ۲۸۷] ب وهیسات الأسواق : أى اختلاطها والمنازعه والخصومات وارتفاع الأصوات واللغو والفتن التى فیها . کنز العمال ج ۷ ص ۹۷۰ ۰۹
- ۱۹۸- تجارت بعد از نماز جمعه توصیه شده است (فاذا قضیت الصلاة فانتشروا فی الارض وابتغوا من فضل الله)
- ۱۹۹- عقد ازدواج در مسجد پسندیده است. عقد حضرت زهراء و علی علیه السلام را پیامبر صلی الله علیه و آله در مسجد خواندند^۳.
- ۲۰۰- جشن ولادت ائمه علیهم السلام و اعیاد، سال تحویل، جشن تکلیف، دادن مدرک، هدیه، سردوشی دکتري و مدال پسندیده است.
- ۲۰۱- ورود دیوانه اشکال ندارد، محل نگهداری دیوانگان کردن مسجد اشکال دارد^۲
- ۲۰۲- ورود بچه اشکال ندارد، اخراج آنان اشکال دارد «جنبوا» به معنای «اخرجوا» نیست.
- ۲۰۳- آوردن اطفال اشکال ندارد کودکان در مسجد اشکال دارد^۲
- ۲۰۴- سکوت در مسجد عبادت است ۰۹
- ۲۰۵- تظاهر و ریا در مسجد پسندیده است منافق با اینکه اهل ریا است ولی از مسجد گریزان است.
- ۲۰۶- توضیح و بیان احکام خاص مثل احکام حیض، جنابت، نکاح در مسجد از هر مکانی کم حاشیه تر است.
- ۲۰۷- اگر برای نماز جماعت در مسجد اذان و اقامه گفته شده فقط از مأمومین ساقط است حتی اگر بعد از اتمام نماز بخواهند آن نماز فرادی را بخوانند یا جماعت دومی تشکیل شود
- ۲۰۸- تقیه در نماز جماعت اهل سنت، در صورتی است که نماز جماعت در مسجد اقامه شود نه غیر مسجد
- ۲۰۹- وحدت شیعه و سنی در مسجد است و در غیر مسجد لازم نیست در نماز و جماعت وحدت داشته باشیم^۴
- ۲۱۰- عدم اقتدا به غیر روحانی در نماز جماعت در صورتی است که نماز جماعت در مسجد اقامه شود
- ۲۱۱- نجس شدن مسجد حرام نیست. تنجیس مسجد بقصد توهین حرام است
- ۲۱۲- فرقی بین ثواب مسجد جماعت دار با بی جماعت نیست
- ۲۱۳- غیر مسجد هر چه باشد و گرچه بنام مقدس، فضائل و ثواب نماز در آن با دیگر اماکن فرقی ندارد.
- ۲۱۴- شلوغ بودن مراکز غیر مسجد، دلیل بر افضلیت آن نیست.
- ۲۱۵- حرم ائمه مسجد بالاسر دارد یعنی مسجد از این نظر مشابه ندارد.
- ۲۱۶- وقف مسجد یا وقف برای مسجد فرق میکند، بهتر است تجهیزات برای مسجد باشد نه وقف مسجد تا تبدیل به احسن آسان باشد.
- ۲۱۷- بعضی اعمال گرچه احیاناً عبادت محسوب شود، ولی انجام آن در مسجد جایز نیست مثل قربانی، دفن میت و نماز میت الا مسجد الحرام.
- ۲۱۸- چون وقفیت و موقوفات مسجد ویژگی دارند، احکام مسجد از احکام وقف مهمتر است.

^۳ بحار الانوار ج ۴۳ صفحه ی ۱۲۹

محبوبترین عمل ازدواج است و محبوبترین مکان، مسجد است. زوجین خاطره خوشی از مسجد دارند و زندگی خود را از مسجد شروع می کنند و یقیناً برکات و فوائدی هم خواهد داشت. چرا عزا را در مسجد و عقد را در باشگاه باشد.

^۴ . شاید بدلیل اینکه اغلب جماعات در مسجد برگزار میشود بتوان گفت این وحدت انصراف به جماعت در مسجد دارد ولی از فتاوا و استفتائات مراجع مطلق نماز جماعت شیعه و سنی برای وحدت استفاده می شود. چون در نظرات مراجع عنوان روی شرکت در نماز جماعت سنی رفته بدون تقیید و ذکر مسجد و مناظ حضور در نماز جماعت آنان هم وحدت و تألیف قلوب مسلمین شمرده شده که در نماز جماعت غیر مسجد هم چنین ملاکی قابل تصور است.

- ۲۱۹- هر زمینی را می توان بعنوان مسجد قرار داد جز زمین مسجد ضرار و حتی مصالح آن را در سایر مساجد نمی توان استفاده کرد.
- ۲۲۰- مساجد، مشترک المنافع اند و تجهیزاتی که برای مسجد قابل استفاده نیست را می توان به مسجد دیگری برد.
- ۲۲۱- عیب جوئی از مسجد و امام و خادم مسجد بنحوی که مردم دلسرد شوند تخریب مسجد و جایز نیست.
- ۲۲۲- اگر نذر کند که جماعت بخواند و گرچه بیرون مسجد باشد رجحان ندارد.
- ۲۲۳- اگر به فرزند یا همسر امر کند که به مسجد نرود یا به جماعت مسجد حاضر نشود الا در موارد خاص اطاعت از آن لازم نیست.
- ۲۲۴- اخاذی و دوره گردی و تکدی گری برای مخارج مسجد اگر بی رغبتی توهین و تحقیر مردم به مسجد شود اشکال دارد
- ۲۲۵- تقاضای پول از مردم برای توسعه و تجهیزات، توهین و گاهی تخریب مسجد است و جایز نمی باشد
- ۲۲۶- گرفتن و هزینه کردن برای مصارف غیر ضروری مسجد مثل تعویض تجهیزات مسجد یا توسعه مسجد که لازمه آن پول گرفتن از اهل مسجد باشد اشکال دارد
- ۲۲۷- گرچه تزیینات آبروی مسجد است، ولی ریختن آبروی مسجد برای تجهیزات و تزیینات جایز نیست
- ۲۲۸- جمع آوری هزینه برای تطهیر مسجد اگر کسی که نجس کرده نه توان طهارت دارد و نه هزینه آن را، اشکال ندارد.
- ۲۲۹- گرفتن هزینه از مردم بعنوان مسجد و صرف آن در مرافقی که در نیّت صاحبان پول نیست یا اگر بفهمد ناراحت میشود مثل آشپزخانه یا کتابخانه یا بسیج اشکال دارد. با پول مسجد فقط می توان وضوخانه ساخت و بقیه مرافق باید با اعلام باشد
- ۲۳۰- برای حفظ آبروی خودمان آبروی مسجد را ریختن جایز نیست.
- ۲۳۱- مسجدی که به ضرورت داخل دریاچه سد یا خیابان می شود اسم مسجدیت برود یا نرود به قول بعضی، ولی اگر روزی سد خراب یا خیابان برچیده می شود آن مکان مسجد شود و تغییر آن جایز نیست بهتر است علامت گذاری یا ثبت شود
- ۲۳۲- اگر تخریب مسجد بدلیل توسعه حریمها (مثل قم و مشهد) نمی شود آنرا فضای سبز یا پارک و ... کرد و باید مسجدیت آن محفوظ باشد ۰۹
- ۲۳۳- اگر فرش یا امکاناتی را برای مسجد داده اند و مسجد حسینیّه دارد، استفاده از آن در حسینیّه جایز نیست و بالعکس ۰۹
- ۲۳۴- مساجد از مشترکات است و عموم مسلمانان در استفاده از آن ذی حقد و اگر کسی در استفاده از قسمتی از مسجد سبقت بگیرد اولویت دارد و کسی حق ندارد او را منع کند یا او را از جایش بلند کند حتی اگر کودک یا دیوانه باشد. اگر بچه یا دیوانه را از جایگاهش بلند کنیم نماز در آن مکان باطل است. ۰۹
- ۲۳۵- خوردن چیزی که وقت مسجد بخواب برود یا سبب ضعف در راه مسجد و یا در مسجد می شود، منکر است °
- فصل: کسانی که رفتن به مسجد بر آنها واجب است**

۵. قَالَ الصَّادِقُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ ع إِنَّهُ نَهَى أَنْ يُشْرَبَ الدَّوَاءُ يَوْمَ الْخَمِيسِ مَخَافَةَ أَنْ يُضْعَفَ عَنِ الْجُمُعَةِ - النوادر (للاوندی)، ص: ۵۱

۲۳۶- دستور و فرمان پدر یا مادر.

۲۳۷- کسی که نرفتن او غربت و تخریب مسجد و رفتن او آبادی مسجد است (گرچه بصورت تنهائی برود)

۲۳۸- کسی که رفتن او به مسجد به نحوی امر به معروف یا نهی از منکر محسوب می شود.

۲۳۹- مکان مباحی برای نماز بجز مسجد نداشته باشد،

۲۴۰- نرفتن به مسجد موجب مفسده ای باشد، مثلاً مورد اتهام قرار می گیرد.

۲۴۱- همسایه ای که با رفتن او به مسجد دیگران رغبت پیدا می کنند .

۲۴۲- با رفتن او دیگران می روند با نرفتن او دیگران نمی روند.

۲۴۳- مهمان یا صاحب خانه یا همراه و همسفر که اگر این نرود دیگران نمی تواند برود یا نمی رود

۲۴۴- نذر یا وصیت یا نیابت یا اجرت یا تعهد داده بگونه ای اگر نرود عادتاً مردم منتظر او هستند (خادم و امام)

۲۴۵- با رفتن او مسجدیت مسجد محرز و یا شک مردم بر طرف می شود.

۲۴۶- استفاده از منافعی که شرط آن حضور در مسجد است مثل سکونت در منزل و مدرسه‌های که شرط حضور یا خدمت در مسجد دارد

۲۴۷- همسایه ای که مسجد با او احیاء می شود.

فصل: اموری که عذر نیست برای حضور در مساجد:

۲۴۸- هیچ کاری نمی تواند مانع مسجد رفتن شود چون استطاعت شرط نیست (و لو حبوا او زحفا) حتی کوری عذر نیست^۹

هیچ امر مهمی جلوی مسجد رفتن را نمی گیرد. هر واجبی گاهی با واجبی تعارض پیدا می کند (امام حسن اعتکاف را با همه فضائلش برای حاجت مومن ترک کرد اما هیچ مسئله ای مانع حضور مردم در مسجد نمی شود) بعضی کارها نسبت به بعضی کارها بهتر است ولی تا کنون نگفته اند چه کاری بهتر از مسجد رفتن است و چه کاری جبران مسجد رفتن را می کند. همه چیز جز مسجد رفتن جابجا می شود حتی نماز ولی در روایات و متون اسلامی هیچ چیز را جبران مسجد رفتن معرفی نکرده اند نه مسائل مادی و نه معنوی

۲۴۹- بعضی گرم یا سرد بودن مسجد یا مرکز جناح مخالف شدن مسجد یا برخورد تند خادم و خدمتگزار یا عدم رضایتمندی و عدالت امام یا گم شدن کفش و امثال آن را بهانه نرفتن می کنند و از طرف مقابل بعضی از مودنین و امامان و افراد دیگر اظهار عدم رضایت از حضور بعضی می کنند هیچکدام دلیل نرفتن نمی شود.

۲۵۰- هیچ مشکلی مانع حضور امیرالمومنین به مسجد نشد (شب ۱۹ رمضان).^۹

۲۵۱- پیامبر حتی در آخرین روز حیات به مسجد رفتند.

هم رسول الله ﷺ بإحراق قوم فی منازلهم كانوا یصلون فی منازلهم و لا یصلون الجماعة فأتاه رجل أعمی فقال یا رسول الله ﷺ إني ضریر البصر و ربما أسمع النداء و لا أجد من یقودنی إلى الجماعة و الصلاة معک - فقال له النبی ﷺ شد من منزلک إلى المسجد حبلا و احضر الجماعة^۶

۹. - الوافی، ج ۸، ص: ۱۱۷۰

۲۵۲- کوری و نابینائی

۲۵۳- دوری راه

۲۵۴- ناهمواری راه

۲۵۵- نا امنی راه

۲۵۶- نبود همراه

۲۵۷- کهولت سن

۲۵۸- نقص عضو

۲۵۹- گرما و سرمای شدید

۲۶۰- بود یا نبود امام

۲۶۱- عادل نبودن امام

۲۶۲- رضایت یا عدم رضایت از کارگزاران مسجد

۲۶۳- خسوف و کسوف و حوادث غیر مترقبه

کسانی که از مسجد معافند:

۲۶۴- کسی که بیماری مسری دارد (و احتمال سرایت آن به دیگران است).

۲۶۵- مرضی که موجب اشمئزار شود (خوره و جراحتهای عمیق و باز)

۲۶۶- کسی که بوی دهان او سبب تعفن مسجد باشد. حتی اگر در مسجد تنها باشد ملائکه اذیت می شوند
 نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَكْلِ الْكُرَاتِ فَلَمْ يَنْتَهُوا وَلَمْ يَجِدُوا مِنْ ذَلِكَ بُدْأً فَوَجَدَ رِيحَهَا فَقَالَ أَلَمْ أَنْهَكُمُ عَنْ
 أَكْلِ هَذِهِ الْبَقْلَةِ الْخَبِيثَةِ مَنْ أَكَلَهَا فَلَا يَغْشَانَا فِي مَسْجِدِنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَى بِمَا يَتَأَذَى مِنْهُ الْإِنْسَانُ^۷

۲۶۷- مکث جنب و حائض: وَ لَا تَدْخُلِ الْمَسْجِدَ وَ أَنْتَ جُنْبٌ وَ لَا الْحَائِضُ^۸. (گرچه عبوراً می تواند مسجد را زیارت کنند)

۲۶۸- لباسشان نجس و مسری و یا توهین به مسجد است .

۲۶۹- عمدا سیر یا تره خوردن برای مسجد نرفتن اشکال دارد

فصل: اموری که زمینه نرفتن به مسجد می شود:

۲۷۰- اهل سنت خوردن سیر و غذاهای بدبو برای اینکه به مسجد نرود را حرام می دانند و فقهاء ما مکروه می دانند.

پیامبر خدا ﷺ تصمیم گرفت کسانی را که در خانه هایشان نماز می خوانند و در نماز جماعت شرکت نمی کنند در منزلشان به آتش بکشد (وقتی مردنابینائی این سخن را شنید) آمد و عرض کرد: یا رسول الله ﷺ! من مرد نابینا هستم، چه بسا صدای اذان را می شنوم ولی کسی را پیدا نمی کنم که مرا به مسجد بیاورد. حضرت ﷺ فرمودند: طنبائی از منزل به مسجد بکش و به وسیله آن در نماز جماعت شرکت کن. "۶"

عن ابن أم مكتوم قال: يا رسول الله ﷺ إن المدينة كثيرة الهوام والسباع، فقال النبي ﷺ: "تسمع: حي على الصلاة، حي على الفلاح؟ فحي هلا". ابن أم مكتوم (برای عدم حضور در مسجد) به پیامبر عرض کرد: یا رسول الله ﷺ در مسیر آمدن به مسجد، حیوانات درنده و وحشی وجود دارند؛ پیامبر ﷺ فرمودند: آیا صدای « حی علی الصلاة، حی علی الفلاح » را می شنوی؟ پس باید به مسجد بیایی - سنن کبری بیهقی ج ۳ ص ۵۸ - مستدرک حاکم ج ۲ ص ۴۱۸

۷. مستدرک الوسائل ۳ ۳۷۷

۸. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل؛ ج ۱؛ ص ۴۵۹

۲۷۱- انجام کاری که مردم مسجد اذیت شوند جایز نیست

۲۷۲- شغلی یا حرفه ای را انتخاب کند که تعرض و مانع حضور به مسجد نباشد

۲۷۳- انتخاب مسکنی که ما را از مسجد محروم می کند جایز نیست

۲۷۴- مستحب است اگر دو مسیر در پیش رو داریم مسیری را انتخاب کنیم که مسجد در آن مسیر باشد.

۲۷۵- مستحب است در مسیر اگر به مسجدی رسیدیم داخل شویم و دو رکعت نماز بخوانیم بعد ادامه راه دهیم.

فصل خدمتگزاران:

۲۷۶- امام مسجد حق نصب امام بعدی را ندارد

۲۷۷- امام مسجد امتیازی بر دیگران در امور مسجد را ندارد

۲۷۸- خادم مسجد وکیل مردم در خدمت به مسجد است نه اجیر هیئت امنا

۲۷۹- خادم مسجد و خادم افتخاری مسجد بودن امتیاز است نه منصب حقوقی

فصل: اموری که زمینه بی رغبتی به مسجد را فراهم می کند:

۲۸۰- عدم شرکت مسئولین و کارگزاران کشور

۲۸۱- هماهنگ نبودن دست اندرکاران مسجد

۲۸۲- عدم نظم در مسجد

۲۸۳- برنامه‌های سنگین شبه‌های قدر و عاشورا

۲۸۴- ناهماهنگ پذیرایی کردن

۲۸۵- بی نظمی سیستم صوتی

۲۸۶- منت گذاشتن بر مردم

۲۸۷- دعوت نکردن از جوانان و درک نکردن آنها

۲۸۸- خرج نکردن موقوفات در محل خود

۲۸۹- حیف و میل کردن اموال مسجد

۲۹۰- خرج تراشیدن مسجد بطوری که همیشه مقروض است

فصل امامت:

۲۹۱- افتخار انبیاء خدمت و تطهیر مسجد است نه امامت.

۲۹۲- بهترین خدمت به مسجد، خدمت معنوی به زائران مسجد است مثل امامت و نظارت و مشورت دادن است نه

سرایهداری و کلیدداری و امثال آن.

۲۹۳- ۹۰ درصد موفقیت امام مسجد همدلی، همزبانی، نظارت، مشورت و امانتداری است و میزبانی و پذیرایی معنوی

است و کمتر از ۱۰ درصد مربوط به امامت نماز است.

۲۹۴- امام جماعت، منصب لحظه ای است نه دائمی اگر کسی وارد شد که اصلح بود دیگر حق امامت ندارد.

۲۹۵- امام جماعت منصبی است طبیعی، لذا عزل او نیاز به قانون ندارد.

۲۹۶- عظمت مسجد و امام آن بالاتر از آن است که نصب شود (حتی توسط حاکم اسلامی)

- ۲۹۷- عدم نصب امام جماعت توسط امام و رهبری دلیل بر بی تفاوتی نیست دلیل بر اهمیت است.
- ۲۹۸- امام مسجد مرجع تعیین می کند ولی مرجع نمی تواند امام مسجد تعیین کند.
- ۲۹۹- در القاب و عناوین، امام مسجد را بکار ببریم نه امام جماعت. ۰۹
- ۳۰۰- قدرت، عزت و صولت امامت به نفوذ و اعتبار و اعتماد به اوست نه به حکم و تحکّم و اعمال نظر
- ۳۰۱- توسعه امامت امام به توسعه محبوبیت او در محل و منطقه است نه به کانون و بسیج.
- ۳۰۲- امام مسجد مظهر بمعروف است نه ناهی از منکر
- ۳۰۳- امام مسجد بهترین الفت دهنده بین مردم و ایجاد وحدت است.
- ۳۰۴- امام محرم اسرار و پوشش عیب و نقصان است نه بر ملاکردن عیوب مردم.
- ۳۰۵- امامی موفق است که حضورش در مسجد مفصل باشد نه دعا و سخنرانی مفصل داشته باشد.
- ۳۰۶- امامی موفق است که حضورش در مسجد دائم و نماز جماعتش مختصر باشد.
- ۳۰۷- امامی موفق است که مردم در تمام امور به او مراجعه کنند.
- ۳۰۸- امامی موفق است که محرر باشد نه کارمند و مزدور این و آن.
- ۳۰۹- آزادگی امام مسجد: مسجد فک الملک و بیت العتیق است و هر کس به مسجد می رود باید آزاده باشد (رب انی نذرت لک ما فی بطنی محررا) همچنین یکی از شرایط حج نیز حریت است. امام نیز باید آزاده باشد و عبد سازمان و ارگانی و ... نباشد که در اینصورت امامت او بی ارزش و بی کیفیت است. خادم و اهل مسجد نیز باید محرر باشند
- ۳۱۰- امامی موفق است که تحت تاثیر دغدغه خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی نباشد.
- ۳۱۱- بالاترین معیار موفقیت امام، صداقت و رضایت است نه فقط عدالت.
- ۳۱۲- از موارد تاثیر گذار در رضایت مردم، تعادل است.
- ۳۱۳- اگر عادل که مردم قبولش ندارند با غیر عادل که مردم قبولش دارند، امامت عادل، بی اشکال نیست
- ۳۱۴- ۸۰ درصد موفقیت مسجد، با امام مهارت دیده است و ۲۰ درصد با تجهیزات و ساختمان و خادمان است
- ۳۱۵- امام مسجد همانند راننده است، ماشین و مسافر و جاده تغذیه وقتی هدفمند است که راننده مجرب باشد و الا راننده غیر به فنی، ماشین و جاده و مسافر را به هدف نمی رساند
- ۳۱۶- روحانی در مسجد کم اثر میشود ولی مضر نمیشود در حالیکه روحانی در غیر مسجد کمتر موفق بوده است و گاهی مضر است
- ۳۱۷- مسجد تا مساحت و جمعیت ۲۰۰ نفری نقش آفرین است، جمعیت بیشتر و مسجد بزرگتر از آن، در بعضی از ارکان امامت و کارکردها خلل وارد می کند.
- ۳۱۸- در مسجد هیچ کس حق امر کردن ندارد مگر به امام جماعت برای اقامه نماز جماعت.
- ۳۱۹- امامت مسجد جلو داری و محبوبیت و نگهبان دین بودن است نه جذب کردن.
- ۳۲۰- امام بمعنی جلودار و بیشترین نقش او جلوگیری از افراط است و اگر برای تحریک باشد می بایست عقب مردم باشد

۳۲۱- محراب برای نماز جماعت است نه از هنگام ورود تا خروج؛ چون شاید امام اصلی وارد شود. نشستن در محراب در غیر وقت جماعت، موجب امتیاز میشود که در مسجد ممنوع است.

۳۲۲- در امامت مسجد رضایت و وثاقت شرط است نه موروثی و وصیت و نصب و حکم

۳۲۳- توجیه گری و ذوب شدن در اشخاص و احزاب باعث دلسردی و نارضایتی و بیاعتباری، بیرغبتی و عدم توفیق روحانی میشود.

۳۲۴- منظم بودن امام جماعت سبب جذب و بینظمی باعث دفع میشود.

۳۲۵- آمیختن عبادت با مسائل اقتصادی و سیاسی و جناحی مردم را دلزده می کند.

فصل منکرات امام:

۳۲۶- بد اخلاق بودن امام

۳۲۷- حزبی بودن و قشری برخورد کردن

۳۲۸- عمل نکردن به آنچه می گوید

۳۲۹- هماهنگ نبودن کارگزاران مسجد

۳۳۰- مشورت نکردن در امور مسجد

۳۳۱- شوخی زیاد یا عبوس بودن یا خجالت کشیدن

۳۳۲- برخورد سرد با تازه واردها

۳۳۳- نا منظم بودن و معطل نگه داشتن مردم

۳۳۴- وسواسی بودن و ندانستن تجوید

فصل: امام جماعت

۳۳۵- سید تا دوبرابر شیخ تاثیر گزار است

۳۳۶- فقط هنگام جماعت، امام در محراب باشد

۳۳۷- «ان الله و ملائکته یصلون علی النبی» از لواحق نماز است نه تعقیبات و برای امام است نه ماموم، بعد از نماز است نه بعد از تسبیحات

۳۳۸- امام جماعت قبل و بعد از نماز رو به مردم بنشیند

۳۳۹- اگر امام یک لحظه هم تاخیر داشت دیگر راتب نخواهد بود.

۳۴۰- بلند کردن دست برای تکبیرات قبل و بعد رکوع و قبل و بعد سجود برای امام جماعت است نه مامومین.

۳۴۱- در رکوع سر پایین تر از کمر نباشد (بحارالأنوار ۸۲ ۱۰۶)

۳۴۲- امام سفیر بین عابد و معبود است دعای شخصی نکند خصوصا در قنوت. (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ صَلَّى بِقَوْمٍ فَأَخْتَصَّ نَفْسَهُ بِالْإِعَاءِ دُونَهُمْ فَقَدْ خَانَهُمْ)

۳۴۳- سکوت و سکت قبل و بعد از حمد و سوره و بعد از رکوع و سجود زیبایی نماز است

۳۴۴- ذکر امام بعد از رکوع: سمع الله لمن حمده و ماموم (ربنا و لک الحمد) است

۳۴۵- ذکر امام بعد از سجده: بحول الله ... و ماموم: یا حی یا قیوم است.

- ۳۴۶- آهسته خواندن معارضی ندارد و بلند خواندن تمام اذکار نماز، توسط امام جماعت دلیل می‌خواهد
- ۳۴۷- بلند خواندن تکبیرات برای اعلام است و اگر مکبر باشد و امام بلند بگوید دو تکبیر دلیل می‌خواهد
- ۳۴۸- بعضی قائلند بسم الله در مغربین و صبح بلند است نه ظهرین، چون اهل سنت بسم الله را در نماز مغربین و صبح آهسته می‌خوانند
- ۳۴۹- امام جماعت بگونه ای بخواند مامومین با او همخوانی در اذکار نداشته باشند
- ۳۵۰- صدای قرائت امام به ماموم برسد ولی صدای ماموم به امام و سایر مامومین نرسد (اهل سنت مبطل می‌دانند)
- ۳۵۱- رساندن صوت قرائت امام به ماموم سفارش شده گرچه زیاد باشد^۹
- ۳۵۲- بلندی صدای قرائت بعضی ائمه جماعت (برای ۱۰ نفر و صد نفر یکسان است) (وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا)
- ۳۵۳- رضایت از امام شرط است نه رضایت امام. اگر امام بگوید راضی نیستم که فلانی اقتدا کند لازمالاجراء نیست.
- ۳۵۴- قد قامت الصلاة مامومین بایستند و امام جماعت نباید دعاهای مستحب را بعد اقامه بخواند تا مردم معطل نشوند
- ۳۵۵- بعضی تکبیره الاحرام امام تمام نشده اقتدا می‌کنند و حال آنکه باید صبر کنند تا تمام شود
- ۳۵۶- اقتدا بین تکبیره الاحرام و بسم الله فضیلت دارد، بعضی تا امام بسم الله نگوید اقتدا نمی‌کند که سبب فوت فضیلت می‌شود
- ۳۵۷- دعای «یا محسن قد اتاک المسیء...» برای بعد از تکبیره الاحرام است نه بعد اقامه و قبل از تکبیره الاحرام^۹
- ۳۵۸- تا مردم اقتدا نکرده‌اند، بسم الله را نگوید بعد از تکبیرها الاحرام دعای استفتاح بخواند و گرچه به اندازه سوره حمد طول بکشد تا مردم به فضیلت بسم الله برسند.
- ۳۵۹- بعضی تا امام بسم الله نگوید اقتدا نمی‌کنند و تصور میکنند که با بسم الله نماز منعقد میشود
- ۳۶۰- وقتی بین دو نماز سخنرانی می‌شود چون مردم آمادگی ندارند تاثیر منفی دارد چون ممکن است دین دان شوند اما دیندار نخواهند شد.
- ۳۶۱- امامی که بین دو نماز یا خود نماز را طول میدهند و باعث فرار مردم میشوند در واقع باعث توهین به مسجد و نماز میشوند.
- ۳۶۲- وقتی همه مردم در رکعت اول اقتدا نکردند دلیلی ندارد که سجده آخر را طول بدهیم چون برای آنها سجده آخر حساب نمیشود و طولانی بودن سجده آخر نماز در فردی است
- ۳۶۳- طول دادن تشهد در حالی که مردم در حال تجافی هستند موجب آزار و اذیت آنان است
- ۳۶۴- نیت فردی کردن وسط جماعت اشکال دارد مگر اینکه امام طول بدهد
- ۳۶۵- اذکار مستحبیه در نماز فردی یا نافله مطرح شده در نماز جماعت خلاصه بودن و با ابهت بودن ملاک است

^۹ . مستحب است بعد از تکبیره الاحرام بگوید: "یا محسن قد اتاک المسیء و قد امرت المحسن ان يتجاوز عن المسیء و انت المحسن و انا المسیء و بحق محمد و آل محمد صل علی محمد و آل محمد و تجاوز عن قبیح ما تعلم منی"،

امام خمینی: مسئله ۹۵۴ - آیت الله تبریزی: مسئله شماره: ۹۵۴ - آیت الله خویی: مسئله ۹۶۳ - آیت الله سیستانی: مسئله ۹۶۳ - آیت الله مکارم شیرازی: مسئله ۸۷۶ - آیت الله نوری همدانی: مسئله ۹۵۵ - آیت الله صافی گلپایگانی: مسئله ۹۶۳ - آیت الله موسوی اردبیلی: مسئله ۹۷۶

- ۳۶۶- رکوع طولانی تر از سجده باشد نه بالعکس تا مردم بتوانند اقتدا کنند خصوصا رکعت سوم و چهارم و کسانی که حمد می خوانند به پایان برسند
- ۳۶۷- در تکبیره الاحرام دستها وقتی به گوش رسید تکبیر تمام شود نه شروع
- ۳۶۸- متأسفانه ائمه جماعت همه چیز می دانند و میگویند الا احکام مسجد و آداب و فضائل آن.
- ۳۶۹- ضد انقلاب بودن امام مسجد آفت است. چون کفران نعمت است و انقلابی افراطی بودن هم ظلم است.
- ۳۷۰- اگر بین اذان و خواندن نماز فاصله هست اعلام شود (در تابلو) چون معمولا بعد از اذان نماز اقامه می شود
- ۳۷۱- امام جماعت زیاد نماز مستحب بخواند نه در اوقاتی که در اختیار مردم است یا در انتظار مردم.
- ۳۷۲- همیشه قل هو الله احد نخوانند چنانچه در ۱۷ رکعت شبانه روز قل هو الله را ترک نکنند
- ۳۷۳- یک دعای ثابت در قنوت نخوانند، بهتر است در مناسبت ها عوض شود
- ۳۷۴- با لباس مخصوص نماز بخواند نه لباسی که همیشه و همه جا می پوشد
- ۳۷۵- با سر (برهنه) نماز نخواند
- ۳۷۶- در اقامه جماعت تابع حضور مردم باشیم (بعض روستا نماز ظهر و عصر را نزدیک غروب می خوانند)
- ۳۷۷- در قنوت دستها در سطح صورت باشد نه مقابل صورت
- ۳۷۸- دعا و نافله بین دو نماز نخوانند چون بعد از خواندن دو نماز بخوانند اگر لازم است.
- ۳۷۹- قرائت حمد و سوره ملاک است نه مناجات کردن با حمد و سوره
- ۳۸۰- لحن و صوت امام بهگونهای باشد تا مردم معنویت و شاداب شوند نه خستگی و کسالت و خمیازه آور.
- ۳۸۱- جلسه استراحت بعد از دو سجده و بین دو سجده احتیاط واجب است. (احکام اکبری مسئله ۸۰)
- ۳۸۲- برخی تصور می کنند تا صف اول تکبیر نگویند صف های بعدی نمی توانند تکبیر بگویند در حالیکه آماده بودن کافی است (برخی ایستاده بودن را کافی می دانند)
- ۳۸۳- کذلک الله ربی را لازم نیست ماموم در نماز جماعت بگوید
- ۳۸۴- کذلک الله ربی مربوط به بعد سوره هایی مثل توحید است نه دعای قبل از قنوت
- ۳۸۵- خواندن نماز واجب بصورت فردی همزمان با برپایی نماز جماعت جایز نیست
- ۳۸۶- اقامه نماز واجب بصورت جماعت در غیر مسجد اضاعه نماز است نه اقامه و احیانا تخریب و توهین به مسجد است

فصل هیئت امنا:

- ۳۸۷- در فقه اسلامی هیئت امناء تعریف نشده است.
- ۳۸۸- هیئت امنا تجربه موفق نبوده است
- ۳۸۹- در هیچ کشوری رسمیت حقیقی و حقوقی نداشته و پشتوانه قانونی ندارد.
- ۳۹۰- در ادارات و وزارتخانه ها، مدیریت واحد است نه هیئت امناء.
- ۳۹۱- مسجد وضع للناس است و هیچ شخصی بر دیگری امتیاز ندارد حتی واقف و خادم وهیت امناء.
- ۳۹۲- احکام مسجد در اختیار امام یا واقف یا هیت امناء یا دولت نیست و قابل مسامحه و تغییر نیست. ۰۹

۳۹۳- مصوبات هیئت امنای امام جماعت در صورتی که مخالف احکام و آداب مسجد باشد اعتبار ندارد ۱۰

۳۹۴- هیئت امنای مجرب جبران نبود روحانی نمی کند.

فصل نماز تحیت:

۳۹۵- هر نماز، و گرچه واجب باشد، میتواند تحیت مسجد باشد

۳۹۶- جز نماز تحیت، نماز مستحب دیگری در مسجد وجود ندارد سایر نمازهای مستحبی در خفا و تنهایی بهتر است خوانده شود. (الا مساجد خاص و نمازهای خاص آن مسجد) ۰۹

۳۹۷- اولین اقدام بعد از ورود در اولین نقطه و فرصتی که امکان خواندن نماز تحیت باشد، قبل از نشستن و قبل از اینکه چیزی را زمین بگذاریم و گرچه مهر و کفش. حتی قبل از اینکه با کسی حرف بزنند. ۰۹

۳۹۸- معبر کردن مسجد بدون اینکه نماز تحیت بخواند کراهت دارد

۳۹۹- کسی که وارد مسجد الحرام میشود اگر قصد طواف ندارد نماز تحیت بخواند و اگر طواف کند تحیت کعبه محسوب میشود و نماز طواف تحیت مسجد است

فصل نماز و مسجد:

۴۰۰- نماز از آداب مسجد است نه اینکه از آداب نماز، مسجد باشد.

۴۰۱- فضیلت نماز واجب در مسجد به علنی بودن آن است و ریا محسوب نمی شود بگونه ای که تارک مسجد را تارک الصلاة نامیده اند و نماز واجب در خفا و سری خواندن سفارش نشده بلکه مذمت شده و زمینه وسواس شیطان و عجب را فراهم می کند

۴۰۲- شرکت در جماعت مسجد، اجازه و رضایت شرط نیست چون مسجد برای همه است اما در جماعت غیر مسجد اگر مالک راضی نباشد نماز اشکال دارد

۴۰۳- تاخیر نماز برای رسیدن به مسجد اشکال ندارد بلکه افضل است اگر نماز خوانده شد و بعد به مسجد رسیدی بهتر است اعاده کنی

۴۰۴- مراعات آداب مسجد افضل است از مستحباتی که آداب مسجد را مخدوش می کند مثل صلوات بلند ۰۰۹

۴۰۵- نماز در غیر مسجد جایز است و کل مکروه جایز، نه مستحب است نه واجب، در برخی ادیان نماز در غیر مسجد باطل است (کما حملته علی الذین من قبلنا) ۰۰۹

۴۰۶- یک نماز در مسجد بهتر از چهل سال عبادت در غیر مسجد است، و برخی فقها نماز فردی در مسجد را افضل از جماعت در غیر مسجد می دانند. فضائل جماعت در مسجد محقق و چون جماعت غیر مسجد ممکن است به فرقه گرائی بیانجامد. ثانیاً مرکزیت مسجد مورد ستایش است فردی در مسجد معمولاً به جماعت میانجامد و اگر به قصد جماعت به مسجدی برود کافی است چه جماعت باشد چه نباشد و حضور در مسجد بشرط جماعت نیست. ۰۰۹

^{۱۰} - گاهی دیده می شود اطلاعیه ای نصب می کنند و دستوراتی را از طرف هیئت امناء ابلاغ می کنند هرکدام موافق احکام مسجد باشد جایز و هر کدام مخالف احکام مسجد

باشد جایز نیست، با تصویب یا دستور احکام مسجد جایز نمی شود.

۴۰۷- بیوت و حرم و مشهد و مقبره امام در احکام و شرائط ملحق به مسجد است و از افضل مساجد است (من افضلها) نه افضل از مساجد و وجود مساجد بالاسر ائمه علیهم السلام و سفارش نماز در آن و اجرای احکام مسجد در مشاهد مشرفه اشعار میدارد که محوریّت مسجد مخدوش نشود و نبود حرم امام در هر شهر و روستایی مردم را دلسرد نکند لذا حرمها ملحق به مسجدند نه مسجد ملحق به حرم ها باشد تا این شبهه به وجود نیاید که حرم افضل از مسجد است.

۴۰۸- نماز در مسجد ثواب دارد چه نماز جماعت بر پا شود یا نشود ولی اگر نماز جماعت باشد ثواب بیشتری دارد پس فرقی بین ثواب مسجد جماعت دار با بی جماعت نیست ۰۰۹

۴۰۹- مسجد در ماه رمضان و غیر ماه رمضان فرقی ندارد گرچه مردم بیشتر حضور دارند.

۴۱۰- گاهی نماز در غیر مسجد، ضایع کردن نماز است ۰۰۹

۴۱۱- با اینکه نماز در مسجد اولویت دارد هر کاری که مزاحم نماز باشد ممنوع است اما وقف مسجد فقط برای نماز اشکال دارد و محدود کردن مسجد فقط برای نماز جایز نیست ۰۰۹

۴۱۲- نماز در مسجد اولویت بر همه امور مسجد دارد چون نماز زمینه بهره‌مندی از کارکردهای مسجد را فراهم می‌کند.

۴۱۳- اگر در مسجد تنها بودیم زمزمه کنیم و اگر تنها نبودیم با ذکر و دعا مزاحم دیگران نشویم

۴۱۴- ثواب نماز در مسجد به نماز واجب است نه هر نمازی ۰۹

۴۱۵- شرط نماز جمعه وقوع آن در مسجد است و در غیر مسجد شرایط را ندارد ۰۹

۴۱۶- مصافحه بعد از نماز سند ندارد.

فصل جماعت و مسجد:

چون جماعت و اجتماع از ضروریات زندگی است و مبانی فقهی بر اساس اجتماع استوار است نه اجتماع و تک زیستی آنچه که ضروری و جهت دار می‌کند اجتماع راه محل تجمع است و الا هر اجتماعی در هر جایی مطلوب نیست و خداوند تبارک و تعالی اول این بیت را محل امن او پارک و خالی از هر پیرایه ای قرار داده است و مساجد دیگر را که شعبه ای از او و در جهت او قرار داده است بر این اساس نماز که ستون و وجه دین است و ارتباط شخصی با خدا است لکن ضمایر مع الغیر است در مقام عبودیت نماز اول و به ذات با جماعت تصور و موضوع هر خیری شده است با اینکه امور معنوی و اخلاقی و روانی را بیشتر در خلوت و خالی از اغیار مطرح می‌کنند که اسلام نه پسندیده و خلاف آن را اثباتا و ثبوتا ثابت و کاربردی کرده است

برای فضائل جماعت روایاتی به دست ما رسیده که کما و کیفا مفروغ دانستن نماز باید با جماعت باشد آنچه مهم است ساقه‌ها فضائل مسجد را جدای از جماعت دانسته اند و مثل مرحوم صاحب عروه الوثقی فضل جماعت را بیشتر از فرادا در مسجد دانسته است آنچه ما در صدد بیان و اثبات آن هستیم فضائل جماعت در روایات در غیر مسجد تصور و موضوع حکم نشده است از نظر آمار و ارقام ارزش و فضیلت نماز جماعت در مسجد تطبیق ندارد چون در صدر اسلام نماز جماعت در مسجد بوده است کسی از غیر آن سوال نکرده است

۴۱۷- عموم روایات فضیلت جماعت صدر یا ذیل آن یا معنی و مفهوم آن، اقامه آن در مسجد است (و در غیر مسجد نیامده است)

۴۱۸- نماز جماعت در غیر مسجد در اسناد علاوه بر اینکه توصیه نشده است فرض هم نشده است، بلکه مورد نکوهش و مذمت قرار گرفته است خصوصاً اگر وهن مسجد باشد علاوه بر عدم جواز در مواردی حرام و در مواردی نماز باطل است.^{۰۰۹}

(وَمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ جَمَاعَةً رَغْبَةً عَنِ الْمَسَاجِدِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ وَلَا لِمَنْ صَلَّى مَعَهُ [وَفِي الْوَسَائِلِ الشَّيْعَةِ: تَبِعَهُ] إِلَّا مَنْ عِلَّةً تَمْنَعُ مِنَ الْمَسْجِدِ^{۱۱})

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ وَلَا غِيْبَةً إِلَّا لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ وَرَغِبَ عَنْ جَمَاعَتِنَا وَمَنْ رَغِبَ عَنْ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ سَقَطَتْ عَدَالَتُهُ وَوَجَبَ هِجْرَانُهُ وَإِنْ رُفِعَ إِلَى إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ أَنْذَرَهُ وَحَذَرَهُ وَمَنْ لَزِمَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ حَرَمَتْ عَلَيْهِمْ غِيْبَتُهُ وَتَبَتَّ عَدَالَتُهُ.^{۱۲}

۴۱۹- روایاتی که در فضائل و آداب نماز جماعت وارد شده صدر یا ذیل آن تصریح و ذکر از مسجد شده یا معنی و مفهوم آن وقوع آن در مسجد است. و این می فهماند که نماز جماعت مورد توصیه اسلام، نماز جماعتی است که در مسجد برگزار شود. توصیه به حضور در نماز جماعت، مربوط به نماز جماعت در مسجد است و به نماز جماعتی که در غیر مسجد بر گزار می شود سفارشی وجود ندارد.

۴۲۰- هدف اقامه نماز است و مسجد مصداق آن است - و گرچه فردی - خواندن نماز در غیر مسجد، اضااعه است هر چند با جماعت؛ (فخلف من بعدهم خلف اضااعوا الصلوة)^{۱۳} با توجه به «اضاعوا» و «ضَيَعُونِي»: يَا رَبِّ عَطَّلُونِي وَضَيَعُونِي^{۱۴} روشن می شود که مراد ضایع شدن نماز، خواندن آن در غیر مسجد است.

۴۲۱- بعضی وقتی که می بینند نماز جماعت تمام شده بر می گردند و نماز را در خانه می خوانند کانه حضور در مسجد هیچ ارزشی ندارد

۴۲۲- بعضی اگر ببینند امام جماعت راتب در مسجد نیست به مسجد نمی روند کانه حضور در مسجد هیچ ارزشی ندارد.

۴۲۳- بعضی جلو مسجد، نماز جماعت یا جمعه یا نماز ظهر عاشورا می خوانند و از مسجد بعنوان معبر و پارکینگ استفاده می شود که مصداق تخریب است

۴۲۴- در منابع فقهی و روایی مسجد و جماعت با هم آمده و جماعت در غیر مسجد تصویری (مثل امروزه) نداشته هر جا سخن از جماعت است بر فرض اقامه آن در مسجد است و در ادیان گذشته عبادت دسته جمعی در غیر مسجد (معبد) باطل بود. و کسانی مثل ابن حجر عسقلانی ده ها فضیلت برای جماعت برشمرده که در غیر مسجد حاصل نمی شود و فقهاء ما بر این باورند که غیر مسجد هر کجا باشد با هم فرقی ندارد نمازخانه باشد یا مصلی یا حسینیه مسجد موضوعیت دارد

۴۲۵- طول دادن نماز و ما بین نماز اگر باعث شوند حتی یک نفر به مسجد نیاید یا زود خارج جایز نیست.^{۰۰۹}

۴۲۶- طولانی کردن نماز جماعت مذمت شده و به خلاصه بودن نماز سفارش شده است.^{۰۰۹}

^{۱۱}. بحارالأنوار ج ۸۰ ص ۳۶۷

^{۱۲}. وسائل الشیعة ۸ ۳۱۷

^{۱۳} سوره مریم/ ۵۹

^{۱۴}. بحارالأنوار ج ۷ ص ۲۲۲

- ۴۲۷- خلاصه وبا ابهت خواندن بهتر از طولانی خواندن است و با حشمت و ابهت بودن جماعت ملاک است چون نماز طولانی ابهت ندارد
- ۴۲۸- هرچه جمعیت بیشتر می شود نماز باید خلاصه تر باشد چون مضطر و مضطرب زیادتیر میشود
- ۴۲۹- پنج وعده نماز وقتی است که دسترسی به مسجد آسان باشد ۰۰۹
- ۴۳۰- یکی از عوامل جمع ظهرین و مغربین اقامه آن در مسجد است و در غیر مسجد بهتر است جدا بخوانند
- ۴۳۱- با اینکه همه مردم نماز صبح نمی آیند اما امامی که نماز صبح را در مسجد میخواند را دوست دارند
- ۴۳۲- يستحب فی الجماعه ترک جميع المستحبات نه اینکه مستحبات را کامل انجام دهیم و از اصل نماز کم بگذاریم و طمأنینه و ابهت نماز آسیب ببیند ۰۰۹
- ۴۳۳- وجود مسجد جامع، علامت مدنیت و شهرنشینی است ۰۰۹
- ۴۳۴- تعداد کم در جماعت مسجد بهتر از جمعیت زیاد در غیر مسجد است. ۰۰۹
- ۴۳۵- بهترین نماز، جماعت صبح است و حال آنکه شبها شلوغتر است ۰۰۹
- ۴۳۶- بعضی از مامومین دو نماز را با یک نماز میخوانند که بعضی از مراجع تقلید قائل به حرمت و بطلان اند چون سبب اعراض از جماعت میشود
- ۴۳۷- همانطور که نماز جمعه دارای حد است (فرسخ)، تا جایی که صدای اذان می رسد اقامه جماعت جایز نیست مگر در مسجد
- فصل اقامه جماعت در غیر مسجد جایز نیست مگر موارد ذیل ۰۰۹**
- ۴۳۸- اگر جماعت در خارج مسجد باشد فرقه گرایی و اگر فردی در مسجد باشد مشکلی ندارد
- ۴۳۹- در صورتی است که سبب توهین، تخریب، بی احترامی و بی رغبتی نسبت به مسجد نشود
- ۴۴۰- امام یا مأموم کثیر الشک است و در نماز جماعت شک نمی کند و نماز جماعت در مسجد ممکن نیست.
- ۴۴۱- مأمومین صحیح خواندن حمد و سوره را نمی دانند (حمد و سوره را غلط می خوانند)
- ۴۴۲- مواردی که وسواس دارد و در جماعت وسواس برطرف می شود امام باشد یا مأموم
- ۴۴۳- حتی یک نفر به مسجد نرود (اگر یک نفر از این جماعت به مسجد برود این جماعت منع از مسجد و تخریب آن محسوب میشود).
- ۴۴۴- در همسایگی مسجد نباشد و جائیست که صدای اذان مسجد نمی رسد .
- ۴۴۵- با اقامه جماعت (در مصلی و نمازخانه و امثالهم) جلو مسجد سازی گرفته نشود .
- ۴۴۶- تعرض به مسجد و اعراض از جماعت مسلمین نباشد که در صورت تعرض، اشکال داشته و تخریب مسجد محسوب می شود .
- ۴۴۷- اعراض و تعرض قصد ندارد، برخورد دیگران شرط است
- ۴۴۸- جلو احساس نیاز مردم به مسجد و ساخت مسجد را نگیرد.
- ۴۴۹- هیچگونه ضرری به مسجد سازی و حضور مردم در مسجد نداشته باشد تا مرکز ضرار شود
- ۴۵۰- حتی آخر وقت نتوانند به نماز جماعت مسجد برسند.

۴۵۱- امکان وقف مسجد نباشد^{۱۵}

۴۵۲- موجب وهن و تعرض به امام جماعت یا نماز جماعت یا مامومین نباشد

۴۵۳- در حیات مسجدی که مسجد نیست جماعت می خوانند برای جذابیت یا لطافت هوا.

۴۵۴- مسجد در حال تعمیر و بازسازی باشد و نتوان در آن نماز خواند و در بیرون از مسجد نماز می خوانند

۴۵۵- توقف در مسجد خطر داشته باشد (مثلاً احتمال ریزش سقف مسجد وجود دارد)

۴۵۶- زمینی برای مسجد در نظر گرفته شده ولی هنوز مسجد ساخته نشده یا صیغه وقف جاری نشده است.

۴۵۷- امکان رسیدن به مسجد نیست. مثل مساجدی کنار اتوبان است ولی عبور از عرض اتوبان و بلوار ممکن نیست یا معقول نیست.

۴۵۸- اگر نماز جماعت بیرون مسجد سبب، متروک ماندن مسجد باشد تخریب مسجد حساب می شود.

۴۵۹- اگر حتی موجب نرفتن یک نفر به مسجد باشد تخریب و منع مسجد مسجد حساب می شود.

۴۶۰- اقامه نماز در غیر مسجد، موجب ایجاد رغبت و انگیزه جهت ساخت مسجد می شود. مثل اینکه در خیابان یا کوچه نماز می خوانند تا دولت و مردم تحریک شوند و احساس نیاز کنند.

۴۶۱- نماز جماعت تا جایی که صدای اذان مسجد شنیده می شود تخریب مسجد حساب می شود.

۴۶۲- عده ای راضی نیستند دیگران در مسجد شرکت کند، که تخریب مسجد حساب می شود.

۴۶۳- حاکم ستمگر ورود به مسجد را ممنوع کند یا درب مسجد بسته است، به ناچار جلو مسجد نماز می خوانند.

۴۶۴- بر اثر کثرت جمعیت بخشی از نماز گزاران (مأمومان) در خارج مسجد به نماز اقتدا کرده باشند.

۴۶۵- اگر نذر کرده باشد که در مسجد نماز بخواند، در این مورد نذر مشکل پیدا می کند.

۴۶۶- اگر نماز جماعت نخوانند کسی به مسجد نمی رود (یعنی همه در غیر مسجد نماز فرادا می خوانند) که در این صورت اثبات فضائل جماعت قابل تامل است چون فضائل جماعت علی فرض مسجد است.

۴۶۷- دائمی نبوده، بلکه موقت باشد.

۴۶۸- وقت رسیدن به مسجد را نداشته باشد.

۴۶۹- آن مکان مقدس نشود.

۴۷۰- باعث تفرقه و اختلاف نباشد.

۴۷۱- دشمن خشنود نشود.

۴۷۲- زیر نظر عالم جامع الشرائط باشد.

۴۷۳- باعث رکود فکری و اخلاقی نشود.

۴۷۴- سبب بی رغبتی مردم به ساخت مسجد نشود.

۴۷۵- علت کم رونقی مسجد نشود.

^{۱۵} توضیح سیره ائمه اطهار (علیهم السلام) و بزرگان دین بوده که در مسیرها و جاده ها و یا هر جا که می خواسته اند نماز بخوانند قصد مسجدیت می کرده اند و چنین اختیاری داشته اند و نماز می خواندند و مرسوم نبوده در غیر مسجد نماز بخواند البته نیت مسجد به ساختمان نیست بهمان اندازه که زمین را صاف می کرده اند و آن را مسجد قرار می دادند البته این کار امروزه میسر نیست چون دولتها مالک زمینها هستند و هر کسی حق وقف کردن ندارد و سانت سانت زمین ها سند و پلاک دارد لذا باید مساجد با سند وقفیت و امثال آن باشد و نیازی به ساختمان یا تابلو مسجد نیست همینکه به نیت مسجد در محلی نماز بخوانند کافی است که مسجد باشد لذا یا باید مالک باشد یا از طرف دولت مجاز به مسجد سازی باشد.

۴۷۶- نذر کرده یا قسم خورده که نماز را به جماعت بخواند و در مسجد نماز جماعت وجود ندارد (اگر نگوئیم چنین نذری مرجوح است) و لازم الاتباع نیست چون فردی در مسجد ارجح از جماعت بیرون است

۴۷۷- پدر یا مادر یا هر دو امر به نماز جماعت کرده باشد و در مسجد نماز جماعت نیست (این مورد نیز رجحان ندارد)

۴۷۸- حضور در مسجد با واجبی تعارض داشته باشد مثل اطاعت از پدر و مادر که بحث است که پدر یا مادر می توانند مانع مسجد یا نماز شوند یا خیر؟ چون در مورد زن آمده است که اذن پدر یا شوهر برای حضور در مسجد شرط نیست

۴۷۹- زمینی است که برای مسجد تهیه شده اما هنوز ساخته نشده تا صیغه خوانده شود.

۴۸۰- درجائی نماز می خوانند تا زمین پیدا کنند برای ساخت مسجد.

۴۸۱- جماعت تشکیل داده اند تا مردم را به مسجد سازی تشویق و ترغیب کنند.

۴۸۲- رسیدن به مسجد باعث قضا شدن نماز می شود.

۴۸۳- جماعتی که از داخل مسجد به بیرون مسجد کشیده شده ولی امام در مسجد است. (اقتدا از خارج مسجد به امام در مسجد حکم مسجد دارد)

۴۸۴- گرما و سرما و یا برف و باران علت نرفتن به مسجد نبوده و نیست البته فقط در مورد «باران شدید»، مسجد پیامبر ﷺ بدون سقف بوده و هنگام بارندگی شدید، هنگام سجده در گل فرو می رفتند که نماز در مسجد تعطیل شد

۴۸۵- مسجد شرط زمین ندارد (مسجد فضایی) مثل یک طبقه از آپارتمان، مسجد باشد و طبقه زیرین یا بالای آن مسجد نباشد.

۴۸۶- با وجود خط هنری خوانا، چرا خطوط غیر خوانا در مساجد نوشته می شود.

۴۸۷- نوشتن آداب و فضائل مسجد در کتیبه ها و تابلو ها سبب رونق مسجد می شود چه دلیلی برای نوشتن مطالب غیر مرتبط دارید

۴۸۸- موقوفات غیر پذیرایی مسجد را بی رونق و موقوفات پذیرایی به رونق مسجد می افزاید.

فصل صف:

۴۸۹- اتصال فیزیکی در صفوف شرط است نه اتصال صوتی یا بصری، بازوها و پاها به افراد پهلوی، متصل باشد

۴۹۰- طولانی بودن صف ها ملاک است نه تعداد صفها و هر صفی چند نفر

۴۹۱- تنظیم صف با افراد کنار است نه با اشخاص جلو

۴۹۲- پا را با اندازه شانه باز کنند

۴۹۳- تا صف اول تکمیل نشده صف دوم نباید تکمیل شود ۰۹

۴۹۴- تنهایی صف بستن بسیار مذمت شده ۰۹

۴۹۵- در تردد بین اتصال بین راست و چپ، راست مقدم است.

۴۹۶- در تردد بین نزدیکی و دوری امام، نزدیک بودن مقدم است

۴۹۷- ملاک در تصفیه صفوف مهر نیست بلکه پا ملاک است

۴۹۸- فرار از صف اول ناپسند است و انتخاب صف اول پسندیده است

آداب صفوف

۴۹۹- ملاک صاف بودن و منظم بودن قدم و اتصال به پای نمازگزار مجاور است نه محل سجده، چون امکان ندارد

هم پا صاف باشد و هم محل سجده زیرا قد انسانها متفاوت است

۵۰۰- فاصله صف عقب با صف جلو حداقل خوابیدن طول بز (چون فاصله عرض بز امکان سجده نیست) و حداکثر

خوابیدن به طول اسب و متوسط طول قامت انسان است

۵۰۱- قائمه بودن ران در سجده. فاصله با صف جلو را مشخص می کند

۵۰۲- اشیاء مثل کیف و کفش و ... بین نمازگزار و محل سجده نباشد بعد از محل سجده باشد که معیاری است

برای فاصله با صف جلو

۵۰۳- عبور بین انسان و محل سجده نمازگزار کراهت دارد به اندازه ای با صف جلو فاصله داشته باشد که عابر بین

نمازگزار و محل سجده نباشد

۵۰۴- فاصله صف اول با امام حداکثر خوابیدن اسب است تا امام بهتر دیده شود و این بستگی به تعداد نفرات صف اول

دارد اگر کم اند به اندازه بز و اگر کم تاند به اندازه اسب.

۵۰۵- پر کردن جای خالی صف خصوصاً در حال نماز، از آداب صفوف است

۵۰۶- خالی گذاشتن صف اول و رفتن در صفوف آخر، نشانه تواضع و فروتنی نیست (علیکم بالصف الاول)

۵۰۷- بعضی در رکعات غیر اول وارد جماعت شده و قهراً رکعت آخر امام رکعت آخر آنان نیست و بجای متابعت بلند

می شوند از منکرات است

۵۰۸- متابعت در سلام آخر برای کسانی که از رکعت دوم به جماعت ملحق شده اند تا «عباد الله الصالحین» کافی

است چون «السلام علیکم» است چون احتمال دارد خارج یا مخرج باشد در هر دو صورت لزوم متابعت تا

السلام علیکم لازم نیست.

فصل تعقیبات:

۵۰۹- (اذا جمعت بین الصلاتین فلا تطوع بینهما) تعقیبات و نماز مستحب و دعاها برای وقتی است که نمازها را جدا

و در وقت فضیلت بخوانند

۵۱۰- چرا تعقیبات نماز عصر را بین دو نماز می خوانیم

۵۱۱- جمع خوانی روش صوفی هاست که در فرهنگ شیعه وارد شده است. دعا و تعقیباتی که جمعی بخوانیم نداریم

و ضمائر دعاها عموماً متکلم وحده است نه مع الغیر

۵۱۲- اصل در تعقیبات آهسته خواندن است نه بلند خواندن

۵۱۳- اگر دعایی ضمائر متکلم مع الغیر داشت کسانی که می شنوند آمین بگویند نه اینکه تکرار کنند

۵۱۴- تحمیل مستحبات (تعقیبات) بر مردم نه جایز است نه لازم

۵۱۵- سر و صدا و دعاها که در مساجد می خوانند و مردم ناراحت و نا راضی میکنند جایز نیست

۵۱۶- امام جماعت نباید دعاها را بعد اقامه بخواند تا مردم معطل نشوند

۵۱۷- گاهی دعا‌های روز را شب و دعا‌های شب را روز می‌خوانیم مثل ماه رمضان

۵۱۸- دعا و نافله در بین دو نماز نخوانند چون بعد از خواندن نماز مانعی ندارد

۵۱۹- خواندن سرود یا دعای دسته جمعی در مسجد دلیل ندارد.

۵۲۰- اصل در مسجد، حضور است نه خواندن دعا

فصل نماز مستحب:

۵۲۱- نمازی که در خفا و پنهانی است نماز مستحب است نه نماز واجب ۰۰۹

۵۲۲- فضیلت نماز مستحب به خفا و سری بودن آن است و اگر کسانی متوجه شوند ارزش آن کم می‌شود

۵۲۳- در مساجدی که نماز نافله و مستحب می‌خوانند نماز واجب ابهت بایسته را ندارد مگر در موارد خاص، لذا

سفارش اکید شده در خانه مکانی برای خواندن نمازهای مستحب مهیا کنیم نه واجب

۵۲۴- آیت الله شبیری زنجانی: اگر مرتبه خفاء از دیگران در خانه و مسجد یکسان باشد بعید نیست مسجد افضل باشد

آیت الله سیستانی: اگر به صورتی به جا آورد که آشکار نباشد در مسجد بهتر است.

آیت الله نوری: خواندن نوافل و مستحباب در منزل افضل است.

آیت الله وحید: بهتر است نافله‌های یومیّه را در خانه بخوانید.

وَقَالَ عليه السلام إِذَا أَضَرَّتِ النَّوَافِلُ بِالْفَرَائِضِ فَارْضُوهَا - نهج البلاغه (للصبحی صالح) ؛ ؛ ص ۵۲۵

وَقَالَ عليه السلام لَا قُرْبَةَ بِالنَّوَافِلِ إِذَا أَضَرَّتْ بِالْفَرَائِضِ - نهج البلاغه (للصبحی صالح) ؛ ص ۴۷۵

۵۲۵- برخی نمازهای خود را در خانه و فرادا می‌خوانند و دعای کمیل، ندبه و عزاداری را گروهی در مسجد

۵۲۶- توجه و اهمیت به نماز مستحب در مساجد گاهی بیش از توجه به نماز واجب است

۵۲۷- (اذا جمعت بین الصلاتین فلا تطوع بینهما شامل نماز مستحب هم می‌شود)

فصل صلوات در مسجد ۰۰۹

۵۲۸- صلوات بلند اگر جایز باشد در مسجد جایز نیست.

۵۲۹- وقتی که چندین صلوات تقاضا می‌کنند فقط صلوات اول واجب است.

۵۳۰- تکرار صلوات توهین به مسجد و صلوات است.

۵۳۱- و (عجل فرجه‌م) فقط در صبح جمعه آمده است و در غیر آن دلیل می‌خواهد. خصوصاً بلندتر گفتن «و عجل

فرجه‌م»

۵۳۲- صلوات و درود بر پیامبر انواعی دارد و همه‌ی آنها را در همه وقت جایز نیست

۵۳۳- غیر از صلوات مشهور صلوات‌های دیگر را خصوصاً در تشهد نمی‌توان خواند.

۵۳۴- چنانچه در فصل اذان خواهد آمد مؤذن لازم نیست صلوات بفرستد

فصل مکبر ۰۰۹

۵۳۵- بهتر است خود امام تکبیرها را بلند بگوید و اگر جمعیت زیاد است یک نفر از نمازگزاران تکبیر بگوید مثل

مسجدالحرام

۵۳۶- مکبر به صورت امروزی در اسلام سابقه ندارد. چون در هنگام نماز جماعت کسی نمی تواند شرکت نکند و گرچه بعنوان تکبیرگو حتی اگر کودک باشد (اگر کودک غیر ممیز باشد تکبیر و اذکار را جابجا می گوید اگر ممیز باشد باید در جماعت شرکت کند)

فصل اعراض از مسجد ۰۰۹

۵۳۷- مراد از اعراض از جماعت مسلمین که نکوهش شده است اعراض از مسجد است و الا اعراض از جمعیت در غیر مسجد نه معنا دارد نه اشکال دارد نرفتن به جماعت در غیر مسجد، اعراض محسوب نمی شود

۵۳۸- اقامه جماعت در غیر مسجد به نحوی بیتوجهی به جماعت و اعراض از جماعت مسلمین محسوب می شود.

فصل کفش ۰۰۹

۵۳۹- آوردن کفش در مسجد اگر بی احترامی محسوب شود از منکرات است « فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى. طه/۱۲ » و همه مساجد مقدس هستند

۵۴۰- بهترین خدمت در مسجد کفشداری است تا مردم هم آسوده باشند و هم به مسجد توهین نشود و هم مسجد اشغال نشود. (تنها مجوز عدم حضور در جماعت، کفشداری و نگهبانی است)

۵۴۱- بهتر است کنار کمد برای کفش یا در همان کمد کفش جایی برای کیف و کلاه و امته در بیرون مسجد باشد تا برای آوردن اشیاء مکروهه و اجناسی که در باب دخول جنب در مسجد برای برداشتن یا گذاشتن اشیاء مطرح است مشکلی ایجاد نشود. وسایل الشیعه ج ۲ ص ۲۱۳ ابواب الجنابه

۵۴۲- به زمین زدن کفش بگونه ای که صدا کند از منکرات است

۵۴۳- پا یا کفش روی کفش دیگران گذاشتن هنگام ورود و خروج، حق الناس و از منکرات است

فصل شعر

۵۴۴- شعر انواعی دارد: انشاء شعر در مسجد، سرودن شعر، نوشتن، خواندن با غنا و بدون غنا، با موسیقی و بدون موسیقی، شعر تخیلی و عاشقانه، شعر مخدر و محرک، مدح انبیاء و ائمه، اشعار اخلاقی و مناجات، هر کدام موضوعاتی هستند که احکام مخصوص به خود را دارد

۵۴۵- خواندن و سرودن شعرهای تخیلی خصوصاً اگر با غنا یا آلات موسیقی همراه باشد از منکرات است.

۵۴۶- خواندن سرود دسته جمعی در مسجد دلیل ندارد.

۵۴۷- هر قصه ای در مسجد مکروه نیست. مسجد جایگاه قرآن است و ۲۶۸ قصه دارد. داستانهای آموزنده و عبرت آموز اشکال ندارد، خصوصاً اگر احکام و آداب مسجد به صورت قصه و رمان گفته شود.

۵۴۸- نگهداری و نشان دادن آلات موسیقی در مسجد اشکال دارد چه رسد به استفاده کردن حتی برای اعیاد

۵۴۹- همیشه خوردن در مسجد مکروه نیست و گاهی مستحب هم می باشد اگر باعث رونق مسجد شود ۰۹

۵۵۰- خوردنی در مسجد مکروه است که موجب آزار و اذیت اهل مسجد باشد و این اختصاص به غذا ندارد، هر اذیتی جایز نیست.

فصل خواب

۵۵۱- هر خوابی در مسجد مکروه نیست ولی بیدار کردن خواب اشکال دارد حتی اگر نمازش قضا شود چون انسان خواب تکلیف ندارد

۵۵۲- خوابیدن در مسجد انواعی دارد: ۰۹

الف - واجب: مانند معتکف که نمی تواند سه روز نخوابد یا کسی که اگر بیرون بخوابد موجب ضرر به او می شود یا اگر نخوابد به مسجد بی احترامی شده یا برای حفاظت مسجد.

ب - مستحب: کسی که برای حفاظت از سرما یا گرما یا رسیدن از مسافرت در شب که کراهت دارد به خانه برود. کسی که اگر در خانه بخوابند به نماز جماعت نمی رسند یا نمازشان قضا می شود.

ج - مکروه: برای کسی است که با داشتن خانه و کاشانه در مسجد سکونت دائم داشته باشد یا برای خوابیدن فقط به مسجد برود. (سکونت بی هدف و بی دلیل)

فصل اجتماعی:

۵۵۳- ساخت صندوق و درمانگاه و کانون ابهت مسجد را کم می کند نه زیاد ۰۹

۵۵۴- کانون و صندوق و بسیج و درمانگاه و امثال آن مردم را جذب خدمات مسجد می کند نه خود مسجد، امام و مسجد جاذبه دار کمتر دنبال اینگونه خدمات اند

۵۵۵- بر خلاف مشهور کانون و بسیج و صندوق باعث رونق مسجد نمی شوند. ممکن است رکود آور هم باشد

۵۵۶- آنچه باعث رونق مسجد می شود تطهیر مسجد است ۰۹

۵۵۷- هرکس سه روز مسجد نیامد با او قطع رابطه کنیم وزیر باشد یا رئیس یا مردم عادی، زن باشد یا مرد.

۵۵۸- چون نفس کشیدن در مسجد عبادت است حضور در مسجد، عبادت و هدف از زندگی ماست (و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون) چه عبادت بکنیم چه نکنیم لذا سکوت در مسجد عبادت است^{۱۶}

۵۵۹- حضور در مسجد اصل و بیرون بودن از مسجد بعنوان ضرورت است ۰۰۹

فصل هزینه

۵۶۰- مساجدی که چند بانی دارد تجهیزات و ساخت مسجد هماهنگ نیست ۰۹

۵۶۱- هزینه کردن برای مصارف غیر ضروری مسجد که لازمه آن پول گرفتن از اهل مسجد باشد از منکرات است
۵۶۲- مردم را در رو درباستی قرار دادن و گرفتن هزینه های غیر ضروری از آنان مثل تبدیل و تجدید تجهیزات مسجد یا توسعه مسجد از منکرات است

۵۶۳- هرکس ضرورتی برای مسجد حس می کند خودش آنرا فراهم کند، حق ندارد به دیگری مثل خادم یا امام یا هیئت مدیره الزام کند چون همه در قبال مسجد بصورت یکسان مکلف اند.

۵۶۴- بد استفاده کردن از مسجد و بی فایده بودن تجهیزات مسجد مردم را به وقف و نذورات مسجد بی رغبت می کند و حضور مردم را کم رونق می کند

فصل نشستن:

^{۱۶} . إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُعْطِيكَ مَا دُمْتَ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ بِكُلِّ نَفْسٍ تَنْفَسَتْ دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ

۵۶۵- دهها نوع نشستن در مسجد وجود دارد که هر کدام هدفی و آدابی دارد روی منبر، پله منبر، کرسی، صفه، حیوه، برای تشهد، تجافی، ذکر، شنیدن و خواندن قرآن، مشورت، قضاوت، موعظه، شنیدن خطبه، سمت قبله، پهلو به قبله، پشت به قبله، سمت راست امام، تکیه زدن، لمیدن، چهار زانو، دو زانو، سرپا، پا روی پا انداختن و امثال آن

۵۶۶- نشستن های ممنوع: جلو راه، جای دیگران، جلو دید دیگران، متکبرانه،

۵۶۷- نشستن بعد از نماز صبح در مسجد بهترین تجارت است.

۵۶۸- نشستن در مسجد از بهشت بهتر است

۵۶۹- دشمن از نشستن در مسجد کمتر از ایستادن در مقابل خود واهمه ندارد

۵۷۰- تشبیک انگشتان در مسجد ناپسند است

فصل جاذبه های مسجد:

۵۷۱- تابلو اعلانات و دیتا پرژکتور موثر تر از سخنرانی است

۵۷۲- زیبایی مسجد به جمعیت است نه کانون، بسیج، صندوق و درمانگاه و ...

۵۷۳- در مسجد گعده، تفقد و احوالپرسی پسندیده است نه کلاس (همه از کلاس گریزان اند)

۵۷۴- چون تربیت ترم و واحد ندارد و مثل فیزیک و ریاضی نیست که با کلاس تحصیل شود. تربیت گاهی با یک جلسه حاصل و گاهی با هزار جلسه حاصل نمیشود

۵۷۵- ساختمان مسجد جامع با مجتمع فرهنگی ممکن است فرق نکند، اما در کارکرد و آثار و فضیلت متفاوت و بلکه متضاد است.

۵۷۶- مسجد جامع دلیل بر فرهنگ جامع است و مجتمع فرهنگی دلیل بر تشمت فرهنگی

۵۷۷- مجتمع فرهنگی دلیل بر فرهنگ گریزی و مسجد جامع دلیل بر فرهنگ پذیری است.

۵۷۸- جامعیت فرهنگی حلال مشکلات است که در غیرمسجد تصور نمی شود. مجتمع فرهنگی علاوه بر آنکه حل مشکل نمی شود، مشکل را نیز می باشد.

۵۷۹- گرچه همه مساجد بهم وابسته نیستند ولی پیوسته اند(پیوسته غیر ملموس)۰۹

۵۸۰- قدرت ولایت فقیه به جمعیت مسجد است نه به عده و عده نیروهای مسلح۰۹

فصل حسینی و دارالقرآن:

۵۸۱- بطور طبیعی هر مسجدی مرافقی غیر مسجد دارد مثل کفش کن، آبدارخانه، سرویس بهداشتی و فضائی دیگر

ولی بدون نام حسینی که معمولا معذورین آنجا جمع می شوند اما نامیدن مکانی به نام امام حسین (ع) در کنار

مسجد بدلیل حضور افرادی که آمادگی روحی ندارند (جنب و حائض) و هن مسجد و امام حسین (ع) است چون

حسینی عنوانی مستقل است هزینه های ساخت و نگهداری آن جدای از مسجد است و نمی توان مخلوط کرد

و از طرفی سرویس بهداشتی و حیاط و حمام و کاروانسرا را ملحق به مسجد را می شود مسجد کرد ولی

حسینی را نمی شود مسجد کرد

۵۸۲- اماکن غیر متبرک را به نام حسینی و ... و مخصوص ناپاکان و لایبالی ها قرار می دهیم که ناپسند است

۵۸۳- مسجد (فیه رجال یحبون ان یتطهروا) هستند و در حسینه (فیه رجال لا یتطهرون) است چون برای ناپاکان ساخته شده است.

۵۸۴- اگر حسینه برای جنب و حائض است حضور پاکان چه دلیلی دارد و ورود آنان را ممنوع کنیم و برنامه ها مخصوص ناپاکان را اجرا کنیم. چرا پاکان را با ناپاکان در حسینه (که به نام مقدس امام حسین علیه السلام است) جمع میکنیم؟ چرا اعمالی که مخصوص پاکان است را در این مکان انجام میدهیم؟

۵۸۵- اگر (مسجد المرأة بیتها) است چرا برای زنان حسینه می سازیم؟

۵۸۶- جواز حضور (عبور) زنان حائض از مسجد، حضور آنها را در ایام طهر ضروری می کند

۵۸۷- اینکه زنان در ایام حیض نمی توانند در مسجد بمانند بمعنی عدم ورود نیست می توانند وارد شوند و عبوراً بهر مند شوند

۵۸۸- قبل از هر چیز در مرکز عبادت، پاکی شرط است (فیه رجال یحبون ان یتطهرون) ۰۰۹

۵۸۹- تاکید اسلام بر پاک بودن مسجد و وجوب فوری تطهیر مسجد و باطل بودن نماز با نجس بودن مسجد (گرچه محل نجس شده با محل نماز فاصله داشته باشد) و اینکه زوَّار مسجد باید پاک باشند معلوم می شود پاک بودن محل عبادت (مسجد) نقش مهمی در کارکردهای مسجد و تاثیر آن بر مردم دارد که بدون آن میسر نمی شود
۵۹۰- به دلائل فقهی فقهی مکان عبادت باید پاک و شرکت کنندگان با بدن و لباس پاک حاضر شوند. با این شرایط تکلیف حسینه که برای ناپاکان ساخته شده و ناپاکان در آن حضور میابند روشن است.

۵۹۱- چه امام حسینی علیه السلام است که در مسجد نتوان از او اسم برد و چه مسجدی است که نتوان از امام حسین علیه السلام در آن حرف زد؟!

۵۹۲- بیرون بردن عزاداری امام حسین علیه السلام از مسجد خطر انحراف و تکرار واقعه عاشورا را دارد

۵۹۳- اگر مقداری از حیاط یا شبستان، مسجد و بقیه حسینه باشد نمی توان مقداری از فرش که برای مسجد است را در حسینه استفاده کرد است و نمیتوان از تجهیزات حسینه در مسجد استفاده نمود.

۵۹۴- بهتر بودن و بهتر دانستن حسینه از مسجد سزاوار نیست چون تخریب و توهین مسجد است.

۵۹۵- نماز در غیر مسجد فرقی نمی کند که حسینه باشد یا مصلی یا نماز خانه یا تکیه لذا نماز در حسینه ثواب آن دو برابر هم نیست (یک نماز در مسجد بهتر از چهل سال عبادت در غیر مسجد است حتی حسینه)

۵۹۶- هرکاری که در مسجد نشاید در حسینه هم نباید انجام داد؛ بعضی برای فرار از آداب مسجد به حسینه پناه می برند.

۵۹۷- اگر جایگاه زنان پشت پرده و زیر بالکن و عقب مسجد نبود کسی به فکر ساخت حسینه نمی افتاد

۵۹۸- به بهانه زنان حائض و جنب، حسینه مجلل می سازند، اما برای زنان پاک جایگاهی در حسینه ندارند یا در بالکن و زیر پله (نامناسب) قرار می دهند

۵۹۹- برای حسینه با افتخار پول جمع می کنند اما برای مسجد گدائی می کنند.

۶۰۰- چرا مسجد و غیر مسجد (حسینه و دارالقرآن و ...) را یکسان می دانیم؟

۶۰۱- ساخت دارالقرآن و جدا کردن قرآن از مسجد بمعنی جدا کردن قرآن از جلد آن است

فصل جوان و مسجد:

- ۶۰۲- مسجدی که مخصوص جوانان است خطرناک تر از مسجد پیران است
- ۶۰۳- اگر پیران را در مسجد سرزنش نکنیم آنها جوانانشان را به مسجد می آورند ۰۹
- ۶۰۴- جوانانی که نه داخل مسجد می شوند و نه دور می شوند امدادی پذیرش دعوت ما را دارند
- ۶۰۵- هنوز مردم و جوانان نسبت به مسجد انگیزه بیشتری دارند تا مراکز و موسسات فرهنگی ۰۹
- ۶۰۶- جوان سالم در جامعه سالم جز به مسجد نمی اندیشد
- ۶۰۷- جوانان عاشقند نه معشوق. «شیوههای جذب جوانان به مسجد» اشتباه است، مثل اینکه «شیوههای جذب کودکان به شهر بازی» را بررسی کنیم
- ۶۰۸- جوانان عاشق مسجدند اگر بدعت ها را از مسجد دور کنیم
- ۶۰۹- جوان از روی صداقت فریب می خورد اما منافق نمی شود
- ۶۱۰- جوان از معلم فراری و از مربی استقبال می کند و مسجد محل تربیت و امام مربی است
- ۶۱۱- جوانان اهل گزینش اند و از سلطه پذیری فراری اند و مسجد محل گزینش و سلطه ستیزی است
- ۶۱۲- جوانانی که چموشی می کنند بخلاف بقیه آمادگی بیشتری دارند
- ۶۱۳- در ورزشگاه ، دانشگاه، پیشکسوتان(مسن تر ها) و در هیئت ها، پیرغلام الگو هستند نه جوانان. چرا در مسجد به پیشکسوتان توهین میشود)

فصل کودک و مسجد:

- ۶۱۴- کارکردهای مسجد در صورتی است که پدر و مادر و فرزند و پیر و جوان و کودک، همه اقشار در مسجد حضور داشته باشند نه قشر خاصی
- ۶۱۵- مراقبت از کودکان خصوصا هنگام نماز وظیفه عمومی است نمی شود آنها را اخراج کرد و نه فضای خاص جدا کرد و نمی شود رها کرد. از مواردی که می توان در نماز جماعت شرکت نکرد، نگهداری کودکان است نه مکبر بودن.
- ۶۱۶- بهتر است اول از کودکان پذیرایی کنیم
- ۶۱۷- همه جا از کودکان تجلیل می کنیم و در مسجد تحقیر می شوند
- ۶۱۸- اگر کودکی برای فرار از گناه گفت مسجد بودهام تحت تعقیب واقع نشود.

فصل منکرات نماز:

- ۶۱۹- ما فقط برای نماز در مسجد ارزش قائلیم درحالیکه نشستن در مسجد حکم نماز را دارد
- ۶۲۰- نماز، تحیت مسجد است، از آداب مسجد نماز است نه از آداب نماز اقامه آن در مسجد رفتن
- ۶۲۱- اگر از نماز معاف باشیم هیچگاه از مسجد رفتن معاف نیستیم
- ۶۲۲- فضیلت نماز نافله و مستحب در غیر مسجد، مثل نماز واجب در مسجد است. ۲
- ۶۲۳- مسجد جای هر نمازی نیست (نماز میت و باران و عید) ۲
- ۶۲۴- از جهری بودن حمد و سوره در مغربین و صبح معلوم می شود اصل در نماز اخفات است

- ۶۲۵- صدای بلند در مسجد ممنوع است لذا بلند خواندن نماز در مسجد دلیل می خواهد. ۱۷
- ۶۲۶- لازم نیست نمازخوان داشته باشد بلکه نماز در مساجدی که نماز خوان ندارد اولی است ۲
- ۶۲۷- تطهیر آن واجب است گرچه متروکه یا نماز خوان نداشته باشد.
- ۶۲۸- بعضی ها تعقیبات را اصل و نماز را فرع می دانند (نماز را بی ابهت و دعا را با ابهت می دانند) ۰۰۹
- ۶۲۹- نماز به وقت صحیح است نه نماز اول وقت زیرا در مواردی خواندن نماز در اول وقت باطل است وقتی که آب ندارد ولی می داند آخر وقت به آب می رسد یا جایی که طلبکار برای بدهی آمده است
- ۶۳۰- در صورتیکه نماز طولانی شد ماموم می تواند نماز را فرادا بخواند
- ۶۳۱- فقط نماز در مسجد جامع ثواب بیشتری دارد اما در حضور و ساخت فرقی بین مساجد نیست
- ۶۳۲- شرط یا نذر کردن چیزی که در هر مسجدی میسر نیست مثلاً اینکه نذر کند به امام سید اقتدا کند منکر است
- ۶۳۳- نذر کند که جماعت بخواند و گرچه بیرون مسجد باشد منکر است
- ۶۳۴- به فرزند یا همسر امر کند که به مسجد نرود الا در موارد خاص منکر است
- ۶۳۵- در مسجد هیچ فرقه ای بر فرقه ای دیگر امتیاز ندارد .
- ۶۳۶- مسجد موضوعیت دارد نه طریقت: ثواب مسجد سازی ناظر به حضور مردم یا برپایی نماز جماعت نیست. (من بنی مسجداً) حتی اگر از مسجد هیچگونه استفاده‌ای نشود چون مسجد مقدمه و طریقت ندارد بلکه موضوعیت دارد
- ۶۳۷- اگر ساخت مسجد از شعائر دینی بحساب آید مثلاً ساخت مسجد در کشورهای غیر اسلامی که حکایت از فرهنگ مسلمانان دارد و به تعبیری بهترین رایزنی فرهنگی و مذهبی است یا تبلیغ و دعوت دیگران به اسلام باشد واجب است. (اگر مقتضی موجود و مانع مفقود باشد)
- ۶۳۸- ساخت مسجدی در کشورهایی که نداشتن مسجد برای مسلمانان توهین است.
- ۶۳۹- تطهیر مسجد واجب فوری است و این ارتباطی به حضور مردم ندارد، حتی اگر مسجد زائر یا نمازگزار هم نداشته باشد تطهیر آن واجب است. ۰۹
- ۶۴۰- تجهیزات مسجد مثل فرش و چراغ آن اختصاص به مسجد دارد و بیرون بردن در مواردی که حرام است مشروط به حضور و عدم حضور مردم نیست حتی اگر هیچکس در مسجد حاضر نشود نمی شود به مسجد دیگر برد چه رسد به مکانهای دیگر، مگر اینکه به هیچ وجه قابل استفاده در این مسجد نباشد
- ۶۴۱- حضور در مسجد شب و روز خاصی ندارد، حتی شب های قدر. حضور در مسجد اختصاص به وقت نماز ندارد گرچه شبها بهتر است.
- فصل ممنوعیت اعمال مشمئز کننده و گرچه عبادت باشد:**
- ۶۴۲- بجای خشنود کردن مردم با سلام و گل و رفیق یابی، خبر ناگوار و تابوت، اعلامیه اموات و مردم را بی تفاوت یا از مسجد زده می کند.

^{۱۷} . فَإِنْ قَالَ فَلِمَ جُعِلَ الْجَهْرُ فِي بَعْضِ الصَّلَاةِ وَلَمْ يُجْعَلْ فِي بَعْضٍ قِيلَ لِأَنَّ الصَّلَوَاتِ الَّتِي يُجْهَرُ فِيهَا إِنَّمَا هِيَ صَلَوَاتُ تُصَلَّى فِي أَوْقَاتٍ مُّظْلِمَةٍ فَوَجَبَ أَنْ يُجْهَرَ فِيهَا لِأَنَّ بَيْتَ الْمَرْءِ فَيَعْلَمُ أَنَّ هَاهُنَا جَمَاعَةً فَإِنْ أَرَادَ أَنْ يُصَلِّيَ صَلًى وَلِأَنَّهُ إِنْ لَمْ يَرَ جَمَاعَةً تُصَلِّي سَمِعَ وَاعْلَمَ ذَلِكَ مِنْ جِهَةِ السَّمَاعِ وَالصَّلَاتَانِ اللَّتَانِ لَا يُجْهَرُ فِيهِمَا فَإِنَّهُمَا بِالنَّهَارِ وَفِي أَوْقَاتٍ مُّضِيئَةٍ فَهِيَ تُذَكِّرُ مِنْ جِهَةِ الرُّؤْيَةِ فَلَا يَخْتِاجُ فِيهَا إِلَى السَّمَاعِ - وسائل الشيعة ۸ ۲۸۷

- ۶۴۳- بجای تغییر دادن دکور مسجد و رنگ آمیزی های جدید و جذاب و شاداب به کاشیکاری های شلوغ و ضد اعصاب و خطوطی که هنری است ولی خوانا نیست.
- ۶۴۴- بجای بودجه‌ی حفظ و نگهداری به کاشیکاری های گران قیمت و امثالهم.
- ۶۴۵- بجای در اختیار گذاشتن وسیه نقلیه برای حضور در مسجد مانع ورود دوچرخه و موتور به حیاط مسجد می شوند
- ۶۴۶- چنانچه منع کردن از حضور در مسجد بدترین ظلم است حبس کردن هم جایز نیست و داستان ابولبابه که خود را به ستون مسجد بسته بود خودش اقدام کرده بود و الا کسی حق ندارد افرادی را در مسجد حبس کند
- ۶۴۷- نمازهایی که در مسجد مکروه است مثل نماز باران و نماز میت الا مسجد الحرام. (در مدینه منوره بیرون مسجد مکانی بوده (محل صلوه الجنائز))
- ۶۴۸- آوردن میت در مسجد قبل از غسل محل اشکال است
- ۶۴۹- در مسجد حد جاری کردن اشکال دارد
- ۶۵۰- اجرای طلاق باینکه حکم شرعی است اما در مسجد دلیل ندارد
- ۶۵۱- آموزش نظامی و تعمیر و برهنه کردن شمشیر (اسلحه)
- ۶۵۲- قضاوتی که منجر به اجرای حد شود در مسجد جایز نیست و قضاوتی که به اصلاح ذات البین می انجامد مطلوب است.
- ۶۵۳- مراسم تشییع و ختم و هفت و چهل و سال که مساجد ما عزاخانه کرده و بلندگو همسایه ها را اذیت و خاطره‌ی بد داشته باشد. (بیش از ۳۰ درصد جوانان اولین مرتبه برای اموات به مسجد رفته اند که خاطره بدی را در ذهن آنها می گذراند لذا مراسم فاتحه خوانی در مسجد توجیهی ندارد.
- منکرات ورود به مسجد:**
- ۶۵۴- پا از سر دیگران گذاشتن برای رسیدن به جلو
- ۶۵۵- نشستن جلو درب یا راهرو و مسیر عبور
- ۶۵۶- تکلم و سخنی که همه نمی فهمند مثل فارسی در بین عربها یا بالعکس کراهت دارد ح ۱۰۳
- ۶۵۷- نجوا و چشمک زدن و امثال آن
- ۶۵۸- رفتن به مسجد به قصد خدمت گرفتن یا بهره مندی از خدمات مسجد
- ۶۵۹- حضور و استفاده ارگانهایی که برای بهره برداری از امکانات و موقعیت و آبروی مسجد به نفع خود یا سازمان وابسته است، جایز نیست.
- ۶۶۰- اگر وقت نماز جماعت عده ای مشغول به کارهایی هستند که توهین به مسجد یا جماعت مسلمین است جایز نیست مثل عزاداری یا تعمیر مگر در جهت رفاه زائرین مسجد باشد مثل کفشداری و نگهداری کودکان ۰۹
- ۶۶۱- منع از رسیدن به مسجد ظلم و گناه است اما منع از حضور در غیر مسجد (حسینیه و ...) چنین نکوهشی ندارد
- ۶۶۲- احکامی که از آنها فضیلت نماز جماعت استفاده می شود مربوط به نماز جماعت در مسجد است مانند : ۰۹
- ۶۶۳- نماز با تأخیر در مسجد از نماز اول وقت افضل است
- ۶۶۴- نماز جماعتی که سریع خوانده می شود از نماز فردای مفصل بهتر است
- ۶۶۵- اعاده نماز واجب یومی به جماعت اشکال ندارد

۶۶۶- اعاده نمازی که در غیر مسجد خوانده شده است

۶۶۷- مراد از عبارت «جماعه» در روایات با توجه به کلمه «فی بینه»، مسجد است^{۱۸}

۶۶۸- شرکت نکردن در نماز جماعت مسجد از روی بی اعتنائی جایز نیست

فصل واجبات مسجد: گرچه مسجد از عناوین مستحبی است اما در موارد زیادی از واجبات مهم است.

بعضی مسجد را جزء ضروریات دین مثل مرحوم مجلسی در بحار و بعضی ضرورت فقه می دانند که در هر دو

صورت انکار و اعراض، حرام است

۶۶۹- حفظ مسجدی که بلااستفاده است هم واجب است بخلاف سایر موقوفات

۶۷۰- تطهیر مسجد واجب است.

۶۷۱- احترام مسجد واجب است.

۶۷۲- تعمیر مسجدی که مشرف به خراب است واجب است.

۶۷۳- مسجد جزء شعائری است که ترک آن احیاناً حرام است (انما امرنا بتعظیم المساجد - ملعون ملعون من لم یوقر

المساجد)

۶۷۴- زمانی که مردم از مسجد رو گردانند بر ما واجب است

۶۷۵- با نذر و وصیت، اجرت و نیابت و دستور ذوی الحقوق واجب می شود

۶۷۶- نیابت مسجد رفتن و اجرت آن شریفترین اجرتهاست.

۶۷۷- اگر دستور پدر و یا مادر باشد، مسجد رفتن، واجب میشود.

۶۷۸- چون موضوعاتی تحقیق می شود که اهمیت آن به مسجد نمی رسد، تحقیق و تبیین کارکردهای مسجد واجب

عینی است.

۶۷۹- دفاع از فرهنگ مسجد با توجه به مظلومیت و مهوریت آن و محرومیت مردم از برکات آن، واجب است

۶۸۰- امامت مسجدی که امام ندارد (برای روحانیون) واجب است

۶۸۱- محافظت از مسجدی که احتمال دزدی از آن وجود دارد واجب است.

۶۸۲- ساخت مسجد در زمانی که مردم به غیر مسجد مثل حسینیه رو می آورند، واجب است

۶۸۳- اگر حضور در مسجد پشتیبانی از نظام و اگر پشتیبانی از نظام واجب است حضور در مسجد هم واجب می شود

۶۸۴- اگر حضور در مسجد به معنی پشتیبانی از نظام و ولایت فقیه شود، پشتیبانی از این دو بر همگان لازم می شود.

۶۸۵- حضور کسی که نبود آن توهین به مسجد است

۶۸۶- نبود مسجد در محلاتی که همه اهل نمازند اگر موجب هتک حرمت شود ساخت مسجد واجب می شود

^{۱۸} . عَنْ الصَّادِقِ (ع) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص) قَالَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا لِعَلَّةٍ وَلَا غِيْبَةَ لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ وَرَغِبَ عَنْ جَمَاعَتِنَا - بحار الأنوار ۸۵ ۵
عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص) صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ أَرْبَعِينَ سَنَةً قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَاةٌ يَوْمٍ فَقَالَ صَلَاةٌ وَاحِدَةٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) إِذَا كَانَ الْعَبْدُ خَلْفَ الْإِمَامِ كَتَبَ

۶۸۷- حضور در اماکنی که مربوط به نظام است ولی نتیجه آن تضعیف نظام است مثل سینما و امثال آن. رفتن به متعلقات مسجد (کتابخانه و کانون و ...) که نتیجه آن تضعیف مسجد است جایز نیست خصوصاً هنگام اقامه نماز جماعت

۶۸۸- نرفتن به مسجد به گونه ای که دیگران را از مسجد باز دارد یا بمعنی بی اعتباری مسجد باشد حرام است
۶۸۹- مسجد رفتن در زمانی جزء سبب زندگی روزانه بوده و خروج آن ظلم به مردم و ظلم به مسجد است

۶۹۰- بهترین فرصت را در مسجد بگذرانند نه فرصت های سوخته و خسته و گرسنه و تشنه.

۶۹۱- رفتن مسجد را مورد مصالحه با هیچ کاری قرار ندهند. (ذروا البیع)

۶۹۲- قدر متیقن از باقیات الصالحات مسجد سازی و مسجد رفتن است (و ما تقدموا لانفسکم من خیر تجدوه)

۶۹۳- ممکن است بعضی مسجدی ها کارهای ناشایستی بکنند ولی بدانیم: ۱- اگر مسجدی نبودند بدتر از این بودند. ۲- بالاخره مسجد جلو کار زشت آنها را خواهد گرفت؛ «کیف صلاته» اشاره به نماز واجب است که در مسجد محقق می شود.

۶۹۴- اگر کسانی کار منکر و فحشائی انجام دهند و اهل مسجد شوند نمیشود آنها را رسوا کرد (و قَالَ ﷺ: مَنْ رَأَيْتُمُوهُ يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ جَمَاعَةً فَظَنُّوا بِهِ كُلَّ خَيْرٍ^{۱۹})

۶۹۵- دعوت به مسجد کمتر از رفتن نیست؛ عوض و ارزش هر نفری که دعوت می کنیم مثل آن است که خودمان به مسجد رفتیم

۶۹۶- قدر متیقن تعاون بر خوبی است. ۰۰۹

۶۹۷- نرفتن مسجد زمینه و کلید تعاون بر اثم و عدوان است. عَنِ النَّبِيِّ ﷺ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يُصَلِّ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ. وَ عَنْهُ ﷺ إِذَا سُئِلَ عَمَّنْ لَا يَشْهَدُ الْجَمَاعَةَ فَقُلْ لَا أَعْرِفُهُ^{۲۰}
بحارالأنوار ۸۵ ۴

۶۹۸- مغز های متفکر مسجدی، فرار از وطن نداشته و وطن فروش نیستند.

۶۹۹- مغز های متفکر مسجدی جامعه را متلاطم نمی کنند.

۷۰۰- سلام نکردن به کسانی که نماز نمی خوانند از منکرات است. ۰۰۹

۷۰۱- سلام کردن به کسانی که نماز می خوانند از منکرات است

فصل: سوء استفاده از مسجد:

۷۰۲- رفتن به مساجد سلاطین و ظالمان، کمک و تایید آنها محسوب نمی شود. مسجد رفتن کمک به ظلم نیست

۷۰۳- اینکه بعضی می گویند مدرسه سازی بهتر از مسجد سازی است، از منکرات است.

۷۰۴- فرموده امام خمینی رحمته الله: مساجد باید مردمی باشد وقتی است که همه امور در دست مردم باشد اما وقتی که اکثر امور تحت اشراف دولت است چگونه میتواند مسجد مردمی باشد

^{۱۹} . عوالی اللئالی العزیزة فی الأحادیث الدینیة، ج ۱، ص: ۳۴۱

^{۲۰} از لا یشهد فهمیده می شود جماعت در مسجد مراد است نه غیر مسجد چون یشهد و لا یشهد ندارد شناسائی مربوط به جماعت مسجد است والا اعرفه معنی نمی دهد

۷۰۵- مسجد برای همه است و خدمت به آن هم افتخار است و هم وظیفه، و امر کردن دیگران مثل خادم و هیئت امنای جایز نیست حتی برای طهارت مگر اینکه خودشان پیش قدم شوند ۰۹

۷۰۶- پیر غلام و بزرگ خاندان و... افتخار نیست آنچه افتخار محسوب می شود، اهل مسجد بودن است

۷۰۷- مسجد جامعه را می سازد نه اینکه جامعه مسجد را بسازد. جامعه ای که ساختار آن از غیر مسجد باشد آسیب پذیر است.

۷۰۸- حکومت و انقلاب از مسجد بوده و ادامه آن بدون مسجد به هدف نمی رسد

۷۰۹- هیچ مشکلی در جامعه اسلامی بدون مسجد حل نمی شود چنانچه پیامبر همه مشکلات را با مسجد حل می کرد

۷۱۰- هیچ مشکلی نیست که مسجد در برطرف کردن آن بی تاثیر باشد.

۷۱۱- جذب مردم به تلویزیون، اگر مانع حضور در مسجد شود نمونه بارز تخریب مسجد است. بیشتر کسانی که تلویزیون می بینند مسجدی هستند یا کسانی که کمتر استفاده می کنند؟

۷۱۲- مسجد رفتن نشانه ایمان و دوری از نفاق است. منافق که اهل ریا، است از مسجد فراری است

۷۱۳- برخی سیاستمداران خدمات و همکاری با مسجد ندارند در حالیکه پیامبر ﷺ در ساخت مسجد شخصاً کمک میکرد

۷۱۴- تعداد مساجد مسابقه در خیرات است نه اینکه چشم و هم چشمی و حسادت باشد.

۷۱۵- بخلاف تصور، مسجد پر رونق ترین اماکن عمومی است

۷۱۶- کم هزینه ترین مرکز اجتماعی و عمومی است

۷۱۷- «اخبروا شیعتنا بمواقیت الصلاة» در غیر مسجد ظهوری ندارد

۷۱۸- نماز در مسجد بازار که ثواب آن کمتر است مربوط به بازار خاص است (مثل بازار کفاش ها یا بزاز ها) نه بازار عمومی

۷۱۹- خادم هماهنگ کننده است نه عامل و مامور

۷۲۰- خدمت به مسجد شرافت و اصالت است نه ذلت

۷۲۱- هر که وارد مسجد می شود برای خانه خدا خدمتی انجام دهد. انجام خدمت فقط وظیفه خادم نیست.

۷۲۲- همه به مسجد بدهکارند نه بستانکار ۰۰۹

۷۲۳- بر خلاف مشهور مدرسه سازان، مسجد ساز و اهالی مسجداند

۷۲۴- هر چه مبانی و مبادی قانونی در کشور ندارد قاچاق است و مسجد به دلیل نداشتن جایگاه قانونی و شهر سازی قاچاق است

فصل مسجد هدف دشمن

۷۲۵- مسجد دین خود را نسبت به نظام و انقلاب ادا کرد، آیا انقلاب و نظام حق مسجد را ادا کردند؟

۷۲۶- نشستن در مسجد به نحوی ایستادگی در مقابل دشمن است.

۷۲۷- گرچه صفوف مسجد برای خداست ولی بیش از لشکرهای نظامی، دشمن را میترساند.

۷۲۸- در مسجد سر به زیر وارد می‌شویم ولی سر افراز خارج می‌شویم.

۷۲۹- بهترین راه مقابله با دشمن حفظ مسجد است.

۷۳۰- بالاترین هدف دشمن تخریب مسجد که مرکز تجمع مردم است (و لولا دفع الله الناس بعضهم ...)

۷۳۱- تخریب مسجد با واسطه هم تخریب است لذا هر تصمیمی که نتیجه آن بیرونقی مسجد باشد تخریب است

۷۳۲- کشتن انبیا را خداوند صبر میکند ولی کسی که حتی اراده تخریب مساجد را دارد عقاب می‌کند. (سوره فیل - و من یرد فیه بالحاد نذقه من عذاب الیم)

۷۳۳- شلوغی مسجد ملال انگیز نیست.

۷۳۴- مسجد جایگاه ویژه ندارد سواء العاکف فیه و الباد.

۷۳۵- حق نداریم کسی را منزوی کنیم مگر تارک مسجد.

۷۳۶- در مسجد اتاق در بسته نداریم جز خانه عالم (و سد الابواب الا بابہ)

۷۳۷- استخاره در مسجد بهتر است

۷۳۸- نام مسجد باید با احترام برده شود مثل مسجدالحرام، مساجد الله، عند کل مسجد، . گفتن : مسجدک، من

فلان مسجد را دوست ندارم. مسجد گرم یا سرد است. مسجد کثیف است. مسجد خراب و ... حرام است زیرا

(انما امرنا بتعظیم المساجد - ملعون ملعون من لم یوقر المساجد)

۷۳۹- حتی با قرائت قرآن و ذکر و صلوات مزاحم دیگران نشویم چه رسد به سخنرانی (لا یوذین بعضکم بعضا بالقرآنه)

۷۴۰- اگر لازمه زیارت نامه خواندن ترغیب به خروج از مسجد باشد، بدترین ظلم است (و من اظلم ممن منع مساجد الله)

۷۴۱- آنچه سبب اخراج از مسجد می‌باشد جایز نمی‌باشد مثل: ۱- چراغ خاموش کردن ۲ زیارت نامه خواندن ۳- خاموش کردن بخاری و کولر ۴- بستن درب و پنجره

۷۴۲- تنها رفتن به مسجد پسندیده نیست. خدا زینت شامل همسر و فرزند و رفیق می‌شود

۷۴۳- با کسالت و خواب آلود و گرسنگی و سیری زیاد و تشنگی زیاد به مسجد رفتن مصداق (لا تقربوا الصلاه و انتم سکاری) است اگر سکاری را اعم از مستی و گیجی بدانیم

فصل کعبه و مسجد

۷۴۴- مسجد الحرام با مساجد دیگر یکسو است. هر دو محل زیارت خداست (مثل لا نفرق بین احد من رسله - فضلنا بعضها علی بعض)

۷۴۵- اگر نگاه به کعبه تعظیم است و ثواب دارد نگاه به مسجد هم تعظیم است

۷۴۶- اگر کعبه مبارک است بیکه مبارک، مساجد دیگر هم بی برکت نیست. عَنِ النَّبِيِّ ... وَ بَارَكَ فِيهَا - المساجد - مَيْمُونَةُ مَيْمُونُ أَهْلُهَا مستدرک الوسائل ۳ ۳۵۵

فصل ویژگی های مسجد:

۷۴۷- بعضی درب امامزاده را می‌بوسند اما درب مسجد را حاضر نیستند ببوسند

۷۴۸- مسجد مثل دیگر سنت ها، سیئه ندارد چون فک الملک است و اختیار آن با بانی نیست
 ۷۴۹- بعضی می گویند آموزشگاه به معنای بسته شدن یک زندان است و ما می گوییم مسجد باعث بسته شدن زندان ها است

۷۵۰- در حوادث مسجد پناهگاه و سنگر است ولی در پیش بینی حوادث غیر مسجد ها را آماده می کنیم و به فکر آماده کردن مسجد نیستیم

۷۵۱- ساخت مسجد در صورتی که استفاده هم نشود مستحب است استفاده و عدم استفاده مسجد تاثیری در ارزش و فضیلت مسجد سازی ندارد

۷۵۲- فقط بانی و موسس وظیفه تعمیر ندارد. تعمیر و تطهیر مسجد، وظیفه همگانی است

۷۵۳- خدمت عملی بهتر از خدمت مالی و نذر به مسجد است

۷۵۴- نذر حضور در مسجد کمتر از نذر مالی نیست.

۷۵۵- سرویس بهداشتی مسجد بطور معمول برای اهالی مسجد است. استفاده از سرویس بهداشتی مسجد، برای استفاده عمومی نیاز به احراز دارد

۷۵۶- کمک های دولتی باعث تخریب مسجد شده نه توسعه چون مردم را نسبت به تعمیر مسجد بی انگیزه می کند. اگر دولت بودجه صرف ترویج فرهنگ مسجد کند مردم خود کمبود ها را برطرف میکنند

۷۵۷- ممنوعیت مصرف خمس در مسجد دلیل بر اهمیت مسجد است نه بی رغبتی چون هزینه های مسجد را جزء مؤونه های اولیه و واجب زندگی محاسبه می کنند نه از درآمد تا شامل خمس شود

۷۵۸- کمک های دولتی مردم را وادار به مخارج اضافی می کند که مسجد بیشتر بدهکار می شود (برای گرفتن ۲۰ میلیون ۲۰۰ میلیون مسجد بدهکار می شود)

۷۵۹- کارکردهای مخفی مسجد بیش از کارکردهای ظاهری آن است

۷۶۰- کمک نکردن مردم به تعمیر و تاسیس مسجد بی رغبتی نیست. یا اعتماد به امانا ندارند یا مخارج را غیر ضروری و امثال آن می دانند.

۷۶۱- استفاده کردن جناحی و سیاسی و اقتصادی و مذهبی از مسجد و اهل آن در غیر اهداف مسجد جایز نیست

فصل امتیازات مساجد الشیعه

۷۶۲- سومین مسجد پرتعداد دنیا مسجد شیعیان و گوهرشاد و افتخار ما است

۷۶۳- تساوی زن و مرد

۷۶۴- رضایت از امام

۷۶۵- فقط برای نماز نیست

۷۶۶- مردمی است

۷۶۷- برای مذهب خاصی نیست

۷۶۸- محل رفیق یابی است

۷۶۹- محور آن اعتدال است

۷۷۰- شیعیان در مساجد اهل سنت نماز می خوانند ولی اهل سنت مساجد شیعه را قبول ندارند

۷۷۱- مسجد مرکز عمومی است و حریم خصوصی نیست

۷۷۲- مردم مسجد را دوست دارند و از همسایگی آن لذت می برند و آنچه باعث دلزدگی آنان میشود اموری است که در مسجد یا حرام است یا حداقل جایز نیست

۷۷۳- مسجد فقط سنگر دفاع و حمله نیست سنگر فرماندهی هم هست

۷۷۴- احوالپرسی و تفقد موثر تر از کلاس و برنامه های به اصطلاح فرهنگی است

۷۷۵- داشتن طراز نامه مالی و نصب آن در مسجد کمک های مردمی را زیاد و خدمتگزاران مسجد را از تهمت دور می کند

۷۷۶- مسجد شعور دارد و از برخی کارها و اشخاص، خوشحال و از برخی ناراحت می شود.

۷۷۷- هم خطاب می کند و هم میتواند مخاطب باشد

۷۷۸- احتمال اینکه در آینده مسجد را خراب خواهند کرد مانع از ساخت آن نمی شود. ما میسازیم و ثواب میبریم و دیگران خراب میکنند و عقوبت میشوند

۷۷۹- سکوت در مسجد بمعنی خفقان نیست به معنی آزاد بودن همه است. جای عربده کشی هم نیست. (سکوت با معنی، بهتر از صدای بی معنی است)

۷۸۰- مسجد میراث فرهنگی ماست. کاخ ها و اماکن تاریخی میراث سلطه پذیری ماست

۷۸۱- در مسجد نظر اکثریت ملاک نیست: سکوت، اولویت نماز بر دعا و ... خلاصه کردن جماعت (سرعت) الزامی است

۷۸۲- در مسجد خادم بودن عامل جذب است نه تولیت

۷۸۳- بسیاری از مکانها حریم دارند مانند جاده و بیمارستان و ... درحالیکه فقط مسجد دارای حریم است (حریم المسجد اربعون ذراعا)

۷۸۴- خادم مسجد بودن شغل انبیاست نه فقط معلمی

۷۸۵- در منبر ها و سخنرانی ها هر مطلبی گفته می شود الا بیان آثار و فضایل مسجد

۷۸۶- شریف ترین کارکرد روحانی، امامت و خدمت به مسجد است نه استخدام در ارگان ها

۷۸۷- قیام در مسجد به احترام دیگران، ادب نیست ؛ برای احترام مقداری نیم خیز شویم. اقامه در مسجد فقط برای خداست (و ان المساجد لله)

۷۸۸- زیارت افضل از ذکر است و حال آنکه ما بیشتر به گفتن ذکر مشغولیم.

۷۸۹- مراعات کردن آداب مسجد مقدم بر دعا و نماز مستحب خواندن است

۷۹۰- با اینکه مسجد سازی با صاف کردن زمین محقق میشود اما ترس و وحشت زیادی دارد.

۷۹۱- برخی مسجد را نشانه بلا و گرفتاری می دانند در حالیکه مسجد مانع بلا و گرفتاری است

۷۹۲- در همه جا اکثریت ملاک است اما در مسجد احکام مسجد.

۷۹۳- ذکر به معنی هوشیاری و ضد فراموشی است نه لقلقه زبان، متوجه نشدن دیگران ملاک است ذکر تا وقتی کسی متوجه نشود ذکر و هوشیاری است و الا قرائت و تلاوت است

۷۹۴- رکعات ملاک است نه زمان رکعات نماز (اهل بیت علیهم السلام) در یک شب هزار رکعت نماز می خوانند، اگر مثل ما می خوانند که ۲۰۰ رکعت هم نمی شد)

۷۹۵- تنها زیبایی که در مسجد جای آن خالی است آب و آب نما ست با اینکه در کنار کعبه زمزم است و مساجدی که کنار چشمه یا دارای حوض است جاذبه دارد چه رسد که آب نما داخل خود مسجد باشد.

۷۹۶- گرچه دفن میت در مسجد کراهت دارد اما قبور بانیان و خادمان کنار مسجد باعث عظمت خادمان مسجد و فدا شدن آنان در مسجد است (حجر اسماعیل)

۷۹۷- در جارو کشی و غبارروبی مسجد لازم نیست غبار داشته باشد

۷۹۸- کثیف کردن مسجد اگر عمدا و بقصد توهین نباشد گناه نیست، اما تمیز کردن ثواب دارد

۷۹۹- رفتن به مسجد علامت هر خوبی است نه علامت نماز گزار

۸۰۰- مسجد وضع لکافه الناس است نه جوانان و پیران

۸۰۱- بهترین ارث، ارث خادمی و موذن بودن مسجد است

۸۰۲- بهترین وصیت، وصیت مسجد است

۸۰۳- کفویت در اسلام اهل مسجد بودن است و ما در همه چیز می دانیم الا مسجد

۸۰۴- حضور در مسجد را امتیاز می دانیم در حالیکه علاوه بر وظیفه مسجد همه امتیازات را دارد نه یک امتیاز را (و)

قَالَ صَلَّى مَنْ رَأَيْتُمُوهُ يَصْلِي فِي الْمَسْجِدِ جَمَاعَةً فَظَنُّوا بِهِ كُلَّ خَيْرٍ ^(۲۱)

۸۰۵- اعیاء شب عید قربان و فطر در مسجد توصیه و سفارش شده است نه در غیر مسجد

فصل عوامل دفع: بهداشت:

۸۰۶- دفع از مسجد بیش از جذب موثر است چنانچه تطهیر مهم تر از تاسیس و تعمیر است

۸۰۷- بوی جوراب بدتر از بوی سیر است

۸۰۸- نبود لباس مناسب در مسجد بدتر از نداشتن لباس است. فراهم کردن لباس مخصوص مسجد چون بعضی

خجالت می کشند نامرتب (با لباس کار) یا با لباس کثیف و پاره به مسجد وارد شوند

۸۰۹- با شکل و قیافه به هم ریخته وارد مسجد می شوند

۸۱۰- فرشهای کثیف

۸۱۱- درب و پنجره خراب است

۸۱۲- فرشها مرتب نیست

۸۱۳- خادم مهارت دیده ندارد کسی هم به فکر نیست

۸۱۴- عدم بهداشتی بودن سیمای مسجد:

۸۱۵- دستشوئی ها غیر بهداشتی

فصل عوامل دفع: اجتماعی

۸۱۶- ندانستن و مراعات نکردن آداب مسجد، موجب دفع مردم می شود

^{۲۱} . عوالی اللتالی العزیزة فی الأحادیث الدینیة، ج ۱، ص: ۳۴۱

- ۸۱۷- مکلف کردن دیگران با اینکه همه مکلفیم
- ۸۱۸- کنار زدن نوجوانان
- ۸۱۹- تعصب بی جا (اگر فرد ریش تراش وارد شود به او بی احترامی می کنند)
- ۸۲۰- عدم شرکت افراد در مخارج و خدمات مسجد
- ۸۲۱- عدم احساس مسئولیت
- ۸۲۲- پایین بودن سطح علمی و اخلاقی
- ۸۲۳- آنچه مانع نیست مانع میدانند مثل عدالت در پیشنهاد
- ۸۲۴- بلند خواندن اذکار باعث دفع افراد می شود
- فصل کسانی که در مسجد شرکت نمی کنند به دلیل
- ۸۲۵- بی خبری از ثواب حضور در مسجد
- ۸۲۶- اشتغال به کسب و کار (و ذروا البیع) گاهی عذر تراشیدن (مثلا وقت کاسبی است)
- ۸۲۷- بدبینی
- ۸۲۸- تفاخر
- ۸۲۹- عدم حضور مسئولین در مسجد
- ۸۳۰- هماهنگ نبودن دستگاههای تبلیغاتی مدعی مسجد
- ۸۳۱- هنوز صدا و سیما مردم را به مسجد دعوت نکرده . رسانه ملی آدرس است نه مدرس، بهتر است دعوت به مسجد کند نه زمین گیر در مقابل تلویزیون (محرک باشد نه مخدر)،
- ۸۳۲- هنوز رهبری به مسجدی سرکشی نکرده است
- نقش منطقه یا محیط و موقعیت مسجد در جذب و دفع:
- ۸۳۳- پله داشتن
- ۸۳۴- راههای پر پیچ و خم
- ۸۳۵- دور بودن از اماکن مسکونی
- ۸۳۶- فضای دلنواز نداشتن
- ۸۳۷- صدای دلنواز نداشتن مؤذن و امام
- ۸۳۸- درخت و سبزه نداشتن
- ۸۳۹- نبود آب و آبنا
- ۸۴۰- مهرهای شکسته و کثیف
- ۸۴۱- عدم امنیت کفشها
- ۸۴۲- دولتی بودن مسجد و امام
- ۸۴۳- قشر یا صنف خاصی بر مسجد سلطه داشته باشد
- ۸۴۴- عدم آرامش (سر و صدا داشتن)
- ۸۴۵- نامرتب بودن نمای بیرون مسجد

- ۸۴۶- نداشتن پارکینگ دوچرخه و موتور
- ۸۴۷- پول گرفتن در صف ها برای مخارج مسجد
- ۸۴۸- انتقاعی و محل درآمد بودن مسجد
- ۸۴۹- رقیب بودن رسانه ها، صدا و سیما، روزنامه، اینترنت، مجله ، ماهواره ...
- ۸۵۰- اطراف مسجد ترافیک باشد
- ۸۵۱- عدم حمایت دولت از مساجد
- ۸۵۲- اسراف در ساختمان
- ۸۵۳- فرش متعادل نداشتن
- ۸۵۴- مناسب نبودن مکان منبر
- ۸۵۵- صدای بلند و خشن
- ۸۵۶- جماعت صبح نداشتن
- ۸۵۷- از منکرات مسجد، از درب های فرعی و بیراهه وارد شدن است (وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَآتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ البقره/۱۸۹)
- ۸۵۸- هنگام ورود به مسجد هر حرفی را نباید زد (وَ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً)
- ۸۵۹- چیز هایی که مردم را فراری می دهد یا تفرقه انگیز است
- ۸۶۰- طرح موضوعاتی که چالش سیاسی دارد
- ۸۶۱- جلوگیری از ذکر خدا
- ۸۶۲- بجای گود بودن مسجد به ارتفاع سطح مسجد پرداخته شده
- ۸۶۳- بجای مرکز بودن مسجد در مجتمع ها به حاشیه رفته
- ۸۶۴- بجای فضای دلنواز فضاهای خفه و مرده برای مسجد قرار داده شده
- ۸۶۵- بجای درخت و سبزه و گل و عطر و تیر و تخته تابوت انبار شدن مسجد برای اجناس متروکه ی مردم
- ۸۶۶- بجای سهل الوصول بودن سعی می شود مردم را برای رسیدن به مسجد به سختی بیاندازند .
- ۸۶۷- بجای قرار دادن پارکینگ برای موتور ، دوچرخه تجاری کردن نمای مسجد و فضاهای پارکینگی .
- ۸۶۸- بجای نور خورشید از نور برق و بجای نور ملایم از چراغهای پر نور که کمتر در مراکز مجتمع استفاده می شود استفاده می کنند .
- ۸۶۹- بجای اینکه با امکانات انرژی هوای مسجد را معتدل کنند با درپهای نا هماهنگ فضا را خفه می کنند .
- ۸۷۰- بجای پذیرائی با مهر یک بار مصرف مهر های کثیف و خورده شده استفاده می شود .
- ۸۷۱- بجای عطر افشانی مساجد و ارزش دادن به وقف عطر به فرشها که بوی بد را چند برابر می کند می پردازیم .
- ۸۷۲- بجای سکو از صندلی استفاده کردن
- ۸۷۳- عدم ملاحظه قوانین ترانزیت
- ۸۷۴- مخارج سنگین تعمیر
- ۸۷۵- بی نشاطی ائمه ی مساجد

۸۷۶- نشناختن روحیات مردم

۸۷۷- ندانستن تفاوت امامت بین مساجد (بین راهی، مسجد جامع، مناطق صنعتی، مسکونی، روستایی) ۰۹

۸۷۸- دو زیست بودن لباس روحانیون ۰۹

۸۷۹- چند شغله بودن روحانی

۸۸۰- چند مسجد داشتن روحانی

۸۸۱- بومی نبودن یا عدم شناخت مردم از روحانی

۸۸۲- ارزش داشتن غیر امامت مسجد و بی ارزشی امامت مسجد

۸۸۳- انحراف قبله ی مساجد

۸۸۴- فنی نبودن نقشه مسجد

فصل صوت

۸۸۵- قرائت زیبا بیشترین جذب را دارد

۸۸۶- نعره و فریاد کشیدن چه در دعا، چه در نماز مسجد را بی رونق می کند

۸۸۷- افراد را با صدای بلند، مخاطب کردن

۸۸۸- آروغ، عطسه، سرفه و خمیازه بلند

۸۸۹- ایجاد صدای مهیب مثل طبل زدن

۸۹۰- صلوات بلند جایز است الا در مسجد. اصل در مسجد سکوت است و صدای بلند دلیل می خواهد.

۸۹۱- خواندن دعا با صدای بلند و دلخراش و ایجاد سرو صدا در مساجد سبب ناراحتی و نارضایتی مردم می شود. ۰۹

دلیلی بر عمومی خواندن تعقیبات نداریم

۸۹۲- صوت در مسجد به صورتی باشد که صدا در تمام مسجد به طور یکنواخت پراکنده باشد.

۸۹۳- فلسفه ساخت گنبد پخش یکسان صدا در تمام فضای مسجد است

۸۹۴- بلندگو برای موسیقی است. گاهی حرف را بگونه ای دیگری پخش می کند

۸۹۵- همانطور که نمی شود کسی را منع از مسجد کرد نمیشود به کسی در مسجد نهی یا توهین کرد

۸۹۶- آنچه در ذهن مردم مقدس است منبر و محراب است نه تریبون و سن و جایگاه

۸۹۷- آنچه فرهنگ را بالا می برد احترام اهل مسجد نه توهین و تحقیر و تکلیف خدمتگزاران مسجد

۸۹۸- شهر ها و مناطقی که از صدا و سیما کمتر استفاده می کنند یا محروم اند متدین تر و اهل مسجد اند

۸۹۹- مناطق محروم حضور بهتر و بیشتری در مسجد دارند نه مناطق بهره مند ۰۹

۹۰۰- فقراء و طبقات پایین مردم بیشتر به مسجد خدمت می کنند نه بالاترها ۰۹

۹۰۱- درخشکسالی و رکود مردم بهتر از مسجد استفاده می کنند ۰۹

۹۰۲- هر چه مصالح گرانتر می شود مردم از مصالح بهتر استفاده می کنند ۰۹

۹۰۳- کسانی که زود و سطحی مسجدی می شوند زود هم بی تفاوت می شوند و کسانی که دیر و عمیق مسجدی

می شوند دائما مسجدی می شوند

۹۰۴- اگر مسجدی نمونه باشد مردم منافق نخواهند شد

۹۰۵- اهالی مسجد سیاستشان از دیانتشان است و موسسات و مراکز دیگر دیانت آنان از سیاستشان است

۹۰۶- اگر روحانی و خدمت گزاران احترام مسجد را داشته باشند نیازی به تبلیغ نیست

۹۰۷- حضور در مسجد برای تعدیل و تنظیم انسان است لذا منظم رفتن و متعادل بودن حضور در مسجد ملاک است نه اینکه نامنظم رفته زحمت بکشیم و نتیجه نگیریم.

۹۰۸- زندگی هر روز خود را بر اساس مسجد قرار دهیم نه مسجد را بر اساس زندگی، شد شد نشد نشد

۹۰۹- امامی موفق است که از تجربه امامان قبلی و همکاران استفاده کند نه همه چیز را رد کرده و خود را مطرح کند

۹۱۰- امام مسجد موفق آناستکه مردم را بطرف دین بکشد نه دین را به امیال مردم نزدیک کند

۹۱۱- سخنرانی بین دو نماز بهترین سخن و سخنرانی را به چالش می کشد چون گروگان گیری و یک نوع فرصت طلبی است

۹۱۲- مهم تشنگی مردم نسبت به دین است نه تزریق دین به مردم چون این مردم را دیندار و آن دین دان می کند

۹۱۳- مهم خوب جواب دادن است نه خوب سؤال کردن

۹۱۴- امام موفق همیشه در دسترس است مثل اورژانس نه لحظاتی آن هم بالاجبار

۹۱۵- بهتر است اقامه را دیگران بگویند و از شروع اقامه امامی که نزدیک درب مسجد نشسته حرکت کند بطرف محراب

۹۱۶- هرچه مسجد کوچکتر باشد امام موفق تر است نه هرچه بزرگتر باشد

۹۱۷- موفقیت و مرکزیت مسجد و سهل الوصول بودن تاثیرگذار است نه تجهیزات فراوان و در دسترس نبودن

۹۱۸- در مناطقی که مردم بدلیل دسترسی به چندین مسجد قدرت انتخاب دارند مردم مسجدی ترند

۹۱۹- امام موفق بدنبال تأسیس مسجد است نه جایگزین شدن برای امامی که وفات کرده است

۹۲۰- امام موفق بدنبال تأسیسات مسجد است نه توسعه مسجد

۹۲۱- مسجد محل فرماندهی و مهندسی فرهنگی است و نفوذ منافق صفتان و دیگر اندیشان به مسجد آسیب می زند

۹۲۲- مسجد مرکز و محل تجمع و جماعت است و موقعیت جغرافی آن تأثیر زیادی دارد

۹۲۳- نامگذاری مسجد بنام بانی و موسس سبب ترویج و تشویق می شود و نامگذاری به نام ائمه چنین ویژگی ندارد

۹۲۴- بنام ائمه علیهم السلام کردن مساجد به تازگی رایج شده بنحوی که بیشترین مساجد بنام های ابوالفضل قمر بنی هاشم و باب الحوائج است که اگر تعریف مسجد با اشخاص باشد مشکل است

۹۲۵- وَ أَنْ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا: اگر مسجد را بنام کسی کنیم که با او تعریف شود، اگر موجب ذکر غیر خدا شود مشمول آیه خواهد بود چنانچه بعضی حسینییه را مقدم برمسجد و نام حضرت عباس را بر روی مسجد می گذارند تا مسجد مقدس شود.

۹۲۶- مسجد وابستگی و ارتباطی با سایر ارگانها و نهاد ندارند مسجد خانه خداست (ان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا) و حساب آن از بسیج و کانون و... جداست.

۹۲۷- امام موفق وعده گاهش مسجد است و کمتر از دفتر و محل کار استفاده میکند ۰۹

۹۲۸- فقیر و غنی و عالم و جاهل در مسجد یکسان اند

۹۲۹- عدم شکر گزاری مردم بدلیل نرفتن به مسجد است

۹۳۰- رها نکردن کسب و کار برای رفتن به مسجد

۹۳۱- تخریب مسجد عذاب دنیائی دارد: لهم فی الدنيا خزی - فجعلهم كعصف مأكول

۹۳۲- کمک به مسجد وظیفه است نه هدیه

۹۳۳- اگر پهلوی یا جلو خالی شد می تواند آرام آرام آنرا پر کند

فصل اعتکاف:

۹۳۴- اعتکاف ماه رجب فضیلتی بر ماههای دیگر ندارد

۹۳۵- حضور در مسجد جزء ضروریات روزانه است (از لوازم سبک زندگی اسلامی است) که اختصاص به ماه خاصی ندارد و در ماه خاصی دارای افضلیت نیست حتی ماه رمضان.

۹۳۶- عمل ام داود جزء اعمال ماه رجب است و ربطی به اعتکاف ندارد.

۹۳۷- تمام کردن اعمال امداد در نصف روز کار بسیار سختی است که آخر اعتکاف را به چالش می کشد.

۹۳۸- طولانی بودن عمل ام داود لذت حضور در مسجد و قرائت و عبادت را مخدوش می کند.

۹۳۹- اعتکاف پیامبر ﷺ در دهه آخر ماه رمضان شاید مخصوص حاکمان باشد و سرایت آن به بقیه مردم دلیل میخواهد.

۹۴۰- روزه شرط اعتکاف است نه جزء آن ۰۹

۹۴۱- کتاب های اعتکاف توجه بایسته ای به مسجد نشده است.

۹۴۲- هدف از اعتکاف جدا شدن از دنیا و ملازم شدن با مسجد است نه فقط جدا شدن از دنیا و مادیات.

۹۴۳- هدف از اعتکاف آشنایی و انس با مسجد است نه برگزاری مراسم تکراری و سنگین که باعث دلزدگی و خسته کردن مردم می شود.

۹۴۴- هدف از اعتکاف تمیز و منظم نگه داشتن مسجد است نه کثیف کردن و آلوده کردن آن.

۹۴۵- اعتکاف اعمال خاصی ندارد جز حضور در مسجد و اگر تصمیم به کاری دارد اولویت با تعمیر مسجد و خدمت به زوار آن است.

۹۴۶- گرچه اعتکاف اعمال خاصی ندارد ولی شرایطی دارد که لازمه آن ایجاد فرصت برای آشنایی با معبد و معبود است از جمله حداقل و حد اکثر، خرید و فروش، زناشویی، تکلف و مکلف کردن دیگران، عدم جواز در ایام عیدین، خوابیدن و خوردن آزاد است، روزه همه آمادگی روحی است برای هدف دیگر.

۹۴۷- اگر اعتکاف اعمال خاصی می داشت روزه گرفتن در آن مشکل بود.

۹۴۸- روزه برای آمادگی روحی برای خدمت به مسجد است

۹۴۹- روزه ایجاد فرصت برای معرفت به مسجد است روزه به طهارت روح کمک شایانی می کند.

۹۵۰- مشروط کردن اعتکاف به مسجد جامع برای جلوگیری از عزلت نشینی حتی در مساجدی که هر کس برای خود می تواند در کنار خانه خود بسازد

۹۵۱- مشروط کردن اعتکاف به مسجد جامع برای توجه مردم به مسجد جامع است

- ۹۵۲- مشروط بودن اعتکاف به مسجد جامع شاید به این دلیل باشد که اعتکاف در همه مساجد کار سختی است که حتی برای مساجد کوچک معتکف داشته باشیم
- ۹۵۳- اندازه و فاصله مسجد مشخص نشده و از طرفی توصیه به مسجد سازی داریم لذا زیاد بودن مسجد و تنها نگذاشتن آن برای مردم امری پسندیده است و مردم توفیق حضور در مسجد را به آسانی پیدا می کنند
- ۹۵۴- بهترین معتکف خادم است که بیشترین وقت خود را در مسجد سپری می کند.
- ۹۵۵- بعضی از آثار و فضائل مسجد با ورود و خروج لحظه ای امکان پذیر نیست و نیاز به زمینه و وقت و فرصت دارد مثل میکروب زدایی و ضدعفونی که علاوه بر گرفتن دارو نیاز به استمرار هم دارد.
- ۹۵۶- اعتکاف برای آن است که مسجد هر شب خالی نباشد و همیشه عابد و عاکف داشته باشد لذا بهتر است همیشه مسجد معتکف داشته باشد^{۹۰}.
- ۹۵۷- یکی از آثار اعتکاف بدعت زدایی است نه بدعت گذاری. هدف از اعتکاف غبار رویی است نه ایجاد غبار.
- ۹۵۸- اعتکاف برای تمرین حضور مستمر در مسجد است نه سه روز آمدن و تا سال بعد نیامدن
- ۹۵۹- اعتکاف برای جذب و حضور مستمر در مسجد است نه فراری دادن مردم از مسجد.
- ۹۶۰- از پیامهای اعتکاف حضور در مسجد برای غیر نماز و غیر وقت نماز است.
- ۹۶۱- بستن مسجد به روی زائران در حین اعتکاف جزء منکرات است
- ۹۶۲- اعتکاف دسته جمعی دلیل ندارد.
- ۹۶۳- مثال اجاره، نیابت و وصیت در عبادات به اعتکاف زده شده است چون از نظر صناعیت فقهی، آسیبی به قواعد فقهی نمی زند.
- ۹۶۴- اختصاصی کردن مسجد به زنان یا مردان در حین اعتکاف دلیل ندارد، اگر فضا برای دیگران وجود دارد نمی توانند مانع ورود شوند (سَوَاءُ الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ) ۲۲
- ۹۶۵- خوردن غذاهای مُدِر و مسهل که لازمه آن تکرار رفت و آمد به خارج مسجد است جایز نیست.
- ۹۶۶- در اعتکاف خالی نبودن معبد از عابد شرط است نه برگزاری در ایام خاص و مراسمات دسته جمعی
- ۹۶۷- در تحقیقات اعتکاف اشاره ای به اعتکاف انبیا نشده است و حال اینکه اعتکاف در همه ادیان وجود داشته است

فصل اذان:

- ۹۶۸- شنیدن اذان و اقامه برای همه مامومین و امام لازم نیست
- ۹۶۹- بلند کردن صدا برای اذان بی اشکال است اما صدای دعا و قرائت و... محل اشکال است. (فَلَا يُؤْذِنَنَّ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَلَا يَرْفَعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْقِرَاءَةِ أَوْ قَالَ فِي الصَّلَاةِ) ۲۳
- ۹۷۰- در اذان نعره کشیدن ممنوع است.
- ۹۷۱- در فصول اذان گرچه فاصله هست ولی موالات هم شرط است.
- ۹۷۲- زمان اذان ۶۰ تا ۹۰ ثانیه می باشد ولی بعضی بیش از حد طول می دهند که نبود موالات و اذیت مردم و گذشت اول وقت و ابهت و شوکت اذان را خدشه دار میکند

۹۷۳- گفتن امثال جلّ جلاله و صلوات الله علیه و... در هنگام شنیدن اذان و اقامه، خلاف مشهور است مگر در فواصل اذان آن هم برای مستمعین نه مؤذن

۹۷۴- سکوت هنگام اذان سفارش شده است به شرط آنکه اذان طولانی نشود.

۹۷۵- آزاد بودن صدای اذان حتی اگر مردم راضی نباشند قدر متیقنی دارد از جمله با حنجره نه بلندگو، صدا نه نعره

۹۷۶- در روایات تکرار اذان و دو اذان سابقه ندارد. اذان وقت و اذان نماز یکی است. یک اذان کافی است و دو اذان علاوه بر احتمال بدعت، وهن اذان و اذیت مردم و نا امنی صوتی در مسجد است

۹۷۷- اذان شعار است و ذکر نیست تا تکرار شود.

۹۷۸- فضائل و احکام و آداب اذان بر فرضی است که از مسجد باشد

۹۷۹- اذان از غیر مسجد آدرس غلط دادن است و اگر وهن مسجد جایز نیست^{۲۴}

۹۸۰- (حیّ علیّ ... حیّعات) در صورتی است که مسجدی باشد و الا لغو است و بشتابید معنی ندارد، چون هر کجا که باشیم نمازمان را می خوانیم چه جماعت چه فرادی؛ تا مکانی نباشد بشتابید معنی نمی دهد.

۹۸۱- اگر کسی به مؤذن در مسجد توهین کرد مردم باید دفاع کنند و اگر کسی خارج مسجد اذان گفت و مورد توهین قرار گرفت دفاع لازم نیست.

۹۸۲- ساخت مسجد فقط برای پخش اذان در مواردی که امکان حضور مردم نیست بلا اشکال است مثل مسجد بالای کوه یا وسط میدان مثل میدان آزادی ۲

۹۸۳- اجرت دادن و گرفتن مؤذن مسجد مکروه است، اما اجرت مؤذن در غیر مسجد در کتب فقهی اشاره‌ای نشده است.

۹۸۴- دعای قبل و بعد اذان جزء اذان نیست لذا قرآن و دعا اگر موجب اذیت همسایگان شود ناپسند است چه رسد به پخش آهنگ و موسیقی.

۹۸۵- در نماز جمعه اولی آن است که بعد از استقرار امام بر منبر و سلام کردن به جمعیت، مؤذن اذان بگوید. هنگام اذان نماز جمعه، خطیب روی منبر باشد نه اینکه بعد از اذان بالای منبر برود.

۹۸۶- لازم نیست اقامه را امام بگوید، اگر دیگران بگویند بهتر است خصوصاً جمعه

۹۸۷- بعد از اتمام خطبه، یکی از مامومین اقامه بگوید. چون بین خطبه و نماز جمعه موالات شرط است.

۹۸۸- مسئله ۷۱۹: در خطبه اوّل حمد و ثنای الهی را گفته و توصیه به تقوا و پرهیزگاری شود و یک سوره کوتاه از قرآن بخواند، و در خطبه دوّم باز هم حمد و ثنای الهی را بجا آورده و بر پیغمبر اکرم و ائمه مسلمین صلوات فرستاده و احتیاط مستحب آن است که برای مؤمنین و مؤمنات استغفار (طلب آمرزش) کند.

امروزه خطبه های نماز جمعه تبدیل مجالس سخنرانی و منبر و ارائه گزارش شده شده است.^{۲۵}

۲۴ مثلاً مردم خیال کنند اذان از مسجد است بطرف اذان بروند یا از ماشین پیاده شوند و متوجه شوند مسجدی نیست .

۲۵ . یادداشتی از رسول جعفریان: اصل خطبه نماز جمعه عبارت از حمد و ثنای الهی به علاوه دعوت به تقوا و صلوات بر معصومین است. اما باقی مسائل نه معمول بوده و نه الزامی. خطبه دوم هم حمد و ثنای الهی بوده و نصیحت کوتاه و بعد هم صلوات بر ائمه که البته اهل سنت بر خلفا درود می فرستادند. طبعاً همه در مورد و ثنا بر خدا و پیامبر (ص) مشترک بودند. اهل سنت، اسم خلفا یا امیران وقت را هم می آوردند و همین که در اخبار تاریخی هست که اسم او را در خطبه می آوردند، مقصودشان همین است. اگر نگاهی به «الوافی» فیض بکنیم معلوم می شود که مقصود ایشان مشابه سازی با روایتی است که در آنجا از احمد بن حسین، از نضر، از یحیی حلبی، از عجلّی، از محمد، از امام ابوجعفر باقر علیه السلام نقل شده و خطبه اول روز جمعه را آورده است. که این چنین آغاز می شود:

۹۸۹- لازم نیست که امام هنگام گفتن اذان رو به قبله باشد بلکه میتواند پشت به قبله و در حال استقبال از مامومین باشد.

۹۹۰- لازم نیست امام اذان را تماما بشنود بلکه اگر حی علی الصلاة را بشنود کافی است.

۹۹۱- مؤذن لازم نیست بعد از شهادت به نبوت، صلوات بفرستد.

۹۹۲- اگر برای نمازی اذان و اقامه گفته شده از کسانی که بعد از اتمام نماز می آیند ساقط است به شرط آنکه همان نماز را بخوانند نه بعد از نماز عصر و عشا بخوانند ظهر یا مغرب بخوانند و لازمه اش مسجد است نه غیر مسجد. فرادا باشد یا جماعت، فاصله ای از زمان نماز نگذشته، یا اگر گذشته همه رو به قبله اند یا صف ها بهم نریخته باشد، امام نشسته باشد

۹۹۳- مساجدی که کنار اتوبان است و از آنطرف اتوبان امکان این طرف آمدن نیست، همسایه مسجد محسوب میشوند اما معذورند مگر با احداث پل یا مسدود کردن اتوبان هنگام نماز و امثال آن

۹۹۴- نماز جماعت در غیر مسجد، تا جایی که صدای اذان مسجد شنیده می شود بی رغبتی به مسجد است.

۹۹۵- وقتی که دو نماز با هم خوانده میشود اذان برای نماز دوم لازم نیست. عَنْ أَبِي الْحَسَنِ (ع) قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِذَا جَمَعْتَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فَلَا تَطَوُّعَ بَيْنَهُمَا. الکافی ج ۳ ص ۲۸۷

۹۹۶- تا جایی که صدای اذان می رود اذان گفته نشود. ۲۶

۹۹۷- تا اذان تمام نشده اقامه نگویند.

۹۹۸- سخن گفتن هنگام اذان واقامه از منکرات است

الحمد لله نحمده و نستعينه و نستغفره و نستهديه و نعوذ بالله من شرور أنفسنا - و من سيئات أعمالنا من يهدي الله فلا مضل له و من يضل فلا هادي له و أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد أن محمدا عبده و رسوله انتجبه لولايته - و اختصه برسالته و أكرمه بالنبوة أمينا على غيبه و رحمة للعالمين و صلى الله على محمد و آله و عليهم السلام أوصيكم عباد الله بتقوى الله و أخوفكم من عقابه فإن الله ينجي من اتقاه بمفازتهم لا يمسهم السوء و لا هم يحزنون و يكرم من خافه يقبهم شر ما خافوا - و يلقبهم نضرة و سرورا و أرغبكم في كرامة الله الدائمة و أخوفكم عقابه الذي لا انقطاع له و لا نجاة لمن استوجبه فلا تغرنكم الدنيا و لا تركنوا إليها فإنها دار غرور كتب الله عليها و على أهلها الفناء فتزودوا منها الذي أكرمكم الله به من التقوى و العمل الصالح فإنه لا يصل إلى الله من أعمال العباد إلا ما خلس منها - و لا يتقبل الله إلا من المتقين و قد أخبركم الله عن منازل من آمن و عمل صالحا - و عن منازل من كفر و عمل في غير سبيله ... ثم تقول اللهم صل على أمير المؤمنين و وصي رسول رب العالمين ثم تسمى الأئمة حتى تنتهي إلى صاحبك ثم تقول اللهم افتح له فتحا يسيرا و انصره نصرا عزيزا اللهم أظهر به دينك و سنة نبيك حتى لا يستخفى بشيء من الحق مخافة أحد من الخلق اللهم إنا نرغب إليك في دولة كريمة تعز بها الإسلام و أهله و تذل بها النفاق و أهله و تجعلنا فيها من الدعاة إلى طاعتك و القادة في سبيلك و ترزقنا فيها كرامة الدنيا و الآخرة اللهم ما حملتنا من الحق فعفرناه و ما قصرنا عنه فعلمناه ثم يدعو الله على عدوه و يسأل لنفسه و أصحابه ثم يرفعون أيديهم فيسألون الله حوائجهم كلها حتى إذا فرغ من ذلك قال اللهم استجب لنا و يكون آخر كلامه أن يقول إن الله يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ و الْإِحْسَانِ و إِيْتَاءِ ذِي الْقُرْبَى و يُنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ و الْمُنْكَرِ و الْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ - ثم يقول اللهم اجعلنا ممن تذكّر فتتفعه الذكرى ثم ينزل (الوافي: ۱۱۴۸/۸).

همان طور که مشاهده می فرمایید: ماهیت این خطبه را سه چیز تشکیل می دهد: حمد و ثنای الهی یا همان تحمیدیه. دعوت به تقوا و سوم صلوات بر امامان تا برسد به امام آخر یا خلیفه و صاحب وقت. همه این مطلب، نباید ده دقیقه بیشتر طول بکشد. باز به طور معمول خطبه دوم کوتاه تر است و گاهی صلوات بر امامان در خطبه دوم گفته می شد. فیض در وافی روایت دیگری هم از خطبه امام علی (ع) در نماز جمعه آورده که متن آن هم کوتاه و حد اکثر سه صفحه از کتاب وافی است [۱۱۵۲/۸ - ۱۱۵۴]. اما این که خطبه های نهج البلاغه مربوط به خطبه های جمعه باشد، تردید جدی هست، آن ها بیشتر سخنرانی های امام در وقت جنگهای صفین و جمل یا مواردی است که مردم را برای امری به مسجد فرا می خواندند.

۲۶ - در عهد پیامبر، ۹ مسجد با اذان بلال نماز می خواندند:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الرَّادِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ ابْنِ لَهْيَعَةَ، أَنَّ بُكَيْرَ بْنَ الْأَشَجِّ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ «كَانَ بِالْمَدِينَةِ تِسْعَةُ مَسَاجِدَ مَعَ مَسْجِدِ النَّبِيِّ ﷺ يَسْمَعُ أَهْلُهَا تَأْذِينَ بِلَالٍ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَيَصَلُّونَ فِي مَسَاجِدِهِمْ، أَقْرَبُهَا مَسْجِدُ بَنِي عُمَرُو بْنِ مَيْذُولٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ، وَمَسْجِدُ بَنِي سَاعِدَةَ، وَمَسْجِدُ بَنِي عُيَيْدٍ، وَمَسْجِدُ بَنِي سَلَمَةَ، وَمَسْجِدُ بَنِي رَاحٍ مِنْ بَنِي عَبْدِ الْأَنْهَلِ، وَمَسْجِدُ بَنِي زُرَيْقٍ، وَمَسْجِدُ بَنِي غِفَارٍ، وَمَسْجِدُ أُسْلَمَ، وَمَسْجِدُ جُهَيْنَةَ، وَيَشْكُ فِي التَّاسِعِ» مراسيل ابی داوود - ج ۱ ص ۷۸ تسهيل المقاصد ص ۳۳۰

۹۹۹- اذان طولانی منکر است، بهتر است جمع بین طمانینه و عجله شود

۱۰۰۰- اگر اذان تمام شد و جماعت تشکیل نشد می تواند فردی بخواند

۱۰۰۱- اگر اذان طولانی شد می تواند نماز را فرادا بخواند

۱۰۰۲- اذان هم مثل نماز قصر و اتمام دارد و در موارد عجله، ترس، ضیق وقت، مسافر، مریض، اضطراب یا دیر

رسیدن امام، جایی که اذان و اقامه باطل شده، کسیکه مرتباً وضویش باطل میشود یا بدحال است، اذان و اقامه

تقصیر می شود و فقط تکبیر و قد قامت الصلاة تکرار می شود. عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ الْأَذَانُ يُقْصَرُ فِي السَّفَرِ كَمَا

تُقْصَرُ الصَّلَاةُ الْأَذَانُ وَاحِدًا وَاحِدًا وَالْإِقَامَةُ وَاحِدَةً وَاحِدَةً تَهْذِيبُ الْأَحْكَامِ ج ۲ ص ۶۲

۱۰۰۳- اگر دو موذن اختلاف داشتند، اعلم مقدم است. شرایع م ۶: اذا تشاح الناس في الاذان قدم الاعلم

۱۰۰۴- اگر امام هنگام قد قامت الصلاة رسید کافی است و لازم نیست از اول شروع کند

۱۰۰۵- اذان پنج وعده باشد نه سه وعده

۱۰۰۶- هیچ یک از مراجع شهادت ثالثه را جزء اذان نمیدانند

۱۰۰۷- موذن و اقامه‌گو یا امام باشد یا ماموم، و الا کفایت نمی کند. لذا اذان و اقامه مکبر که نه امام است نه ماموم،

نه لازم است و نه کافی لذا بهتر است کسی اذان و اقامه بگوید که امام یا ترجیحا ماموم باشد.

۱۰۰۸- قبل از اقامه، امام توصیه به تسویه صفوف کند نه حین یا بعد اقامه

۱۰۰۹- وقت اذان از مسجد خارج یا دور شدن حتی برای رسیدن به مسجد دیگری ناپسند و علامت نفاق است. مگر

اینکه جماعت تاخیر داشته باشد و قصد برگشت دارد. عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ

خَرَجَ فَهُوَ مُنَافِقٌ إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ الرُّجُوعَ إِلَيْهِ أَوْ يَكُونُ عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ فَيَخْرُجُ لِيَتَطَهَّرَ. بحار الانوار ج ۸۴ ص ۱۶۱

۱۰۱۰- اگر کسی اذان و اقامه برای جماعت گفت بنا بر احتیاط واجب بقیه آنرا ترک کنند (احکام اکبری مسئله ۶۷)

۱۰۱۱- اذان گفتن همزمان یا همخوانی اذان در مسجد علاوه بر نداشتن سند، وهن اذان و تجربه ناموفقی است

۱۰۱۲- وقتی قد قامت الصلاة گفته شد همه بایستند بشرط آنکه امام بعد از اقامه دعائی نخواند

۱۰۱۳- زمزمه و تکرار آهسته اذان توسط مستمعین مورد توجه قرار گیرد.

۱۰۱۴- پخش اذان بصورت نواری کافی نیست و موجب تکرار اذان و وهن بر اذان و موذن و اذیت مردم است.

۱۰۱۵- صلوات هنگام نام امیر المومنین عليه السلام در اذان علاوه بر فاصله شدن در اذان، ما را در موضع تهمت قرار می

دهد. «اتقوا مواضع التهم»

۱۰۱۶- اذان با لحن مناجات و قرائت و دعا و مصیبت پسندیده نیست چون اذان باید با حالت ندا و مارش و حماسی

باشد (ینادی الجیش بالشعار)

آداب ورود:

۱۰۱۷- حضور قبل از اذان سفارش شده نه بعد نماز

۱۰۱۸- بعضی با تاخیر به مسجد آمده و بعد از نماز زیاد در مسجد مینشینند و حال آنکه بهتر است زودتر به مسجد

بیایند و بعد از نماز منتشر شوند. (اذا قضیت الصلاة فانتشروا فی الارض. جمعه/۱۰)

۱۰۱۹- زود رفتن به مسجد، ادب (السَّابِقُ مَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ قَبْلَ الْأَذَانِ) و دیر رفتن به مسجد بی ادبی است. (و الظَّالِمُ

مَنْ دَخَلَهُ بَعْدَ الْإِقَامَةِ) فضیلت حضور قبل از اذان در مسجد

۱۰۲۰- یکی از مصادیق آبادانی مسجد، اذان است

۱۰۲۱- کسی که نوار اذانش هر روز پخش می شود آیا ثواب یکبار را می برد یا هر روز ثواب می برد یا ثوابش مال کسی که نوار می گذارد؟

فصل معماری:

۱۰۲۲- فوائد گنبد:

یکسان سازی هوا در سرما و گرما

یکسان سازی صوت

یکسان سازی نور خورشید

علامت مسجد بودن

جلوگیری از آلوده شدن هوا

۱۰۲۳- تغییر دکور مساجد زیاد مورد توجه بوده است (خصوصاً در زمان پیامبر ﷺ) به عکس امروزه که کمتر دکور مساجد را عوض می کنند

۱۰۲۴- چون محراب علامت مسجد است ساخت محراب در غیر مسجد مردم را به اشتباه می اندازد و نباید غیر مسجد محراب داشته باشد

۱۰۲۵- نور قوی و مستقیم الکتریکی که مردم را غیر مستقیم از مسجد خارج می کند از منکرات است

۱۰۲۶- نور (بخاری - خصوصاً که شعله آن پیدا باشد) طرف قبله کراهت دارد

۱۰۲۷- در معماری قدیم مکانهای مختلفی در نظر می گرفتند، از زیر زمین تا پشت بام، قسمت های تابستانه و زمستانه ؛ امروزه متأسفانه مساجد ما دارای تنوع مکان نیست

۱۰۲۸- منبر علامت مسجد است بخلاف کرسی که در کلاس درس هم می تواند باشد. و یکی از علائم مسجد جامع داشتن منبر و خطبه است

۱۰۲۹- منبر متناسب با وسعت و جمعیت باشد اگر جمعیت کم است کوتاه باشد و اگر زیاد است مرتفع باشد تا دید منبری مشکلی نداشته باشد

۱۰۳۰- منبر بلند در مساجد کوچک زاویه دید را مشکل می کند

۱۰۳۱- رفتن روحانی پشت تریبون و مداحان روی منبر ناپسند است.

۱۰۳۲- منبر بلند در جایی است که بین زن و مرد پرده وجود داشته بلند باشد

۱۰۳۳- منبر جایی باشد که از همه طرف بطور یکسان قابل رویت باشد نه هر جا که شد

۱۰۳۴- منبری که کنار محراب است برای خطبه نماز جمعه است. منبر روضه و سخنرانی و موعظه بهتر است وسط مسجد باشد

۱۰۳۵- دو شبستان زیبا بسازیم (یکی مردانه و دیگری زنانه) نه یک شبستان و با پرده آنرا جدا میکنیم که نظم و زیبایی مسجد بهم میریزد

۱۰۳۶- ملاک پر بودن مسجد در بیشتر ایام سال است نه بزرگ بودن. برای یک شب و دو شب نباید مسجدی بسازیم که در سایر ایام سال خلوت و بی رونق جلوه داده شود. مساجدی بسازیم که حداقل در ۹۰ درصد ایام پر باشد

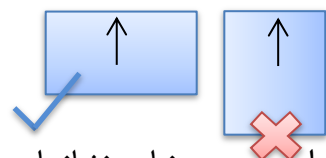
۱۰۳۷- نورپردازی در جاذبه دار شدن مسجد موثر است. بعضی مسجد را با نورهای طبیعی و الکتریکی و مخفی در رنگ های متنوع خاطره انگیز و زیننده مسجد است (المساجد انوار الله)

۱۰۳۸- در معماری مساجد ما صف اول معمولاً کوتاه است و صفهای آخر طولانی است و حال آنکه باید به عکس باشد.

۱۰۳۹- استفاده از الگوهای غیر اسلامی ناپسند است

از سنتهای اسلامی عدم تشبیه به کفار است در زندگی و معاشرت و معماری، از مصادیق (شاهدین علی انفسهم بالكفر): هندسه و نماد مسجد به گونه ای که به ساختمان های کفار و مشرکین شبیه نباشد شهرسازی ما نباید نماد غیر اسلامی باشد که متاسفانه دارد در تمام کشورهای اسلامی نماد مخصوص مسجد است مثل چراغ سبز، گلدسته و گنبد

۱۰۴۰- در مساجد مربع مستطیل قبله در طول باشد تا مثل کلیسا نباشد

۱۰۴۱- وجود مجسمه و مجسمه سازی در مسجد ممنوع است و شاید رنگ مسجد و تجهیزات مسجد نباید نشانه های غیر توحیدی داشته باشد

۱۰۴۲- تعمیر یا نوسازی:

گرچه مصالح امروزی عمر بیشتری دارد ولی تنوع در استفاده از مصالح ساختمانی روز به روز در حال تجدید و نوآوری است و کارشناسان برای ساختمانها عمر مفید تعریف میکنند ولی متاسفانه عدهای بجای مسجد سازی آثار باستانی میسازند که قرآن مذمت کرده (أ جعلتم سقایة الحاج و عمارة المسجد الحرام کمن آمن بالله) عمارت و عمران مسجد در رسای ایمان بخداست و در مواردی برای حفظ ساختمان مسجد ایمان مردم به چالش کشیده میشود گرچه در روایات سفارش به محکم سازی شده است ولی گاهی تعمیر مسجد چندین برابر نوسازی هزینه دارد چه زیباست اگر ساخت مسجد دارای عمر مفید باشد تا نیاز به تعمیر نداشته باشد.

۱۰۴۳- علامت مسجد:

سازه و معماری مسجد مشابه معماری غیر اسلامی یا ضد اسلامی نباشد.

۱۰۴۴- اگر ساختمانی مردد است بین مسجد و غیر مسجد، اگر محراب یا منبر یا امثال آن را دارد قرینه بر مسجد بودن است نیازی به اسم مسجد ندارد.

۱۰۴۵- ساختن اماکن غیر مسجدی (مثل مصلی، نمازخانه، حسینیه و ...) به شکل مسجد که باعث به اشتباه افتادن مردم میشود ناپسند است

۱۰۴۶- اگر مردم به عنوان مسجد کمک کنند یا نذر یا وقف مسجد کرده باشند مصرف آن در اماکن مذهبی (مثل مصلی، نمازخانه، حسینیه و ...) ناپسند بوده و اشکال دارد.

مقداری که نمی دانیم جزء مسجد است و هیچ علامتی از نظر معماری و رنگ و تجهیزات نیست اصل عدم مسجدیت است.

۱۰۴۷- تنوع مسجد:

با توجه به تنوع آب و هوایی ایران، (سرد و گرم و کویری و کوهستانی و مرطوب) معماری مساجد نیز متنوع و متناسب با آب و هوا خواهد بود بر خلاف برخی کشورها مثل ترکیه که معماری مساجد آن در تمام کشور تقریباً یکسان است. لذا در ساخت مسجد توجه به شرایط اقلیمی و جغرافیایی آن منطقه لازم است و نمیتوان برای تمام مناطق یک نوع معماری پیشنهاد داد. گرچه بعضی از هنرمندان در معماری مساجد کویری را چنان سرسبز و مساجد در نقاط جنگلی را همانند کویر ساخته اند

۱۰۴۸- یک فضا یا چند فضا (خصوصاً برای بانوان):

داشتن فضای اصلی و فرعی برای مسجد جاذبه دار است و یکسان بودن آن علاوه بر کم جلوه بودن آن، تمرکز جمعیت را کم می کند.

در کیفیت شبستان مسجد دو نظریه هست: ۱) کل شبستان بی ستون و مکشوف باشد و همه جای مسجد قابل دید باشد. ۲) وجود ستونهای ضخیم و داشتن اماکن فرعی و مخفی به گونه ای که اگر کسی نخواهد در غیر وقت نماز در جمع شرکت کند آزاد باشد خصوصاً در مساجد ما که مراسمات و دعاها و تعقیبات و سخنرانی تحمیلی زیاد است تا جلسات متعدد در یک فضا و در زوایهها براحتی برقرار شود چنانچه متأسفانه دیده میشود هنگام سخنرانی نمازگزارى وارد میشود و هر جا بایستد مورد دید دیگران بوده و تمرکز از او گرفته میشود چنانچه در مساجد قدیم شبستانهای متعدد داشت تا مردم در مسجد حق انتخاب داشته باشند و هر شبستانی کارکردی داشت.

۱۰۴۹- زمانی که امکان سرمایش و گرمایش در مساجد نبود و آوردن آب در داخل ساختمان مسجد میسر نبود و درب و پنجره نداشت کاشت گل و درخت در مسجد امکان نداشت چون اکثر مساجد از خشت و گل بود و نگهداری گل و سبزه باعث تخریب ساختمان می شد لاجرم آنها هنرمندانه با کاشی به مسجد آوردند و امروزه با ساختمانهای بتنی و تجهیزات مدرن لوله کشی آب و درب و پنجره و سرمایش و گرمایش، امکان گل طبیعی در مسجد بهتر است کاشی کاری دلیلی ندارد

۱۰۵۰- کتیبه و تبلیغات کتبی:

معمولاً مراکز عمومی تبلیغات خود را در جای جای آن ارائه میکنند تنها مکانی که کتیبه های آن مربوط به خودش نیست مسجد است، جملاتی مینویسند که کمترین ارتباط را با مسجد دارد و یا امکان خواندن ندارد و چه زیباست در جای جای مسجد آداب و فضائل و احادیث مربوطه تابلو و نصب شود تا مردم به آداب و فضائل مسجد آشنا شوند.

۱۰۵۱- سطح مسجد:

بهتر آن است که کف مسجد پایین تر از خیابانها و کوچه باشد چنانچه مسجدالحرام در وادی و پایین کوه قرار دارد و مساجد قدیمی را معماران پایین تر قرار میدادند و بلند نبودن محراب و محل امام جماعت شرط لازم در مسجد سازی است.

۱۰۵۲- ارتفاع ساختمان:

(فی بیوت اذن الله ان ترفع) و مرتفع بودن سقف و ساختمان پسندیده است گرچه در بلند بودن مناره نظرات مختلف است.

۱۰۵۳- بهتر است ورودی مسجد بدون پله سراشیب به حیاط مسجد و ایوان پایین تر از حیاط و شبستان پایین تر از ایوان باشد

۱۰۵۴- کرسی داشتن و بالا بودن کف مسجد از کوچه و خیابان تشبه به کلیسا و مسیحیت و خلاف مبانی معماری اسلامی است چون پایین بودن علاوه بر استحکام و عدم نفوذ سرما و گرما عظمت خاصی دارد

۱۰۵۵- مساجدی که در گودی قرار میگیرند در لحظه ورود ابهت خاصی دارند چون همه جمعیت پیداست و اگر روی بلندی باشد فقط نفرات آخر دیده میشوند

۱۰۵۶- هر مسجدی که حداکثر ۴ پله به طرف بالا دارد ۱۷ درصد از جمعیت آن کم است چه رسد به بیشتر بودن پلهها.

۱۰۵۷- صُفّه و سکو:

همسطح بودن تمام شبستان مسجد دلیل شرعی ندارد و امتیاز نیست خصوصاً در مساجد بزرگ و غیر همسطح بودن آن خصوصاً در اطراف و زوایهها هم از نظر معماری و هم از نظر اجتماعی و روانی جاذبه خاصی دارد و مساجدی که صفه و سکو دارند با رونقترند. مساجد همسطح علاوه بر طولانی شدن صفها باعث منظم نبودن صفوف میشود چنانچه بعضی از انسانهایی که مشکل دارند از صندلی استفاده کنند که وجود صندلیهای امروزی علاوه بر برهم زدن نظم مسجد صفوف را بهم ریخته و ابهت مسجد را تحتالشعاع قرار میدهد، عدهای با استفاده از صندلی غرور و عدهای از نشستن بر روی آن خجالت میکشند در حالیکه داشتن سکو و صفه علاوه بر حل مشکل، آسیب اجتماعی ندارد.

۱۰۵۸- ساخت مسجد و تعدد آن اسراف نیست.

۱۰۵۹- مردم شهرهای مهاجر پذیر بیش از روستا نیاز به مسجد دارند

۱۰۶۰- مساجد تخریب شده و متروکه بیش از مساجد ساخته شده است

۱۰۶۱- توسعه مسجد طرح موفقی نبوده اگر بجای توسعه به تعدد بپردازیم بهتر است

۱۰۶۲- مسجد ساده ثوابش از مسجد مجلل کمتر نیست

۱۰۶۳- مسجد اندازه ندارد (کوچک یا بزرگ باشد):

❖ پیامبر ﷺ مساجد را کوچک می ساختند جز مسجد مدینه که آن را هم چندان بزرگ نساخت

❖ عمده مساجدی که پیامبر ﷺ ساخته به نام فامیل و قبائل بوده است و بزرگ نبوده است

❖ هر چه مسجد بزرگ بسازیم باز هم شب قدر و عاشورا، عید قربان و فطر کمبود داریم بهتر آن است که مسجد بگونه ای باشد که در ایام شلوغی امکان اتصال باشد

❖ بزرگ ساختن مسجد جوابگوی تعدد مسجد نیست (همه می دانیم صد مسجد صد متری بهتر از یک مسجد ده هزار متری است؛

۱۰۶۴- با ساخت مساجد بزرگ:

❖ فاصله مساجد را زیاد می کنیم

- ❖ کارگزاران مسجد را به چالش می کشیم
- ❖ قدرت انتخاب را از مردم می گیریم چون فاصله زیاد میشود
- ❖ ترافیک و پارک وسائل نقلیه اطراف مسجد باعث اذیت همسایه ها می شود
- ❖ دسترسی زنان به مسجد مشکل می شود
- ❖ آثار تربیتی مسجد کم میشود
- ❖ نظارت امام کمرنگ می شود
- ❖ تفقد و احوالپرسی سختتر می شود
- ❖ هزینه های جاری مسجد بیش از حد می شود
- ❖ ساخت آن از توان یک نفر خارج است.
- ❖ ساخت آن طول می کشد
- ❖ قهرا تغییرات معماری پیدا می شود
- ❖ یک خادم کم و چند خادم چالشزا است
- ❖ فقط ایام خاصی پر میشود و مسجد از رونق می افتد چون هر روز پر نمی شود

۱۰۶۵- فاصله میان دو مسجد یا چند مسجد بیان نشده است و هر کسی بخواهد می تواند ملک خود را و گرچه کوچک مسجد کند و مزاحمت او جایز نیست ولی همسایه مسجد که چهل خانه یا شنیدن اذان باشد بیان شده است. در زمان پیامبر ﷺ مساجد آنقدر به هم نزدیک بوده که با اذان بلال ۹ مسجد نماز می خواندند مساجد سبعة (هفت مسجد) در مدینه و اصرار پیامبر ﷺ بر ساخت مسجد برای هر قلعه و مجتمع مسکونی و فامیل و اصناف بدون لحاظ فاصله و ایجاد مسابقه بین اقوام در حضور مسجد و تعمیر آن که همچنان جاری است که مساجد فامیلی و صنفی مجهز تر و حضور افراد در آن چشمگیر تر و احساس مسئولیت برای آن و در آن بیشتر است لذا چنانچه در مسجد ضرار گفتیم نزدیک بودن دو مسجد سبب ضرار نمی شود. مساجد مشترک المنافع اند و یک هدف دارند و مشکلی ایجاد نمیکند و جمعیت را فزونی میدهد و حاکم شرع قبل از ساخت میتواند (در صورت صلاحدید) منع از وقف مسجد کند که در تاریخ هنوز چنین دستوری صادر نشده است ولی بعد از ساخت اختیاری ندارد

استفاده از مساجد کوچه بیشتر از استفاده از مساجد بزرگ است و هزینه اش کمتر از مساجد بزرگ است.

۱۰۶۶- سقف: اصل در مسجد نداشتن سقف است

لازم نیست مسجد سقف داشته باشد، حیاط هم می تواند مسجد باشد. بعضی آنچه که از مسجد سقف ندارد را مسجد نمیدانند، پیامبر ﷺ تا زنده بود اجازه سقف زدن نداد با اینکه مدینه تفاوت سرما و گرما زیاد داشت (گرچه به دلیل باران شدید به تعطیلی جماعت کشیده شد چون باران شدید باعث فرو رفتن در گل در هنگام سجده شد) در حالیکه پیامبر ﷺ ترخیصی برای حضور در مسجد نمیداد و امروزه روانشناسان وجود سقف را مخل به اعصاب میدانند چنانچه نشستن زیر آسمان و خوابیدن زیر آسمان و غذا خوردن زیر آسمان و حتی دعا و نماز زیر آسمان سفارش شده، حتی در شب ها توجه ما را به آسمانها جلب کرده (إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ صافات/۶) علاوه بر اینها پیامبر ﷺ یکی از دلایل سقف نداشتن مسجد را آلودگی محیطی دانسته چون مسجد

محل تجمع و سقف سبب آلودگی میشود علاوه بر آن مسجد محل فکر و ذکر میباشد و تنها چیزی که فکر انسان را فعال میکند هوای سالم و به عکس هوای آلوده بیش از غذای مسموم انسان را مسموم میکند چنانچه از نوآوری های امام زمان (عج) برداشتن سقف مساجد است گرچه نبود سقف در بعضی از نقاط امکان پذیر نیست بدلیل باران های پیدری و سرما و گرمای شدید، شاید حضرت برای آن تدبیری اندیشیده و سقفها را بردارد و الا نبود سقف مشکلاتی را در پی دارد.

معماران قدیم برای جبران آلودگی هوا سقف مساجد را بلند میساختند (وَ السَّقْفِ الْمَرْفُوعِ. طور/۵) امروزه به دلائل هوای گرم و سرد سقفها را کوتاه کردهاند در حالیکه سقف کوتاه در آلودگی هوا و مسائل روانی تاثیر زیادی دارد

بعضی معماران و مهندسان امروزی سقفهای شیشه‌ای و متحرک را طراحی کردهاند

۱۰۶۷- طرح هایی اجرا شود تا مساجد حتی الامکان سقف نداشته باشد تا استحباب زیر آسمان بودن محقق گردد

۱۰۶۸- سقف مساجد به گونه ای باشد که حداقل آسمان پیدا باشد تا شب و روز و طلوع و غروب دیده شود

۱۰۶۹- ساختن مسجد:

بنای مسجد با هموار کردن زمین به اندازه یک نفر که بایستد امکان دارد، لازم نیست سقف و شبستان و صحن و مناره و گنبد داشته باشد. اَبی عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ لَهُ يَا أَبَا الصَّبَّاحِ مَا تَقُولُ فِي هَذِهِ الْمَسَاجِدِ الَّتِي بَنَتْهَا الْحَاجُّ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ فَقَالَ بَخُ بَخُ تِلْكَ أَفْضَلُ الْمَسَاجِدِ مَنْ بَنَى مَسْجِدًا كَمَفْحَصٍ قَطَاءٍ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ. بحار الأنوار (ط - بیروت)، ج ۸۱، ص: ۱۱ لذا فضیلت حضور در مسجد فرق نمیکند (کوچک باشد یا بزرگ، تکمیل باشد یا ناقص، فرش و چراغ داشته باشد یا خیر، جماعت داشته باشد یا خیر، دیگران باشند یا نباشند زمین باشد یا ساختمان و هر گروهی از مسلمانان ساخته باشند یا به هر اسمی نامگذاری شده باشد و گرچه بنام سلاطین باشد) و در بعضی از موارد حضور در مساجد ناقص اولی از مساجد کامل است.

۱۰۷۰- عدل، گذاشتن هر چیز در جای خود و ظلم، به معنی قرار دادن در غیر جای خودش است حضور انسان در مسجد، عدل است چون «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون» هدف از خلقت جن و انس عبادت است گرچه عبادت انواعی دارد ولی دارالعباده، مسجد و حضور در آن بهترین عبادت است و انسان در مسجد از آسیبها بدور است و در غیر مسجد آسیب پذیر است لذا نبود در مسجد ظلم است چون وضع الشی فی غیر موضعه و مصداق (ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيه) در خود انسان: بدترین ظلم این است که کسی به خودش ظلم کند لذا ظالم در مرحله اول به خودش ظلم میکند

فصل نظارت عالم بر عابد و عبادت:

۱۰۷۱- اینکه نماز به امامت عالم: عَنِ الصَّادِقِ (ع) الصَّلَاةُ خَلْفَ الْعَالِمِ بِأَلْفِ بَحَارِ الْأَنْوَارِ ۸۵ ۵ هزار برابر غیر عالم است با اینکه کلمات نماز و ارکان آن کم و زیاد نمی شود. این نظارت عالم است که چه عبادتی چگونه انجام شود و نبود نظارت عالم در تاریخ بشریت چه مشکلاتی را به بار آورده است و در اینجا است که نیاز به انبیاء بعنوان عالم دین احساس میشود که اگر نباشند مردم خود را با عبادت و کیفیت آن هلاک میکنند

فصل توقیفی بودن اعمال:

۱۰۷۲- کلمات و جملات اذان توقیفی اند و نمی توان آنرا تغییر داد یا کم و زیاد کرد. (توقیفی بودن خط قرمز ماست) و شیطان معمولاً از این نقطه ضربه می زند. توقیفی بودن در مستحبات مثل واجبات است. لذا اضافه کردن الفاظ و اذکار و حرکات جایز نیست. متأسفانه بعضی معتقدند اضافه یا کم کردن اعمال مستحبی چندان مهم نیست لذا گاهی چیزی را در مساجد بعنوان سنت ایجاد میکنند و اصل آن عبادت را تحت الشعاع قرار میدهند مثل و عجل فرجه‌م را که در نماز اضافه کرده یا صلوات قرآنی (اللهم صل و سلم...) و امثال آن

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَ حَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ (یونس/۵۹)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَ قُولُوا انظُرْنَا وَ اسْمَعُوا وَ لِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ (بقره/۱۰۴)

عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع جُعِلَتْ فِدَاكَ تَفَوُّتُنِي صَلَاةَ اللَّيْلِ فَأُصَلِّيَ الْفَجْرَ فَلْيَ أَنْ أُصَلِّيَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ مَا فَاتَنِي مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ وَ أَنَا فِي مُصَلَّاهِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ قَالَ نَعَمْ وَ لَكِنْ لَا تُعْلِمُ بِهِ أَهْلَكَ فَيَتَّخِذُونَهُ سُنَّةً. وسائل الشيعة؛ ج ۴؛ ص ۲۷۴

عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْإِقَامَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ فِي الْمَغْرِبِ فَقَالَ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ وَ مَا أَحَبُّ أَنْ يُعْتَادَ تَهْذِيبُ الْأَحْكَامِ ۲ ۵۱

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع سَتُصِيبُكُمْ شُبُهَةٌ فَتَبْقُونَ بِلَا عِلْمٍ يُرَى وَ لَا إِمَامٍ هُدًى وَ لَا يَنْجُو مِنْهَا إِلَّا مَنْ دَعَا بِدُعَاءِ الْغَرِيقِ قُلْتُ كَيْفَ دُعَاءُ الْغَرِيقِ قَالَ يَقُولُ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ فَقُلْتُ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مُقَلِّبُ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ وَ لَكِنْ قُلْ كَمَا أَقُولُ لَكَ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ. کمال الدین و تمام النعمه؛ ج ۲؛ ص ۳۵۲

فصل زن و بانوان

- ۱۰۷۳- چون فضائل مسجد اختصاص به مردان ندارد
- ۱۰۷۴- مردان اولویتی بر زنان در مسجد ندارند
- ۱۰۷۵- حضور زنان و مردان و اختلاط آنان بهر نحو و در هر مرکزی ممنوع است بغیر از مساجد
- ۱۰۷۶- اختلاط زن و مرد حتی در راه مسجد ممنوع است.
- ۱۰۷۷- اگر زنان در مسجد نباشند کارکرد وحدت در مسجد ضعیف می شود
- ۱۰۷۸- تقدس مسجد الحرام مانع از حضور و اختلاط زنان با مردان و مانع از جلو بودن زن هنگام نماز نمیشود
- ۱۰۷۹- عبارت «مسجد المراه بیتها» حدیث نیست، عبارت شهید در لمعه است و با معارف اسلامی هماهنگی ندارد.
- ۱۰۸۰- در زمان پیامبر ﷺ همه جا پرده و حائل بوده الا در مسجد
- ۱۰۸۱- وجود پرده در مسجد، جزو واجبات نماز جماعت و حضور زنان نیست
- ۱۰۸۲- نیازی به اذن شوهر و پدر برای رفتن زن به مسجد نیاز نیست ولی در روایات آمده اگر اجازه خواستن، امر شده که اجازه بدهید و مانع نشوید. (به مردها گفته‌اند اجازه بدهید به زنها نگفته اجازه بگیرید.) ۰۹
- ۱۰۸۳- در روایات حضور زنان در مسجد اشارهای به امنیت نشده چنانچه در حج به امنیت اشاره شده (چنانچه بعضی ندانسته در مورد مسجد، شرط می دانند ولی لازم است مردان لوازم امنیت را فراهم کنند)

- ۱۰۸۴- زنان برای رفتن به مسجد آرایش نکنند ولی دلیلی بر منع آرایش کردن در مسجد نداریم
- ۱۰۸۵- عطر زدن زنان در راه مسجد ممنوع است ولی داخل مسجد منعی ندارد.
- ۱۰۸۶- در همه جا تمکین از شوهر شرط است ولی برای مسجد نداریم. ۰۹
- ۱۰۸۷- تاثیر حضور زن و مرد در مسجد در صورتی است که حائل نباشد. (در قسمت خانوادگی حریمها مشکلی ایجاد نکرده ولی جدا کردن زنان مشکل ایجاد کرده است).
- ۱۰۸۸- کارکردهای مسجد در صورتی است زن و شوهر در مسجد باشند نه فقط مردان.
- ۱۰۸۹- بعضی حائل بین زن و مرد را جایز نمیدانند چه دیوار چه پرده
- ۱۰۹۰- اگر مردی همسرش را از خروج خانه منع کند و زنش را خارج خانه ببیند و به او بگوید انتِ ناشزه، و زن بگوید مسجد بوده ام نشوز باطل می شود
- ۱۰۹۱- تنها راه خروج زن از خانه رفتن به مسجد است خصوصاً در مواردی که مورد ظلم واقع میشوند.
- ۱۰۹۲- اگر زنان را از مسجد نمی رانند جامع خراب نمی شد
- ۱۰۹۳- معمولاً فضاهای فرعی در زیر بالکن یا بالای بالکن را به بانوان اختصاص میدهند که نوعی توهین محسوب میشود
- ۱۰۹۴- به حاشیه بردن زنان در مسجد سبب به حاشیه رفتن مسجد در جامعه میشود.
- ۱۰۹۵- قسمت بانوان نباید از امکانات بی بهره یا کم بهره باشد. (معمولاً قسمت بانوان نور و فضای کافی ندارد)
- ۱۰۹۶- اگر زنان را از مساجد نماندیم مساجد ما خلوت و کم رونق نمیشد
- ۱۰۹۷- اگر زنان را تحویل میگرفتیم حسینیها و زینبیها زیاد نمیشد.
- ۱۰۹۸- اگر زنان را از مسجد خارج نمیکردند علی علیه السلام خانه نشین نمیشد.
- ۱۰۹۹- زنان مروج و مشوق خوبی هستند و این دلیل بر مبلغ بودن آنان نمیشود. ۰۹
- ۱۱۰۰- زن اگر مسجدی شد، شوهر و فرزندان را مسجدی میکند؛ اما مردان مسجدی انگیزهای برای حضور زنانشان ایجاد نمیکنند ۰۹
- ۱۱۰۱- کمک و خدمات زنان به مسجد بیشتر از مردان بوده و هست.
- ۱۱۰۲- اگر زنان جزء (الناس) اند مسجد هم هدی للناس است هم قیاما للناس هم وضع للناس.
- ۱۱۰۳- مانع شدن زنان از مسجد، خلاف وحدت است
- ۱۱۰۴- پیر یا جوان بودن، چهره داشتن یا نداشتن، زینت داشتن یا نداشتن مطرح نیست، «یا بنی آدم خذوا زینتکم» قید ندارد
- ۱۱۰۵- شوهر داشتن و نداشتن، پیر و جوان بودن، برای حضور زنان در مسجد، ملاک نیست.
- ۱۱۰۶- پذیرش زنان در مسائل فرهنگی از مردان بیشتر و موثرتر است
- ۱۱۰۷- حافظه زنان بیش از مردان است. ۰۹
- ۱۱۰۸- آمار زنان کمتر از مردان نیست.
- ۱۱۰۹- جوانی و احساس در زنان بیش از مردان است
- ۱۱۱۰- چون عاطفی هستند زود می پذیرند (کارکردهای مسجد بیشتر عاطفی و تربیتی است)

۱۱۱۱- گرفتاریهای خارجی کمتر از مردان دارند

۱۱۱۲- تمرکز زنان بیش از مردان است

۱۱۱۳- چون زنان معمولاً بعد از شوهران می میرند بهترین اشتغال و تامین روحی آنان می تواند مسجد باشد

۱۱۱۴- زنان نسبت به مسجد افراطی می شوند لذا ماهی چند روز (حیض) از حضور در مسجد جلوگیری شده است

عوامل مؤثر در دفع زنان:

۱۱۱۵- کم نور بودن قسمت زنانه

۱۱۱۶- عقب تر از مردان بودن

۱۱۱۷- فرش متعادل نداشتن

۱۱۱۸- جای زنان کمتر از مردان بودن.

۱۱۱۹- پذیرایی دیرتر.

۱۱۲۰- مکانهایی که به زنان اختصاص میدهند معمولاً پله دارد.

۱۱۲۱- در بالکن و حاشیه مسجد بودن.

۱۱۲۲- دختران ۹ ساله که بالغ است را تحویل نمی گیرند.

۱۱۲۳- بدلیل پشت پرده و حائل بودن مورد توجه و خطاب نیستند.

۱۱۲۴- با وجود منبرهای بلند، منبر را به گونه های میگذارند که معمولاً زنان منبری را نمی بینند.

۱۱۲۵- در صورت مضیقه زنان را از مسجد بیرون می کنند.

۱۱۲۶- در رفت و آمد امنیت ندارند.

۱۱۲۷- صدای بلندگو به آنها نمی رسد یا اذیت کننده است.

تضادها در مسجد:

۱۱۲۸- در مسجد سر به زیر وارد میشویم ولی سر افراز خارج میشویم

۱۱۲۹- با اینکه مسجد رفتن علنی است ولی منافق از آن فراری است. ریا، فاسد و مفسد عمل است جز در حضور و

رفتن مسجد

۱۱۳۰- رقابت همه جا مذمت شده الا در ساخت و حضور مسجد

۱۱۳۱- با اینکه بهتر است با لباس تمیز و مرتب وارد شود ولی محل تفاخر نیست

۱۱۳۲- محل مذاکره است ولی محل مشاجره و جدال نیست

۱۱۳۳- مرکز مشاوره است ولی تحکّم و امر و نهی نیست

۱۱۳۴- محل تجمع امنا است نه انتخاب هیئت امنا

۱۱۳۵- با اینکه بهترین مکان نماز است ولی وقف مسجد فقط برای نماز جایز نیست

۱۱۳۶- با اینکه به نماز هزاران برابر ارزش می دهد نماز مستحب در آن ارزشی ندارد

۱۱۳۷- با اینکه مسجد محل سکوت است قیام ها و نهضت های اسلامی از مسجد است

۱۱۳۸- با اینکه مرکز خیزش های سیاسی است جناح بازی ممنوع است

- ۱۱۳۹- با اینکه مرکز وحدت شیعه و سنی است اما امتیاز و کارکردهای مسجد برای شیعیان بیشتر است
- ۱۱۴۰- با اینکه محل سجده و ذکر است اما بهترین کار فکر است
- ۱۱۴۱- با اینکه محل همه اقشار جامعه است هیچ قشری بر آن حکومت و امتیاز ندارد
- ۱۱۴۲- با اینکه محل پاک و مقدسی است اختلاط زن و مرد ممنوع نیست
- ۱۱۴۳- همه وجود زن عورت است الا وجه و کفین در مسجد
- ۱۱۴۴- همه جا سرو صدا پسندیده است الا در مسجد
- ۱۱۴۵- هم سکوت دارد و هم همهمه (سکوت، فرهنگ مسجد و همهمه (نماز) ذکر همگانی آن است.
- ۱۱۴۶- شلوغی همه جا ملال انگیز است جز مسجد که دل انگیز است
- ۱۱۴۷- همه جا عبادت مطرح است الا مسجد که زیارت هم مطرح است
- ۱۱۴۸- با اینکه حضور در مسجد امتیاز است کودک، پیر و جوان، زن و مرد، فقیر و غنی، جاهل و عالم یکسان اند
- ۱۱۴۹- در تعطیلات شلوغ است و در ایام کاری خلوت است
- ۱۱۵۰- با اینکه شلوغ است خلوت با خدا است خلوتش معنی دار است و هم وقت شلوغی اش
- ۱۱۵۱- هم مردم برای فرار از تنهایی به مسجد پناه میبرند هم از شلوغی به مسجد پناه می برند
- ۱۱۵۲- هم برای فرار از دنیا و هم برای رسیدن به دنیا در مسجد پناه می گیرند
- ۱۱۵۳- هم در فرح و شادمانیهای مفرط کنترل و هم در اندوه و انزوا، امیدوار می کند.^{۲۷}
- ۱۱۵۴- هم معرفت می یابیم و هم زندگی با معنا (ذکر معرفت است و فکر معنی دادن به زندگی)
- ۱۱۵۵- هم بناست و هم بنیان (تنها کالبد معنویت مسجد است هر مسجدی تابلو فکری اهالی آن است)
- ۱۱۵۶- هم ماده است و هم معنی (در حالی که سنگ و آجر است بهترین معنی را به دنیا و زندگی انسان می بخشد)
- ۱۱۵۷- هم نماز فرادی دارد و هم نماز جماعت (نماز فرادا و نماز جماعت در آن مطلوب است
- ۱۱۵۸- کوچک و بزرگ آن در فضیلت یکسان است
- ۱۱۵۹- در دنیا ساکت است و در قیامت شاکی
- ۱۱۶۰- هم واجب عینی است و هم واجب کفائی. طهارتش واجب کفایی و احترامش واجب عینی است
- ۱۱۶۱- هم مجمل است و هم مبین. (گرچه کوچک و ساده است اما مبین عظمت و شکوه اسلام و مسلمین است).
- ۱۱۶۲- هم مطلق است و هم مقید (از هر شرطی مطلق و رها است ولی خودش مقید به شروطی می باشد.
- ۱۱۶۳- هم ساده است و هم آراسته: آراسته به نمازگزاران است و پیراسته از زخارف و زیورات.
- ۱۱۶۴- هم طاهر است و هم مطهر. «فیه رجال یحبون ان یطهروا». (توبه، ۱۰۸)
- ۱۱۶۵- هم محل حزن بر گناه است و هم محل سرور و شکر بر نعمت.
- هم وقت سرور آن مراجعه می کنند هم وقت ناراحتی. « مَا يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِ غَمٌّ مِنْ غَمِّ الدُّنْيَا أَنْ يَتَوَضَّأَ فَيَدْخُلَ الْمَسْجِدَ
- ۱۱۶۶- هم معدن معرفت به خدا و خوبی ها است و هم پالایشگاه روح از خواسته های شیطانی و بدی ها.
- ۱۱۶۷- هم جایگاه عبادت و یکتاپرستی است و هم پایگاه تهاجم بر شرک و کفر و نفاق بیگانه.

^{۲۷} . شادی و شکر بر نعمت ها و حزن و اندوه بر گناهان.

- ۱۱۶۸- هم ساختنش عبادت است و هم بندگی کردن در آن.
- ۱۱۶۹- هم عاشق مومن است و هم معشوق. (مسجد عاشق جوانی است که از او جدا می‌شود «یتحنن ... - شاب يتعلق قلبه بالمساجد».
- ۱۱۷۰- هم زادگاه هم قتلگاه (امیرالمومنین علیه السلام) در مسجد الحرام به دنیا آمد و در مسجد کوفه به شهادت رسید)
- ۱۱۷۱- هم ساجد^{۲۸} است و هم مسجود^{۲۹}.
- ۱۱۷۲- مکان معراج و فرود خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله. «سبحان الذی اسرى بعبدہ لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی» (اسراء، ۱)
- ۱۱۷۳- در مسجد کمیت همان کیفیت است (با سواد و بی سواد تفاوت ندارد فقیر و غنی ندارد)
- ۱۱۷۴- با اینکه بعضی پادشاهان ظالم مسجد می‌سازند اما مسجد هیچ گاه پایگاه ظالم نمی‌شود
- ۱۱۷۵- گرچه تطهیر بعد تعمیر است ولی تطهیر فرهنگی قبل از تعمیر فیزیکی است.
- ۱۱۷۶- هم فضا و ساختمان، مسجد است و هم زمین. (یک طبقه از آپارتمان می‌تواند مسجد باشد)
- ۱۱۷۷- فضیلت اعمال مثل احیای شب قدر و زیارت ائمه مخصوص شیعه است اما مسجد شیعه و سنی ندارد
- ۱۱۷۸- اگر امام جماعت سنی باشد فضیلت آن کمتر از امام جماعت شیعه نیست
- ۱۱۷۹- فلسفه عبور جنب از مسجد و عدم توقف یا عدم دخول چیست
- ۱۱۸۰- گاهی نماز اول وقت باطل و در شرایطی مکروه است (عروه الوثقی)
- ۱۱۸۱- بانکه نماز اول وقت سفارش شده ولی تاخیر آن برای رسیدن به مسجد بلا مانع است. (صلاة لوقتها)
- ۱۱۸۲-

^{۲۸}. رعد/۱۵: «لله يسجد من فی السموات و الارض».

^{۲۹}. «سجود» در زبان عربی به معنای اظهار خاکساری و سرفروود آوردن در مقابل دیگری، و «مسجد» به مفهوم مکان چنین کاری است.